

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

ПРОБЛЕМИ ЛІНГВІСТИЧНОЇ СЕМАНТИКИ

V МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЯ

20 листопада 2020 року

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
РІВНЕ 2020

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

ПРОБЛЕМИ ЛІНГВІСТИЧНОЇ СЕМАНТИКИ

V МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЯ

20 листопада 2020 року

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
РІВНЕ 2020

Проблеми лінгвістичної семантики: V Міжнародна науково-практична інтернет-конференція (20 листопада 2020 року).

П 78 Збірник матеріалів. Рівне: РДГУ, 2020. 136 с.

The Problems of Linguistic Semantics: The 5th International Scientific and Practical Internet Conference (November 20, 2020). The Collection of Conference Proceedings. Rivne: RSUH, 2020. 136 p.

У збірнику матеріалів V Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Проблеми лінгвістичної семантики» розглянуто низку питань, що стосуються актуальних проблем лінгвістичної семантики: когнітивної семантики, зіставної семантики, фонетичної, лексичної та граматичної семантики, семантики і прагматики мовних одиниць, семантики тексту і дискурсу, семантики і перекладу.

The Collection of Conference Proceedings «The Problems of Linguistic Semantics» focuses on the topical issues of Linguistic Semantics: Cognitive Semantics, Contrastive Semantics, Phonetic, Lexical and Grammatical Semantics, Semantics and Pragmatics of Linguistic Items, Semantics of Text and Discourse, Semantics and Translation.

УДК 81'37

Редакційна колегія:

Головний редактор – **Деменчук О.В.**, д-р філол. наук, професор.

Відповідальний редактор – **Кучма Т.В.**, канд. філол. наук, доцент.

Члени редакційної колегії:

Павлова О.І., канд. філол. наук, професор; **Аладько Д.О.**, канд. філол. наук, доцент; **Калініченко М.М.**, канд. філол. наук, доцент; **Константінова О.В.**, канд. філол. наук, доцент; **Орел І.І.**, канд. філол. наук, доцент; **Павловська Л.О.**, канд. філол. наук, доцент; **Тарасюк Н.Ю.**, канд. філол. наук, доцент; **Терещенко Т.В.**, канд. філол. наук, доцент; **Чеберяк А.М.**, канд. філол. наук, доцент; **Станіславчук Н.І.**, викладач

Рекомендовано до друку Вченою радою

Рівненського державного гуманітарного університету

(протокол № 10 від 26.11.2020 р.)

© Автори публікацій, 2020

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2020

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛІНГВІСТИЧНОЇ СЕМАНТИКИ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

АРХАНГЕЛЬСЬКА А.М.	УКРАЇНСЬКИЙ ФЕМІНІННИЙ ЛЕКСИКОН І ЯВИЩЕ МІФОЛОГІЗАЦІЇ КУЛЬТУРНОГО Й МОВНОГО МИНУЛОГО	7
СІРАНЧУК Н.М.	ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТРУКТУРІ ТЕОРІЇ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	10
ГОЛОВЧАК Н.І.	LEXIKALISCHE BESONDERHEITEN DER DEUTSCHEN WERBETEXTE	14
ІВАНОВА Л.І.	МОВЛЕННЄВИЙ РОЗВИТОК УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЯК ЛІНГВОДИДАКТИЧНА ПРОБЛЕМА	17
КАЛІНІЧЕНКО М.М., ХОМУТОВСЬКА І.С.	ДОСВІД ПІВНІЧНОАМЕРИКАНСЬКИХ СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ ЩОДО ДОСЛІДЖЕНЬ ПЕРСОНАЖІВ ЯК ОБ'ЄКТІВ АВТОРСЬКОГО ПРАВА	20
МАЛІНКА О.О., ЛОБАЧУК І.М.	THE CATEGORY OF NEGATION AS THE REFLECTION OF SOCIO-CULTURAL RELATIONS	24
ONYSHCHUK M.	EMPLOYING LEXICAL SIMPLIFICATION AS A CORPUS METHOD FOR THE TRANSLATED DATA ANALYSIS	26
ОРЕЛ І.І.	ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «СТЕРЕОТИП» У ЕТНОПСИХОЛОГІЇ	29
ФЕДЧУК Л.И.	ФУНКЦИОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧЕСКОЕ ОПИСАНИЕ СИНТАКСИЧЕСКОГО МАТЕРИАЛА – ОДНО ИЗ ПЕРСПЕКТИВНЫХ НАПРАВЛЕНИЙ ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ	34
ДРУЧИНСЬКА Х.І.	ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ З ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	37
ПОЛЮХОВИЧ В.М.	СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ	39
ШПАКОВСЬКА К.С.	ОСНОВНІ ЛІНГВІСТИЧНІ ПОНЯТТЯ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	42

ПРОБЛЕМИ КОГНІТИВНОЇ СЕМАНТИКИ

DEMENCHUK O., DEMENCHUK D.	LEXICAL SEMANTIC DERIVATION MODELS: LINGUISTIC AND PSYCHOLINGUISTIC ASPECTS	44
ДУЛЮК С.А.	КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ІНФОРМАЦІЇ В ФРАЗЕОСИСТЕМАХ БЛИЗЬКО- ТА ВІДДАЛЕНОСПОРІДНЕНИХ МОВ	47

ПРОБЛЕМИ ЗІСТАВНОЇ СЕМАНТИКИ

МІЗІН К.І.	ПАРЕМІЇ ЯК ДЗЕРКАЛО НАЦІОНАЛЬНОГО МЕНТАЛІТЕТУ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ	50
АЛАДЬКО Д.О., АЛАДЬКО О.Д.	ОПОЗИЦІЯ «ПОВНИЙ – ПОРОЖНІЙ» В СЕМАНТИЦІ НАЗВ ПОСУДУ	54
ПАВЛОВСЬКА Л.О.	ЛОГІКО-СЕМІОТИЧНІ ОПОЗИЦІЇ В СЕМАНТИЦІ ПОБАЖАНЬ	57
КІНАЩУК А.В.	КОНЦЕПТУАЛЬНІ МЕТАФОРИ СЕМАНТИКИ ІРРАЦІОНАЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ ЯК ОДИН З АСПЕКТІВ КОГНІТИВНОГО МОДЕЛЮВАННЯ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ, АНГЛІЙСЬКОЇ ТА НІМЕЦЬКОЇ МОВ)	60

ФОНЕТИЧНА, ЛЕКСИЧНА І ГРАМАТИЧНА СЕМАНТИКА

БІСОВЕЦЬКА Л.А.	ДІЄСЛІВНИЙ СЛОВОТВІР ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ	64
ПАВЛОВА О.І.	ФРАЗЕОЛОГІЗМИ С МУЗЫКАЛЬНЫМ КОМПОНЕНТОМ В СОВРЕМЕННОМ АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ	67
ТАРАСЮК Н.Ю.	СИНТАГМАТИКО-ПАРАДИГМАТИЧНИЙ КОНТЕКСТ ВИОКРЕМЛЕННЯ СЛОВОТВОРЧОЇ ПАРАДИГМИ МОВИ	72
ШЕВЧУК Т.Б.	ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАПОЗИЧЕНИХ ЛЕКСЕМ В СУЧАСНИХ ЗМІ (НА ПРИКЛАДІ ПОЗНАЧЕННЯ ОСІБ, ЩО ЗАЙМАЮТЬСЯ ФІНАНСОВО- ЕКОНОМІЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ)	75
ГНАТЮК М.А.	СЕМАНТИКА ДІЄСЛІВ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ	78
ПАСЕЧНИК А.В.	ЕТИМОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКОЇ ТЕРМІНОСИСТЕМИ «МИСТЕЦТВО ЖИВОПИСУ»	81

СЕМАНТИКА І ПРАГМАТИКА МОВНИХ ОДИНИЦЬ

КУЧМА Т.В.	МІТИГАЦІЯ ЯК КОМУНІКАТИВНА СТРАТЕГІЯ	85
ПОХИЛЮК О.М.	ДЕМОНОЛОГІЧНІ ЕВФЕМІЗМИ В МОВІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МІСТИЧНОЇ ПРОЗИ	88
ЛЕМЕЩЕНКО-ЛАГОДА В.В.	АКТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ЛЕКСИКОГРАФІЧНОЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНО-МАРКОВАНИХ ОДИНИЦЬ (НА ПРИКЛАДІ ШОТЛАНДСЬКОЇ МОВИ СКОТС)	92

СЕМАНТИКА ТЕКСТУ І ДИСКУРСУ

КАЛІНІЧЕНКО М.М., РОМАНОВА Д.О.	ТВОРЧІСТЬ ВАШИНГТОНА ІРВІНГА В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ПОПУЛЯРНОЇ КУЛЬТУРИ США 1800-Х РОКІВ	95
LEVKOVETS N.P.	DISCOURSE ANALYSIS OF THE EVALUATIVE SEMANTICS OF TEXTS	99
СОРОЧАН А.М.	ПРИЧИННЕВО-МОТИВАЦІЙНИЙ АСПЕКТ ВИКОРИСТАННЯ ЕВФЕМІЧНОЇ ЛЕКСИКИ В ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ ДИТЯЧОЇ ПЕРЕКЛАДНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	101
АРТЕМОВИЧ К.В.	ВИРАЖАЛЬНІ ЗАСОБИ ПОЛІТИЧНИХ ПРОМОВ ПОВ'ЯЗАНІ З НАДМІРНИМ ВЖИВАННЯМ КОМПОНЕНТІВ МОВЛЕННЯ	104
МУЗИЧУК В.Г.	ТВОРЧІСТЬ НАТАНІЕЛЯ ГОТОРНА В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ США ХІХ СТОЛІТТЯ	106
ПАРФЕНЮК В.В.	СТРАТЕГІЇ МОВНОЇ МАНІПУЛЯЦІЇ В ТЕКСТАХ ПЕРЕДВИБОРЧОЇ АГІТАЦІЇ	110
ЧУБИК І.В.	СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ ДИСКУРСУ В СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ	113

СЕМАНТИКА І ПЕРЕКЛАД

КОНСТАНТИНОВА О.В.	ПЕРЕКЛАД УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЙ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ В ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТАХ	117
ХРИСТИЧ Н.С.	ПЕРЕКЛАД У СВІТЛІ РЕЦЕПТИВНОЇ ЕСТЕТИКИ	120
ЖИГАДЛО К.І.	КОНСТАНТНА ТА ОКАЗІОНАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ ЯК АСПЕКТ ВИЯВУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ	123
РОМАНЮК В.В.	СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ ПОРІВНЯНЬ З НІМЕЦЬКОЇ МОВИ НА УКРАЇНСЬКУ	126

СЬОМИК І.М.	ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ АВТОРСЬКИХ НЕОЛОГІЗМІВ У РОМАНІ ШАРЛОТТЕ КЕРНЕР «СВІТЛОКОПІЯ»	130
ІЛЬЧУК Л.С.	СТЕРЕОТИПНЕ УЯВЛЕННЯ ПРО ЧОЛОВІКА В АНГЛІЙСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ	133

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛІНГВІСТИЧНОЇ СЕМАНТИКИ:
ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ**

УДК 811.161.2'374

Архангельська А.М., д-р філол. наук
Університет імені Ф. Палацького
(Оломоуц, Чеська Республіка)

**УКРАЇНСЬКИЙ ФЕМІНІННИЙ ЛЕКСИКОН І ЯВИЩЕ
МІФОЛОГІЗАЦІЇ КУЛЬТУРНОГО Й МОВНОГО МИНУЛОГО**

Осмислення сучасності мови через попередні її етапи та проєкції минулого у сьогодення та майбутнє стають особливо актуальними в переломні періоди розвитку кожного суспільства, особливо тоді, коли нібито є підстави стверджувати про наявність в історії нації не тільки досить скромних порівняно з історично успішнішими народами періодів, але й її справжнього «золотого віку», на який, зрозуміло, й слід орієнтуватися нащадкам. У контексті перегляду основних віх нашого минулого стало звичним говорити ще про один аспект міфологізації масової свідомості сучасного українського суспільства – історико-мовний, адже міфологізація мовних питань у різних колах українського соціуму простежується у досить широкому спектрі проблем (Тараненко, 2011, с. 14). Одним із сегментів цього спектру є сьогодні й український фемінінний лексикон, який так чи так пов'язаний із образом жінки в українській культурі й мові на загал та її місцем в українському соціумі.

Міфи у вихідному їх розумінні «виконують різні функції в етносвідомості, загалом заповнюючи світоглядні лакуни: те, що не можна пояснити, отримує пояснення міфом, у це вірять, це стає стереотипом, коригує норми і цінності, культурні преференції народу, забезпечує етнічну ідентичність, самозбереження й розвиток етносу» (Селіванова, 2006, с. 46). Проте міф сьогодні розуміємо й ширше – як підсвідомо і навіть свідомо ідеологізовану побудову, свого роду містифікацію, що подається як аксіоматичне визнання реальними історичних, культурних та історико-мовних фактів чи явищ із опертям на побіжні, поверхові висновки та штучно створювані конструкти. В такому розуміння міф постає як повторення уже відомих в історії й інших народів містифікацій та утверджень ідеологічних стереотипів.

Подібні явища виникають зазвичай у доленосні періоди історії народів та їх мов і є рефлексією комплексу меншовартості. Сьогодні в українському суспільстві відзначено спалах історичних та історикомовних пошуків української ідентичності з одночасним посиленням дистанціювання від російського етнічно-мовного елемента, що знаходить свій вияв у надзвичайно широкому діапазоні явищ.

Усі означені вище стимули оновлення й націоналізації системи сучасних жіночих найменувань простежуємо на тлі виразного прояву посттравматичного синдрому нашої суспільної свідомості, який виливається у спроби вибудовувати нові пояснення минулого, у потужну його міфологізацію, спрямовану на підкреслення вищості духовних якостей української культури. У контексті прагнення до мовного самоствердження в сьогочасній Україні спроби міфологізувати наше минуле, і культурне, і мовне, відчуються особливо помітно. Як наслідок, самоідентифікація практично переходить у самоміфологізацію, необмежена мовотворчість, безкритичне захоплення фемінізацією відбуваються на тлі пошуків та бездоказових віднайдень певних мовних явищ із атрибутуванням їх як характерних, питомих, внутрішньо властивих українській мові, а головне — регулярних, послідовних, які були стерті з нашої історичної і мовної пам'яті й мовомислення з певних політико-ідеологічних причин.

Процес міфологізації образу жінки чітко корелює з міфологізацією української культури як культури виразно «фемінінної» на чолі з *берегинею* як уособленням міфу про вічну українську жіночність. «Берегиня як слово-символ має свою динаміку, — пише Л. Ставицька. — У прямому значенні в дохристиянських віруваннях берегиня — водяна істота, русалка (від берег). Давне слово *брег* (*берег*) означає й «гора», тому назва *берегиня* могла бути пов'язана із гірськими духами (в горах теж водяться русалки), у переносному значенні — жінка, яка береже й підтримує домашнє вогнище, виступає покровом <...> у родинному колі, передусім жінка-мати» (Ставицька, 2003, с. 24). Популярність міфологізованого концепту *берегиня*, на її думку, зумовлена асоціативним зв'язком із *берегти*, *оберігати*, *оберег*, правда, важко аргументованим з погляду науки. До того ж зв'язок берегині із русалкою є доволі умовним, бо ж міфологічна русалка — персонаж радше негативний, ніж позитивний, про що писали дослідники української та слов'янської міфології ще до створення новітнього міфу, адже сфера її буття — «чужий», «нечистий» простір, яким є у слов'янській традиційній культурі і вода, і гора, і що русалка (у неоязичництві — берегиня) радше шкодить і мститься людям, а не допомагає, тим більше не оберігає їх. Однак і тут «теоретики» культу

берегині знаходять пояснення: русалкам «приписана» своєрідна залякувальна і покаральна функціональна характеристика внаслідок християнських впливів у боротьбі з язичництвом (Борисова, 2012). Вживлена псевдонауковцями у суспільну свідомість, русалка-берегиня усе більше «обростає» позитивними рисами, перетворюючись із мстивої водяної істоти, пов'язаної із культом померлих і «нижчим світом», у богиню, загальне ставлення до якої у культуромовній свідомості не має викликати сумнівів, так само як і твердження про матріархатний суспільний устрій українців.

Міфологізовані твердження про український суспільний лад як матріархат чи «прихований матріархат» знаходимо у численних працях, у той час як глибинних сучасних досліджень української минувшини, які б підтвердили існування матріархату серед українців, просто немає, до того ж вчені неодноразово виголошували сумніви в його існуванні в історії людства взагалі. Під гаслом «берегині» ідея матріархату сьогодні постає як нововідроджена та гарно вписується в «нову» національну українську самоміфологізацію та псевдоміфологію.

Ще один міфологізований конструкт транслює значною мірою абсолютизовані твердження про особливий, значно вищий статус жінки в українському суспільстві порівняно з російським та про українську жінку як суб'єкт суспільно-культурної ініціативи й вибору. Українські дослідники від мовознавства та лінгвокультурології відразу ж знаходять їх мовне втілення, бо ж, як казали давні латиняни, *Qui quaerit, reperit* – хто шукає, знайде, хоча далеко не всі випадки асиметрій образу жінки в структурі української та російської мов можна трактувати як вияв відповідних соціальних чинників і прямо й безапеляційно проектувати на відмінності у ментальності їх носіїв. Діаметрально протилежним є ставлення до тверджень про високий соціальний статус жінки в українському суспільстві представниць феміністської лінгвістики, які виходять із позицій гендерної рівності, позаяк, на їх переконання, особливо високе становище жінки в Україні насправді має мало спільного з реаліями. Таке ставлення простежуємо на тлі постулатів на користь повнішого забезпечення «мовних прав жінки» саме в українській мові порівняно з російською шляхом словотвірної фемінізації назв за професією, родом діяльності, соціальним станом та статусом тощо, адже, на переконання значної частини феміністично налаштованих дослідниць, українська жінка, маючи високий статус у соціумі, має бути рівною чоловікові й у мові, відтак іменуватися «жіночим», а не «чоловічим» іменуванням.

Тож Т.А. Космеда, кваліфікуючи неофемінізацію як прояв «мовного смаку» сучасного суспільства, переконана: «Процес лінгвофемінізації засвідчує, що в свідомості українців ментально закладена особлива повага до жінки – берегині роду» (Космеда, 2014, с. 55). Натомість вивчення суспільної думки щодо стимулів появи у новітній українській мові численних фемінізованих позначень жінки виявило прямо протилежний результат: реакція респондентів на те, що фемінізація українського жіночого лексикону спричинена особливою повагою до жінки в українському суспільстві, за матеріалами трьох соціолінгвістичних опитувань СЛО_2013, СЛО_2018/2019 та СЛО_2019, опинилася на останньому за мірою значущості місці із виразною низхідною динамікою 8,87%, 4,48% та 2,17%.

Як бачимо, подібні міфологеми активно продукуються й розвиваються як на рівні історичному, культурному, соціальному, так і на рівні мовному, – як центральні ланки сучасної національно-державницької ідеї.

Список використаних джерел:

- Борисова, Т.В. (2012). Особливості трактування образу русалки в українській та світовій міфології. In: *Педагогічна освіта: теорія і практика*, 12, 285–290.
- Космеда, Т.А. (2014). Актуальні процеси мовлення чи «мовний смак» української сучасності? *Мовознавство*, 2, 44–55.
- Селіванова, О.О. (2006). Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля – Л.
- Ставицька, Л. (2003). Мова і стаття. *Критика*, 6, 29–34.
- Тараненко, О.О. (2011). Явище історико-мовної міфотворчості в сучасному українському суспільстві. *Мовознавство*, 6, 14–33.

УДК 373.3.091.32:811.161.2'373(07)

Сіранчук Н.М., д-р пед. наук
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТРУКТУРІ ТЕОРІЇ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Вивчення особливостей породження мовлення (текстотворення), засноване на науковій основі, з опорою на основні мовленнєві одиниці, уможлиблює не лише формування і розвиток лексичної компетентності

учнів, але й здійснює позитивний вплив на формування лексичних, граматичних, орфографічних, загальних мовленнєвих умінь.

Відомо, що мовна здібність – одне з ключових понять психолінгвістики, введене О. Леонтьєвим, розглядається як функціональна система, що формується у процесі онтогенетичного розвитку в діяльності спілкування (Леонтьєв, 1969, с. 55–56). Психолінгвісти вважають, що рівні мовної здібності відповідають рівням системи мови, зокрема, виокремлюють фонетичний, лексичний, граматичний, семантичний рівні в механізмі мовленнєвої діяльності. Головна психолінгвістична закономірність формування лексичної компетентності полягає в тому, що дитяче мовлення, а саме мовна здібність, розвиваються на основі формування граматичних і семантичних узагальнень у процесі предметної діяльності і спілкування. Мовну здібність розглядають як ієрархічно організовану систему одиниць і правил їхнього функціонального використання (Шахнарович, 1990, с. 617).

В основу мовної здібності покладено семантичний компонент, що зумовлює визначення одного з найважливіших у побудові методики формування лексичної компетентності учнів початкової школи семантичного принципу навчання. Це передбачає також окреслення найважливішого напрямку в методиці формування лексичної компетентності в початковій школі – роботу над словом у єдності його значення (лексичного і граматичного), форми і функції. Вказівка Л. Виготського на особливість значення слова у формуванні мислення учнів підтвердила нашу гіпотезу про те, що головною проблемою формування лексичного запасу і граматичної будови мовлення учнів початкових класів є проблема створення методики роботи над значенням слова з огляду на закономірності засвоєння рідної мови. Отже, поділяємо лексикоцентричну позицію у психолінгвістичній теорії М. Жинкіна та його моделі щодо породження мовлення.

Видається важливим те, що мовна здібність як ієрархічно організована система елементів і правил їхнього функціонального використання розвивається у процесі навчання мови. Її компоненти – фонетичний, лексичний, граматичний, семантичний – відповідають певним рівням мови, але не тотожні їм і є результатом відображення й узагальнення відповідних одиниць мови і правил їхнього функціонування. Формування компонентів мовної здібності у процесі розвитку лексичної компетентності доцільно будувати на основі навчання номінативних і комунікативних одиниць мови – слова, словосполучення, речення та тексту – за умови провідної ролі слова

та тексту. Це відповідає функціональному підходу до вивчення одиниць мови.

Одним із найважливіших питань методичної системи формування лексичної компетентності учнів початкової школи є питання про одиниці навчання. Із методичною метою, відповідно до таких функцій мови, як комунікативна та номінативна, обираємо як основні дидактичні одиниці навчання – *слово* і *словосполучення* (номінативні), *речення* та *текст* (комунікативні). Поділяємо думки тих авторів (Шахнарович, 1990, с. 131–132), які вважають текст вищою комунікативною одиницею мови, і слідом за ними, використовуємо терміни *складне синтаксичне ціле*, *над фразова єдність*, *текст* як синоніми.

Вважаємо, що методично доцільним є введення у зміст навчання таких мовленнєзнавчих понять, як текст, смислові типи тексту, тема і основна думка тексту, а також детальніше, ніж у традиційній методиці, вивчення поняття слово, словосполучення, речення, мовлення, висловлювання (з урахуванням їхніх функцій). Певні поняття вводяться на основі визначень, які не можуть бути ідентичними запропонованим у теоретичних дослідженнях із лінгвістики, оскільки їхня спрямованість дещо інша. Для початкової школи необхідно адаптувати визначення відповідно до вікових особливостей учнів, а також дотримуючись принципу гра дуальності (поступового ускладнення відомостей про поняття від класу до класу, залежно від етапу навчання).

Жорстка система породження граматичних одиниць дала поштовх для досліджень граматичної будови мовлення, а, отже, і методичних шляхів його формування і розвитку (М. Львов, Г. Фомічова). Але про словник, про лексичний запас у методиці прийнято стверджувати як про систему, суміжну з поняттям лексичної системи в лінгвістиці, у деякому розумінні абстрактну. Зокрема, дані психолінгвістичних досліджень (Красиков, 1990), свідчать про жорстку структуру породження і в смислових одиницях, наприклад, лексичних. У багатьох дослідженнях представлено відомості про функціонування сховища семантичної інформації у свідомості людини, стійких семантичних одиниць у механізмі породження мовлення.

Певні узагальнення уможливили введення до методичної термінології поняття «лексико-граматична будова мовлення» замість багатослівного вислову «лексичний запас і граматична будова мовлення». Розмежування цих двох понять, прийняте в методичній

науці, пояснюється підвищеною увагою, спрямованою на вивчення окремих сторін методики мовленнєвої роботи, проте цей процес має бути єдиним процесом формування лексико-граматичної будови мовлення, як і об'єктивно єдині два процеси породження мовлення – семантизація і граматикалізація, смислоутворення і формоутворення.

Одним із етапів породження мовлення є етап лексичної і граматичної структуризації висловлювання у внутрішньому мовленні. Він є головним у структурі мовленнєвого акту. Його механізм забезпечує процеси, що відбуваються одночасно, – вибір слів для побудови висловлювання і становлення їх у межах граматичних структур (граматичне оформлення висловлювання, у психолінгвістиці – граматикалізація). Збагачення лексико-граматичної будови мовлення учнів початкових класів розглядаємо з позицій психолінгвістики, а саме, де алгоритми породження виступають постулатом. Основою теорії формування лексико-граматичної будови мовлення слугують одиниці мови, які забезпечують породження висловлювань і є смислоутворювальними одиницями мовлення.

Актуальним видається питання про мовленнєві лексичні і граматичні помилки. Розвиток психолінгвістики, на думку Ю. Красікова (Красиков, 1980, с. 111), уможливив уточнити ставлення до мовленнєвих помилок як до необхідного і важливого складника мовленнєвої діяльності: підтримуючи гомеостаз мовної системи, вони відіграють позитивну роль у функціонуванні мови. Оскільки породження мовленнєвого висловлювання є процесом творчим, помилки завжди можливі. Домогтися абсолютно безпомилкового мовлення – завдання нереальне, оскільки помилки властиві людській діяльності взагалі і мовленнєвій зокрема. Методична проблема полягає в їх зменшенні та запобіганні щодо акту виявлення, виправленні після усного висловлювання, а також в усуненні шляхом редагування письмового тексту.

Список використаних джерел:

- Красиков, Ю.В. (1990). Алгоритмы порождения речи. Орджоникидзе : Ир.
Красиков, Ю.В. (1980). Теория речевых ошибок. Москва : Наука.
Леонтьев, А.А. (1969). Смысл как психологическое понятие. In: *Психологические и психолингвистические проблемы владения и овладения языком*. Москва : Изд-во МГУ.
Шахнарович, А.М. (1990). Детская речь. Лингвистический энциклопедический словарь. Москва : Сов. энциклопедия. 131-132.
Шахнарович, А.М. (1990). Языковая способность. Лингвистический энциклопедический словарь. Москва : Сов. энциклопедия. 617.

УДК 811.112.2'373: 659.1

Головчак Н.І., канд. філол. наук
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
(Ужгород, Україна)

LEXIKALISCHE BESONDERHEITEN DER DEUTSCHEN WERBETEXTE

Das Ziel dieses Beitrags ist die deutschen Werbetexte in Bezug auf die Besonderheiten und Rolle der Wortwahl beim Gestalten des deutschen Werbetextes zu verfolgen. Zum Objekt der Untersuchung wurden die aktuellen deutschen Werbetexte aus dem kommerziellen und touristischen Bereich. Als Gegenstand der Erforschung sind die Besonderheiten des lexikalischen Gebrauchs in den aktuellen deutschen Werbetexten.

Die Werbung wird als «die den verkaufspolitischen Zwecken dienende, absichtliche und zwangfreie Einwirkung auf Menschen mittels spezieller Kommunikationsmittel oder einer Form der seelischen Beeinflussung, die durch bewussten Verfahrenseinsatz andere zum freiwilligen Aufnehmen, Selbsterfüllen oder Weiterverpflanzen des von ihr dargebotenen Zwecks veranlassen will» (Janich, 2005, S. 25) wissenschaftlich erklärt. Die Hauptfunktionen der Werbung sind Überzeugen und Gewinnen. Die sprachliche Aufgabe der Werbung ist es zu benennen, zu beschreiben, zu beziehen und zu beseelen. Mit der Sprache wird die Ware benannt, nur mit der Sprache kann sie beschrieben und dem Verbraucher vertraut gemacht werden (Николенко, S. 118). Das Werbegenie ist ungewöhnlich und fordert das Vorhandensein besonderer sprachlicher Mittel für seine Bildung. Zugrunde der Bildung des Werbetextes liegen verschiedene sprachliche Mittel, die sich von den traditionellen Genres der Publizistik unterscheiden (Eichler). Zu den sprachlichen Besonderheiten der Werbung gehören: Einfachheit, Natürlichkeit und Direktheit. Der Konsument erwartet heute klare Fakten, weil die Bevölkerung mit Informationen überlastet ist. Dadurch muss die Werbewirtschaft ihre Reizbarkeit erhöhen und neue Methoden und Möglichkeiten zum Werben entdecken (Анніна, 1988, S. 39).

Die für die sprachliche Analyse recherchierten Werbetexte wurden aus dem Internet heruntergeladen, wie, z.B., die Werbung vom Astra-Konzern. Es werden die neuesten Automodelle folgender Art angeboten: *Das 2020 Astra verschiebt Grenzen – mehr als je ein Astra zuvor getan hat. Astra: die Fortsetzung der Perfektion. Von geschulten Händen und im*

eigenen Hause gefertigt, vereint das Astra neuste Technologie, hochwertige Parts und jede Menge Style. Holen Sie sich jetzt Ihren Astra Sondermodell 2020 mit Vorteilspaketen. 29.03.2020 – «Astra» auf Pinterest. Er ist dank neuer Motorengeneration und herausragender Aerodynamik sportlich, sparsam und effizient. Schon beim ersten Blick auf diese Werbetexte fällt ein, dass die Ausdrucksformen knapp und bündig sind, mit ein paar Worten gelingt es den Autoren das Interesse beim potentiellen Kunden zu wecken. Das geschieht dank folgenden lexikalischen Gebrauchsfällen, wie, z.B., der Gebrauch der Wortgruppen *die Grenzen verschieben, die Fortsetzung der Perfektion, neueste Technologie*, der Lexeme *die Vorteilspaketen, das Sondermodell sparsam, effizient*. Dieses Beispiel zeugt davon, dass die Texte dieser Art bestimmte lexikalische Eigenschaften besitzen, was sich durch ihre Spezifik und durch ihr Ziel begründen lässt.

Für die deutschen Werbetexte sind solche lexikalischen Gebrauchsformen typisch sind, die aktiv und erfolgreich den potentiellen Kunden beeinflussen könnten, positive Eindrücke hervorrufen und zu den Emotionen appellieren, nicht zur pragmatischen Überlegung. Z.B.: *Exklusive Bier-Party und vieles mehr gewinnen! Jetzt mitmachen! Mit sanften Tönen verzaubern Sie Ihre Gäste. So leuchtend war Weihnachten noch nie.*

Bildhafte Sprache der Werbung funktioniert über Vergleiche mit bekannten Dingen. Der Werbesatz: *Ihr Aufenthalt in unserem Spa – wie ein erholsamer Kurzurlaub am Meer weckt* sicher positive Assoziationen. Eine Möglichkeit, Emotionen zu wecken, erfolgt über die Sinne. Deshalb sind die meisten Werbetexte mit einem Bild oder einem Foto begleitet.

Für einen Werbetext sind Informativität und Expressivität typisch. Demzufolge streben die Autoren der Werbetexte nach der triftigen Wortwahl. Davon zeugen, z.B., die Werbetexte vieler Reisebüros, in denen das Wort *der Traumurlaub* häufig vorkommt. Dank den reichen lexikalischen Ausdrucksmöglichkeiten wird der gewünschte Effekt – Anlocken, Stimulieren, Motivieren erreicht. Z.B., der folgende Werbetext: *60-Min. Live-Escape-Game für Freunde, Familien und Arbeitskollegen. Exit The Room. Ticketcode an der Kassa holen und Raum am gewünschten Standort buchen* stellt die Werbung eines Computerclubs für Erwachsene dar. Die Anredeform wird durch die Substantive *Freunde, Familien und Arbeitskollegen* ausgedrückt. Weil die Anstalt nur für die Erwachsenen ist, wird im Text das Pronomen *alle* vermieden. Der Satz *Ticketcode an der Kassa holen* appelliert an den modernen pragmatischen Menschen. Es ist bequem, ein Ticket gleich beim Einkaufen an der Kasse zu bekommen.

Das erhöht die potentielle Besucherzahl. Der Satz *Raum am gewünschten Standort buchen* ist auch sehr effektiv, weil wieder zur Pragmatik appelliert und das Wort *gewünscht* betont die Individualität jedes Kunden, was immer imponiert. Die Anglizismen wie *Live-Escape-Game*, *Exit The Room* bilden die moderne Atmosphäre, unterstreichen noch einmal, dass hier etwas Modernes, das Neueste, sehr Kreatives angeboten wird.

Die analysierten Werbetexte weisen keine Fachausdrücke auf, anstatt deren werden andere spezifische Wörter verwendet. Ein einziges Wort mit emotionalem Potenzial – und der ganze Satz verändert seine Wirkung. Die deutschen Werbetexte sind sehr reich an folgenden lexikalischen Mitteln:

1) emotionell gefärbter Lexik, wie, z.B.: *Super Wochenende! Freitag + Samstag erhältlich.; Gemütliches Zuhause. Stilvoll wohnen.*

2) an Exotismen: *fiesta – Fiesta: Für ihre gemütliche Fiesta.; Gondel – langes, schmales venezianisches Boot (gondola): Mit Gongel Venedig erleben!*

1. Die deutschen Werbetexte arbeiten viel mit Farben, nicht nur auf den Fotos, die den Großteil der Kataloge bilden, sondern auch im Text. Das Beschriebene ist *farbenprächtigt, farbenfroh* oder meistens einfach *bunt*, ausnahmsweise auch *poppig-bunt*. Die häufigsten Farbtöne, die in den deutschen Werbetexten vorkommen, sind *azurblau, tiefblau, türkisblau, türkisfarben, türkis; immergrün, türkisgrün, begrünt* u.a. Oft werden die substantivierten Adjektive (Farbenbezeichnungen) gebraucht, z.B., *viel Grün, das satte Grün, Symphonie in Grün*. Weitere emotionale Adjektive, die den Leser beeinflussen, sind, z.B., *atemberaubend, attraktiv, beeindruckend, erfrischend, fein, frei, glänzend, herrlich, kraftvoll, lecker, leidenschaftlich, packend, sensibel, sinnlich, verlockend, zuverlässig*.

2. In den deutschen Werbetexten kommen viele Fremdwörter vor, die meistens für Bezeichnung der angebotenen Dienstleistungen benutzt werden. Eine Reihe von den Fremdwörtern verfügt über einen terminologischen Status oder trägt Merkmale bestimmter Stilfärbung. Typisch ist für die deutschen Werbetexte auch der Gebrauch der so genannten hybriden lexikalischen Einheiten vor (deutscher und fremdsprachiger Stamm). Z.B.: *Meerwasser-Ruhepool, Begrüßungscocktail, Fitnessraum, Economy-Zimmer, Eruptionsspalte, Lavafeld, Klimaanlage, Souvenirladen, Stufenpyramide, Etagenbett*.

Also, die deutschen Werbetexte kennzeichnen sich durch den Gebrauch der charakterisierenden Lexik, die Emotionen und Gefühle hervorruft.

Список використаних джерел:

Eichler, W. (2020). *Multimedialprogramm, Kommunikations- und Konflikttraining im Rahmen der Lehreraus- und weiterbildung, Kommunikationsmodell*. URL: http://www.uni-oldenburg.de/germanistik-kommprojekt/sites/1/1_01.html (дата звернення: 27.10. 2020).

Janich, N. (2005). *Werbesprache*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.

Анніна, І.О. (1988) Інформативність рекламного заголовка. In: *Культура слова*, 35. Москва: Просвещение.

Николенко, Г.А. (2020). *Лингвистические характеристики рекламных текстов и способы их перевода*. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/Articles/Kultnar/knp47/pdf>. (дата звернення: 26.10.2020).

УДК 373.2.016:81-028.31

Іванова Л.І., канд. пед. наук

*Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)*

МОВЛЕННЄВИЙ РОЗВИТОК УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЯК ЛІНГВОДИДАКТИЧНА ПРОБЛЕМА

Невід'ємною ознакою високої мовної культури є володіння лексичним і фразеологічним багатством рідної мови.

Тому першочерговою проблемою лінгводидактики початкової школи є мовленнєвий розвиток учнів. Чисте і правильне мовлення, багатий словник, уміння вільно спілкуватися з однокласниками і дорослими, із знайомими і незнайомими співрозмовниками, виявляти ініціативу у відповідних комунікативних ситуаціях, доречно використовувати етичні норми спілкування – це той мовленнєвий розвиток дітей, який має таке велике значення в житті кожної дитини. Молодший шкільний вік є сензитивним періодом мовленнєвого зростання особистості, здатної вільно висловлювати свої думки, поважати традиції української мови.

Мовленнєвий розвиток учнів як лінгводидактична проблема досліджувалася низкою учених (Богуш А. М., Вашуленко М. С., Гавриш Н. В., Іваненко А. П., Ніколайчук Г. І., Хорошковська О. Н. та ін.) в різних напрямках. А саме: змістовий аспект навчання дітей 6-7 років рідної мови та мовленнєвої підготовки до школи (Богуш А. М.,

Вашуленко М. С., Орланова Н. П., Пен'євська Л. О., Усова О. П., Ушакова О. С. та ін.); формування граматично правильного мовлення (Арушанова А. Г., Крутій К. Л., Лопатинська Н. А., Маковецька Н. В., Ніколайчук Н. В., Короткова Є. П., Орланова Н. П., Постоян Т. Г. та ін.); комунікативний розвиток дитини (Айдарова Л. І., Калмикова Л. О., Коваль Г. П., Маркова А. К., Пироженко Т. О. та ін.); виховання звукової культури мовлення та навчання грамоти (Белякова Г. П., Ельконін Д. Б., Журова Л. Є., Іваненко А. П., та ін.); збагачення словника дітей (Гавриш Н. В., Непомняща І. М., Савельєва В. С., Струніна Є. М., Ушакова О. С. та ін.); розвиток зв'язного мовлення (Артемова О. І., Богущ А. М., Ворошніна Л. В. тощо) (Варзацька, 1991; Бех, 2005).

Спостереження показують, що мовлення учнів формується під впливом того середовища, в якому вони ростуть, а саме сім'ї, однолітків.

Шкільна практика засвідчує у значній частини першокласників відхилення від вікових нормативних показників за всіма мовними розділами. Особливо це відчутно в дітей, які з різних причин не відвідували дошкільні навчальні заклади (Словник-довідник з української лінгводидактики, 2015).

У програмах з рідної мови для чотирирічної початкової школи враховано, що слово як одиниця лексичної системи відображає органічну єдність змісту і форми, тому й зроблено перші кроки в реалізації двостороннього підходу до слова у процесі початкового навчання мови (Варзацька, 1991). У зв'язку з цим учитель має пам'ятати, що в українській мові смислова структура слова характеризується єдністю лексичного і граматичного значень. Знання лексичного значення слова і вміння правильного його визначати є надзвичайно важливим для поповнення словникового запасу молодших школярів, для їхнього мовленнєвого розвитку – формування певного комплексу мовних умінь, пов'язаних з оволодінням лексиною рідної мови, умінь зв'язно і образно передавати думки.

Мовне уміння – уміння специфічне, є одночасно індивідуальним і узагальненим, пов'язаним із засвоєнням самих різних предметів. Мовні уміння, які формуються в процесі навчання рідної мови, на основі тієї функції, яку вони реалізують в мові, класифікуються на: 1) мовні уміння, що локалізуються в межах однієї мовної одиниці – орфоепічні, лексичні, граматичні; 2) мовні уміння усної і писемної мови – комунікативні, стилістичні, синтаксичні. Мовні уміння першої і другої груп взаємопов'язані: перша група дає змогу визначити мовне

оформлення тексту, інша – смисловий бік у зв'язному усному або письмовому висловлюваннях.

Майже всі діти володіють природженим мовним чуттям, фонетичним слухом, легко творять нові слова, одержують безперечне задоволення від словесної гри. Мовленнєві задатки дітей проявляються у малюнках, театральних іграх, у надзвичайній активності пізнання світу.

Школа має виховати у дітей бережливе ставлення, увагу до слова. Однак важливо чітко усвідомлювати, що мовленнєва культура – це складова частина загальної культури особистості (Крикун, 2003).

Навчаючись мови, діти мають все ясніше уявляти собі, що граматики потрібна не тільки для того, щоб грамотно писати, а що граматичні явища, відображаючи закономірності мови, наявні в художніх творах, творах народної творчості, в статтях, що письменник користується ними як образотворчими засобами.

Така ситуація вимагає визначення єдиної внутрішньої структури мовної освіти в цілому, перегляду змісту освіти (знань, умінь, рівня творчого розвитку і вихованості), постійного використання міжпредметних зв'язків, активізації на уроках комплексу мистецтв.

Проте у справі збагачення словника учнів роль уроків рідної мови особлива, бо саме на них здійснюється планомірне введення необхідних загальнонавчаних слів до словникового запасу учнів. З цією метою спеціально вибираються тематичні і лексико-семантичні групи слів та слова-синоніми. Складається словник-мінімум тематичних груп загальнонавчаних слів, який уточнюється на основі вивчення наявного запасу слів у дітей певного віку, і планується ознайомлення з ним школярів.

Лексико-семантичні групи слів відбираються й опрацьовуються в процесі вивчення частин мови, зокрема семантичних класів (наприклад, прикметник на значення кольору, різних величин; дієслова на означення руху, мислення тощо). При відборі лексики крім уживаності й частотності слів ураховуються їх стилістичні властивості (Крикун, 2003).

Синонімічні ряди слів входять до тематичних або лексико-семантичних груп слів, а тому й відбираються за тими самими принципами.

Оскільки програма з української мови для збагачення словникового запасу учнів не відводить окремих годин, то й робота над відібраними групами слів ведеться в процесі вивчення фонетики, лексики, морфології, орфографії та інших розділів шкільного курсу мови. Лексичний матеріал є складовою частиною дидактичного

матеріалу (слова подаються окремо, у складі словосполучень, речень чи текстів), що використовується для вивчення різних питань шкільного курсу мови або для підготовки до написання робіт з розвитку зв'язного мовлення.

Збагачення словникового запасу учнів насамперед передбачає з'ясування незнайомих школярам слів і окремих значень багатозначного слова, уточнення семантики окремих слів, ознайомлення з правильним їх уживанням відповідно до вимог стилю.

Усвідомленню семантики слова допомагають учням знання таких теоретичних відомостей з лексики, як багатозначність, переносне вживання, синоніми, антоніми, омоніми, спорідненість слів, а також уміння здійснювати словотворчий аналіз. А вироблення навичок умілого використання лексики спирається на розуміння ролі контексту у виявленні значення слова, його стилістичних властивостей, сфери вживання, закономірності сполучуваності слів в цілому забезпечує мовленнєвий розвиток учнів початкових класів.

Список використаних джерел:

- Бех, І. (2005). Мовно-мовленнєвий розвиток учнів початкових класів як необхідна умова успішного навчання. In: *Магістр*, 1, 95–98.
- Варзацька, Л.О. (1991). Активізація мовленнєвої діяльності учнів. In: *Початкова школа*, 2, 28-31.
- Крикун, М. (2003). Роль слова в розвитку зв'язного мовлення молодших школярів. In: *Початкова школа*, 11, 27–35.
- Понамарьова, К.Л. (2005). Основні напрями роботи з розвитку монологічного мовлення учнів: Методичний посібник для вчителів, 173–189. Київ: Початкова школа.
- Словник-довідник з української лінгводидактики (2015). Київ: Ленвіт.

УДК 343.148

Калініченко М.М., канд. філол. наук
Хомутовська І.С., студентка
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

ДОСВІД ПІВНІЧНОАМЕРИКАНСЬКИХ СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ ЩОДО ДОСЛІДЖЕНЬ ПЕРСОНАЖІВ ЯК ОБ'ЄКТІВ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

Як свідчить юридична практика України, все частіше призначаються експертизи, пов'язані з дослідженням різноманітних об'єктів авторського права. Значний відсоток серед них становлять

справи, пов'язані з фактами відтворення й переробки складових частин творів, які підлягають правовій охороні, до числа яких належать й персонажі.

В Законі України «Про авторське право та суміжні права» немає конкретного правового визначення поняття «**персонаж**», хоча у ст. 9 Закону України «Про авторське право та суміжні права» зазначено, що *«Частина твору, яка може використовуватися самостійно ... розглядається як твір»* (Про авторське право, 1994). Отже, персонаж як частина літературних (а також образотворчих, аудіовізуальних) творів належить до числа об'єктів інтелектуальної власності та підлягає правовій охороні. Завдання експерта-філолога полягає у емпіричному визначенні рівня самостійності персонажів за об'єктивними оціночними критеріями (що повною мірою відповідає актуальній парадигмі між-дисциплінарних та мульти-дисциплінарних студій в сучасній гуманітаристиці), які, у випадку дослідження фактів відтворення персонажів, все ще залишаються на маргінесах наукових інтересів сучасної академічної спільноти.

Обставини резонансних судових справ, під час розгляду яких досліджувалися персонажі як об'єкти авторського права, широко висвітлюються у північноамериканській пресі та детально аналізується у спеціалізованих професійних виданнях експертів Сполучених Штатів. Серед подібних видань слід виділи праці «*Testifying in Court: Guidelines and Maxims for the Expert Witness*» (1991) Стенлі Бродські та «*Expert Witness Handbook*» (2012) за авторством Дена Пойнтера. Таким чином, **метою і завданням** статті є узагальнене окреслення основних аналітичних практик і науково-методичних концептів північноамериканських судових експертів, які застосовуються в процесі дослідження фактів використання персонажів як об'єктів авторського права.

Незалежно від того, чи представлені вони у текстовій або ж графічній формі, персонажі як об'єкти авторського права мають значний економічний потенціал, котрий нерідко перевищує загальну цінність їхнього мистецького першоджерела. Відомим прикладом є образ фантастичного створіння – персонажа на ім'я Супермен. Перша збірка коміксів про його пригоди, створена письменником Джеррі Сігелом та художником Джо Шустером у 1938-му році, залишається практично невідомою сучасним читачам, але цей персонаж впродовж багатьох десятиліть успішно використовується у фільмах і мультиплікаційних стрічках, популярних романах, іграшках і коміксах, відеоіграх і продуктах харчування, загальний прибуток від

продажу яких вимірюється у сотнях мільйонів доларів США. Певна річ, з огляду на їхню цінність, популярні персонажі нерідко привертають увагу несумлінних виробників і підприємців, які широко використовують їхні образи у своїй продукції, але не отримують відповідний дозвіл автора (або ліцензію на подібну діяльність).

У Сполучених Штатах ключовим юридичним положенням, яке регулює захист прав автора (правовласника) на персонажа, є те, що персонаж захищається в тих межах, у яких він використовується як так званий «ідентифікатор джерела» (Schreyer & Amanda, 2015) (відповідно до північноамериканської юридичної термінології – source identifier) для чітко визначених творів (або ж товарів і послуг у випадку розгляду персонажів як частини зареєстрованих товарних знаків).

Закон вимагає, щоб в процесі дослідження було встановлено, чи має персонаж так зване «вторинне значення» (secondary meaning) (Merriam-Webster Law Dictionary), тобто береться до уваги не лише семантичний субстрат персонажа (репрезентований його детальним описом або зображенням), але його значення по відношенню до джерела походження.

Судові експерти Сполучених Штатів застосовують два основних дослідницьких «тести» для визначення того, чи підлягає персонаж правовій охороні. Перший з них, так званий «Тест на відокремлення персонажа» (The Character Delineation Test) (Samuel, J. Coe, 2011). Його особливості були широко висвітлені у спеціалізованих виданнях на матеріалах справи «Ніколас проти корпорації Універсал Пікчерз» (Nichols v. Universal Pictures Corporation) (Nichols v. Universal Pictures Corporation, 1930), в процесі розгляду якої цей «тест» мав вирішальне значення.

Сутність даної аналітичної методики полягає у визначенні того, наскільки ретельно і детально розроблений автором досліджуваний персонаж. Якщо його художній образ (зовнішність, характер, манера спілкування з іншими персонажами тощо), створений за допомогою доступних для сприйняття засобів творчої візуалізації (словесних, графічних, аудіовізуальних), може бути відокремлений від твору-першоджерела (саме звідси походить назва тесту) та не втратить своєї яскраво вираженої художньої образності, він визнається прийнятним для правової охорони.

Іншою розповсюдженою аналітичною методикою є так званий «Тест на можливість існування твору» (The Story Being Told Test) (Heitmann, 2015), який здобув чималий авторитет у північноамериканському

експертному середовищі після його ефективного застосування у справі «Ворнер Бразерс Пікчерз Інкорпорейтед проти Колабмія Бродкастинг Сістемз» (Warner Bros. Pictures Inc. v. Columbia Broadcasting System) (Warner Bros Pictures v. Columbia Broadcasting System). У відповідності до принципів практичної реалізації цього «тесту», персонаж розглядається як інтегральна складова художньої структури певного твору, за відсутності якої твір в цілому не може існувати у відповідності до правил традиційної мистецької логіки. Якщо висновки дослідження підтверджують незамінність персонажу в сюжеті й образній системі твору, він визнається таким, що підлягає правовій охороні як об'єкт інтелектуальної власності.

Подальше вивчення багаторічного досвіду північноамериканських колег сприятиме утвердженню нових дослідницьких методик і загальній оптимізації проведення філологічних експертиз у сфері захисту авторського права. З огляду на те, що українським спеціалістам наразі бракує офіційної методики, яка визначить загальноприйняті принципи і стандарти дослідження персонажів об'єктів інтелектуальної власності, науково-методичні настанови закордонних аналітиків можуть стати корисним джерелом актуальної інформації щодо найефективніших практик сучасної філологічної та судової експертизи світового рівня.

Список використаних джерел:

- Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23 грудня 1993 року № 3792-XII (1994). In: *Відомості Верховної Ради України*, 13, 64.
- Schreyer, Amanda (2015). An Overview of Legal Protection for Fictional Characters: Balancing Public and Private Interests, 6, 1, 3, 66. Електронний ресурс; режим доступу: <http://open.mitchellhamline.edu/cybaris/vol6/iss1/3>
- Secondary meaning. Merriam-Webster Law Dictionary. Електронний ресурс; режим доступу: <https://www.merriam-webster.com/legal/secondary%20meaning>
- Samuel, J. Coe (2011). The Story of a Character: Establishing the Limits of Independent Copyright Protection for Literary Characters, 86 Chi.-Kent. L. Rev. 1305. Електронний ресурс; режим доступу: <http://scholarship.kentlaw.iit.edu/cklawreview/vol86/iss3/11>
- Nichols v. Universal Pictures Corporation et al. Circuit Court of Appeals, Second Circuit November 10, 1930. 45 F.2d 119; 7 USPQ 84. Електронний ресурс; режим доступу: <http://digital-law-online.info/cases/7pq84.htm>
- Heitmann, M. (2015). «Have You Seen Sam Spade?: How Literary Characters Are Denied Proper Copyright Protection». In: *Law School Student Scholarship. Paper 794*. Електронний ресурс; режим доступу: http://scholarship.shu.edu/student_scholarship/794
- 216 F. 2d 945 – Warner Bros Pictures v. Columbia Broadcasting System B. Електронний ресурс; режим доступу: <http://openjurist.org/216/f2d/945/warner-bros-pictures-v-columbia-broadcasting-system-b>

УДК 811.111'42

Малінка О.О., канд. пед. наук,
Лобачук І.М., канд. пед. наук
Вінницький державний педагогічний університет
імені М. Коцюбинського (Вінниця, Україна)

THE CATEGORY OF NEGATION AS THE REFLECTION OF SOCIO-CULTURAL RELATIONS

Negation is a complex socio-cultural phenomenon. It is closely connected with the main principles of the socio-cultural organization of the society and interpersonal relations between its members, and is defined by the set of the social values used by the speakers to meet mutual expectations. According to this it is advisable that we should view it in the context of social relations and socio-cultural norms/standards.

Social relations between the speakers are defined by two main factors – *distance* and *power* that in different cultures have their own parameters.

Social distance (horizontal relations) that changes according to the degree of the socio-psychological closeness is longer in the English culture, the main cultural value of which is the autonomy of the personality. Each individual has the right to his/her autonomy, which is called *privacy* in the English culture. The concept of *privacy* is clearly expressed in the communicative consciousness of the Englishmen and determines the peculiarities of the communicative conduct.

The distance of power (vertical relations) shows the degree of social inequality when the distance between the speakers is caused by the greater communicative power of one of the partners. Since the distance depends on the speakers' hierarchy, their status (age and/ or social position) we shall call in accordance with the common view status distance (Ларина, 2003, p.137-146).

The degree of the social inequality is determined by the fact how the members of the society possessing less power accept this inequality and how the members of the society possessing more power demonstrate their superiority.

Status distance reflects social asymmetry between the members of the society, the distance that separates people who have different status and quantity of power.

Social distance and status distance are connected: more individualistic cultures are characterized by lower index of power hence it

is higher in more collectivistic cultures. So the scale of status distance that reflects the vertical hierarchal relations is longer in the Ukrainian culture than in the English one.

We consider that if there is a special word for a concept in the language it is important for this culture. Such concept as privacy in the English language has no appropriate equivalent in the Ukrainian language. English dictionaries define it as 'being alone and undisturbed: the right to this freedom from intrusion or public attention', 'the state of being able to be alone and not seen or heard by other people: the state of being free from public attention' (Brown, Levinson, 1987).

The cultural value of autonomy, of personal independence is present not only in everyday life but also in verbal communication. This cultural value explains many peculiarities of the English communicative conduct and determines the degree of the imposition mentioned by P. Brown and S. Levinson. The degree of imposition or the degree of influence on the addressee establishes the rights of the speaker to fulfill the act of communication if the listener considers it possible. The interaction of the speakers is possible only within the 'zone of privacy'. Intrusion into it is a gross violation of communicative laws.

There is a well-developed set of strategies and tactics directed at the social distance in the English communicative culture. Their regular usage led to the formation of such dominant feature of the English communicative conduct as nonimposition – inadmissibility of the direct influence on the addressee. English communicants try hard to lessen the pressure upon the listener.

In the individualistic cultures communicants pay great attention to the strategy of negative politeness, to the strategy of distance, the main aim of which is the demonstration of respect to the speakers' privacy. We have investigated the strategies suggested by P. Brown and S. Levinson and made the following conclusion: the strategies of negative politeness as well as the strategies of positive politeness are typical of the English communicative conduct.

These two types of strategies of English communication work with the same degree of intensity but they have opposite directions: positive strategies shorten the distance between the communicants; negative strategies do not allow intrusion into the 'zone of privacy'. English communicants use positive strategies to show their interest to the people they deal with, to render communicative support expressed by «gratitude, apology, hyperbolized estimations» (Leech, 1983, p. 147).

The representatives of other cultures consider such feature of the English communicative conduct as attractiveness or demonstrative affability to be insincere. The reason for such peculiarity is social distance, which is typical of the English society. Obviously it is the factor that makes people demonstrate their attention and defence/favour, which is signaled by a smile in the English culture. It shows that speakers have no aggressive intentions. According to J. Thomas, «social distance is the equivalent of a smile on the verbal level» (Thomas, 1995, p. 48).

The asymmetry of social relations helps us understand the difference between the national systems of negation since it shows how people use the language in the process of communication. Success of the international communication depends on the understanding of the fact that the category of negation is relative. The universality of this category is evident on the general level. Its concrete realization has the national features and is defined by the type of culture, by the principles of the socio-cultural organization of the society, interpersonal relations, by the set of social values, by the communicative consciousness of the communicants. Even if the speakers have their own style of communication their cultural values are the reflection of the social relations which are typical only of their culture.

References:

- Ларина, Т.В. (2003). «Privacy», или автономия личности, как важнейший концепт английской культуры. In: *Вестн. РУДН*. Сер. Русский и иностранные языки и методика их преподавания, 1.
- Brown, P., & Levinson, S.D. (1987). *Politeness: Some Universals in Language Usage*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Leech, G.N. (1983). *Principles of Pragmatics*. London: Longman.
- Thomas, J. (1995). *Meaning in Interaction: an Introduction to Pragmatics*. London; New York: Longman.

УДК 81'25

Onyshchuk M., PhD candidate
National Pedagogical Drahomanov University
(Kyiv, Ukraine)

EMPLOYING LEXICAL SIMPLIFICATION AS A CORPUS METHOD FOR THE TRANSLATED DATA ANALYSIS

Recent descriptive explorations discuss lexical features of the source language translation discourse reviewing presentation of potentially

universal tendencies in translating and interpreting fiction by means of corpus-based studies.

The experimental base serves the quantitative data analysis which suggests verification of statistical hypotheses regarding translation properties: T-universals (simplification, explication, normalization, interference etc.). When studying the translation discourse, this ratio helps to identify a potential tendency towards lexical simplification. In line with E. Chesterman's classification, simplification is treated as one of the T-universals (Chesterman, 2016), and enables its manifestation when comparing SL texts with the TL texts.

Simplification comes out in three types: lexical, syntactic and stylistic (Kajzer-Wietrzny, 2015). Lexical simplification is approached by Sh. Blum-Kulka and E. Levenston as an enterprise and /or a result of using fewer words (Kajzer-Wietrzny, 2015, p. 234). The authors emphasize that simplification lies in a translator's using fewer words when expressing a certain thought rather than a communicator's expressing the same thought beyond the translation process.

Recent elaborations into the interdisciplinary notion of simplification have been conducted upon the corpora in English, Dutch and Hebrew (Laviosa, 2001). The researchers touch upon simplification features at various language levels, including a use of hyperonym to substitute for a corresponding hyponym in TL text; use a concept approximate to the SL text; use of frequently employed synonyms; transfer of all SL word functions to the TL equivalent; use of the descriptive translation instead of conceptually related words and expressions (especially observed when translating religious, culturally specific and technical texts); using descriptive translation to fill gaps; preference for modern words and phrases over obsolete, or elevated style words; splitting complex sentences into simpler ones; omission of repetitions etc. (Laviosa, 2002, p. 78-81).

A hypothesis, more precisely, an array of hypotheses regarding simplification as a translation universal were elaborated by S. Laviosa (2002). To her, simplification in the translated text can occur both at the lexical and syntactic levels; it's anticipated a translated component of the reference corpus of fictional prose that possess a lower lexical density index than a non-translated one. Supposedly, it numbers a higher percentage of frequent words to less frequent ones; the most frequent words, constituting not less than 0.1% of the corpus (headlist), will prevail in the translated text, while the list may contain fewer lemmas (Laviosa, 2002, pp. 41-43).

The researcher refines the developed hypotheses regarding comparing translated corpus from different languages into English with the corpus of texts originally written in English, regardless of the translations' SL. Thus, findings might suggest the following implications: a) poorer vocabulary; b) lower percentage ratio of word usage expressed by notional parts of speech in comparison with a word use expressed by secondary parts of speech; c) smaller average length of a sentence (Olohan, 2004, pp. 9-11).

In her study, S. Lavioza (2002) places an emphasis on the need to engage a number of language pairs in the corpus when selecting translated texts: the corpus of translated texts, compared to the corpus of authentic texts in English, included translations from five different languages; processing was not carried out, though. Considering relatively rich morphology of Slavic languages, to obtain more accurate calculations we suggest employing the lemmatized version of untranslated texts into Slavic languages, and reference corpus from the sub-corpus of translations from English into Ukrainian and sub-corpus of translations from other languages into Ukrainian.

At this stage, the target lies in testing the hypothesis which might verify for a tendency towards simplification (at the lexical level) in the Ukrainian-language translated discourse, and which manifests itself in the corresponding discourses of English and a number of other languages, in a greater percentage use of more frequent word forms than in untranslated texts (tokens in head list) to the number of less frequent uses (remaining tokens in the text).

The index of «lexical diversity» presents a summative percentage of lemmas use by rank $1 - n$ (the rank is determined using a simple numbering of the generic list of lemmas), ordered by the sub-corpus frequency indicator to the sum of frequencies of use of lemmas of rank $n - n_1$, where n represents a final unit number in the list, the share of which is 0.1% of the entire sub-corpus under consideration, n_1 stands for a number of the last word in the generic frequency list.

The indicator makes it possible to assess how diverse the vocabulary used by the authors of the works included in the subcorpus (Laviosa, 1998; Kajzer-Wietrzny, 2013). The distribution dominating towards the most frequent lemmas means a tendency for words repetition in the text (repetitiveness). When studying the translation discourse, this ratio assists to trace a potential tendency towards lexical simplification.

Laurence Anthony (2013) distinguishes the third generation tools including WordSmith Tools (Scott, 1996-2012), MonoConc Pro (Barlow,

2000), and Ant Conc (Anthony, 2004-2012) which offer a vast array of functions, common statistical methods that are more efficient to work with larger corpora, possess some degree of multi-language support by processing characters outside of the ASCII character set, and include user-friendly interfaces that are more suitable for users with little computer experience (Anthony, 2013, pp. 149-152).

Corpus retrieval programs used for exploring versatile formats of translated corpora, including tools for the information interchange between corpora and lexical grammatical bases. A total recall to the corpus based approach in translation studies lies behind the researchers' motivation to get the objective argumentation for the proposed hypotheses regarding potentially universal properties of translations.

References:

- Chesterman, A. (2016). *Memes of Translation. The spread of ideas in translation theory*. John Benjamins Publishing Company.
- Kajzer-Wietrzny, M. (2015). Simplification in interpreting and translation. In *Across languages and cultures*, 16 (2), 233-255.
- Laviosa, S. (2002). *Corpus-based Translation Studies: Theory, Findings, Applications*. Amsterdam; New York, NY: Rodopi.
- Olohan, M. (2004). *Introducing Corpora in Translation Studies*. Routledge.
- Anthony, L. (2013). A critical look at software tools in corpus linguistics. In *Linguistic Research*, 30(2), 141-61.

УДК 811.11=112.2:159.95 (043.2)

Орел І.І., канд. філол. наук
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «СТЕРЕОТИП» У ЕТНОПСИХОЛОГІЇ

Етнопсихологія як наука сформувалася на межі психології, філософії, соціології, культурології, які досліджують національно-специфічні риси психіки (поведінки, способу мислення) представників різних етносів.

На думку Андреевої Г. М., етнічна приналежність людини – це важливий чинник з погляду соціальної психології, тому що вона забезпечує певні характеристики мікросередовища, в умовах якого формується особистість (Андреева, 1994). Національні особливості

психіки людини реалізуються в умовах міжлюдських взаємин у межах етногрупи або у межах міжнаціональних контактів. У обох випадках окреслюються національні особливості індивіда.

Вивчення проблеми стереотипу привертає увагу науковців у різних галузях знань. Проте низка питань, зокрема, процеси стереотипізації (Алексеева Е.А., Широканов Д.И.), функції стереотипів (Ліппман В., Теждфел Г.), причини зміни або зникнення стереотипів (Ядов В.А.), способів передачі інформації у стереотипах (Маслова В.А., Тер-Мінасова С.Г.), виявлення характеру інформації, яку містить стереотип (хибна/ частково хибна/ достовірна) (Байбурин А.К., Бромлей Ю.В.), національно-культурна інформація у змісті стереотипів (Брейли К., Катц Д., Селіванова О.О.) тощо на сьогодні знаходяться у процесі розробки. З огляду на розширення і поглиблення міжнародної та міжнаціональної комунікації у галузі науки, культури, політики, економіки та інших галузях суспільного життя вважаємо окреслену проблематику актуальною.

Метою нашої розвідки є уточнення поняття етнічного стереотипу в аспекті етнопсихології задля розуміння природи стереотипу, причин стереотипізації, функцій етнічних стереотипів, їхніх характеристик.

Етнопсихологія вивчає національно-психологічні особливості певного етносу, які формуються як у філогенезі так і в онтогенезі, а значить, мають самий безпосередній зв'язок із загальним розвитком психіки людини (Етнопсихологія). У фокусі досліджень етнічної психології знаходяться питання, пов'язані з інтелектуально-пізнавальними процесами, психологічною своєрідністю групових форм взаємодії і поведінки людей, національно специфічні потреби, інтереси, ціннісні орієнтації. До предмету вивчення етнопсихології належить дослідження соціальних стереотипів поведінки і мислення представників конкретних етнічних спільнот (там само).

Під етнічними стереотипами розуміють відносно стійке уявлення про моральні, розумові, фізичні якості, притаманні представникам різних етнічних спільнотей (Семенів, 2015). Існує думка (Стефаненко, 2006), що стереотипи про етнічні групи відображають когнітивні структури, кожна з яких базується лише частково на власних знаннях індивіда. Решта когнітивної інформації засвоюється через узгоджений у межах етносу образ представника тої етногрупи, яка стереотипізується.

Трусов В.П. і Філіпов А.С. (Трусов & Филиппов, 1984, с. 18), аналізуючи стереотип від соціального до етнічного, визначають останній як узагальнення про представників різних етногруп, яке

володіє підвищеною емоційністю і стабільністю, не завжди відображає характеристики об'єкту стереотипізації. Причинами виникнення стереотипів дослідники називають здатність мислення до «економії зусиль» з метою оволодіти більшим об'ємом інформації і одночасним прагненням захисту групових цінностей (там само).

Бромлей Ю.В. розглядає етнічний стереотип як буденну свідомість, що має етнічну специфіку. Це виражається у значеннях стереотипів, які фіксують типові для представників етносу поняття, знання, уміння, норми поведінки, оцінки. На буденному рівні етностереотипи є «пограничною зоною суспільних знань» і побутової культури, віддзеркалюють притаманні кожному етносу риси, властивості, ознаки (Бромлей, 1983, с. 71). На думку Байбуріна А.К. етнічні стереотипи виступають частиною суспільної свідомості та самосвідомості представників етногрупи, проявляються у ході міжособистісних та міжнаціональних контактів, виконують захисну функцію власної духовної культури, цінностей, норм. Завдяки схематичності, спрощеності, однобокості імпліцитної оцінки, категоричності етнічні стереотипи скорочують процес сприйняття (економлять зусилля), закріплюють досвід людини (позитивний чи негативний) (Байбурин, 1985, с. 36-46). Низка дослідників (Байбурін А.К., Брейли К., Катц Д., Маслова В.А., Тер-Мінасова С.Г., Селіванова О.О., Телія В.М.) поділяє думку про те, що етнічний стереотип виконує роль інструмента передачі соціального досвіду та культурної інформації (звичаї, традиції, ритуали, правила поведінки тощо) від покоління до покоління (Шевелева), тобто, виконує когнітивну функцію.

Більшість філософських та етносоціологічних підходів до вивчення стереотипів ґрунтуються на тому, що основою їх формування є: 1) система національно-специфічних уявлень про об'єктивну реальність (судження, оцінки), які є продуктом соціокультурного середовища; 2) звичні алгоритми дій у певних ситуаціях, що базуються на основі когнітивної інформації щодо загальноприйнятої/унормованої поведінки (тому що так робили предки); 3) національно-специфічні емоційно насичені образи, які відображають бачення етногрупи (своєї чи чужої), виступають регулятором сприйняття навколишнього світу і реакції на нього (через поведінку) (Шевелева).

До основних характеристик етностереотипів відносять: образність, схематичність, спрощеність, цілісність, суб'єктивність, помилковість (часткова або повна) (Nationale Stereotypen); емоційно-оцінний характер, усталеність форми, стабільність і навіть, на думку

Ліппмана В. (Липпман, 2004), ригідність (фіксованість, конкретність, однозначність, стійкість, стабільність протягом тривалого часу, є значущим для етногрупи, не підлягає сумніву, що свідчить про їх ірраціональність у випадку повної помилковості оцінки стереотипізованого об'єкту), узгодженість у межах етносу, який послуговується стереотипами, попри їхню неточність (Стефаненко, 2006; Nationale Stereotypen).

Етнічні стереотипи формуються на основі колективного досвіду, зберігаються і передаються із покоління у покоління. Можна стверджувати, що етнічний стереотип – це одна із форм колективної свідомості. Оскільки об'єкт стереотипізації оцінюється етносом, то стереотип транслює закладену ним позитивну чи негативну оцінку, яка, у свою чергу, сприяє вибудові стратегії поведінки, визначає певне відношення до стереотипізованого об'єкта.

Передумовами процесу стереотипізації вбачаємо різного роду контакти (соціальні, культурні, економічні, наукові, політичні, воєнні тощо) із представниками свого або чужого етносу, у результаті чого прослідковуються і виокремлюються (категоризуються) найвиразніші риси чи ознаки представників етногрупи, з якими контактують, або характеристики ситуацій, які виникають у результаті зіткнення носіїв однієї чи різних культур. Такі категоризовані характеристики лишаються стабільними протягом тривалого часу. На нашу думку, це забезпечує образна основа стереотипу, який містить яскраві (для автостереотипу), незвичні, не притаманні власному етносу (для гетеростереотипів) риси, які були виявлені у ході комунікації. Автостереотипи можуть передавати як позитивну так і негативну оцінку, наприклад: німці вважають себе пунктуальними (*pünktlich wie die Eisenbahn; pünktlich wie die Maurer; mit dem Glockenschlag*), надійними (*von altem / echtem Schrot und Korn; auf jemanden kann man Häuser bauen*), старанними (*Neue Besen kehren gut; Ohne Fleiß kein Preis*), працьовитими (*wie eine Biene sein*), відповідальними (*auf jemandes Rechnung gehen*) працівниками але водночас песимістами (*ein Miesmacher sein*) (Typisch Deutsch). Гетеростереотипи транслюють у переважній більшості негативну оцінку, хоча зустрічається й позитивна, наприклад: французи не пунктуальні, можуть дуже довго обідати (аж до вечора), але вміють весело святкувати, охайно виглядають; британці – брехуни, їм притаманний снобізм, але в той же час вони дисципліновані, ввічливі, ідуть на компроміс тощо (Nationale Stereotypen).

Отже, етнічні стереотипи у розрізі етнопсихології розуміємо як стійке узагальнене уявлення про моральні, інтелектуальні, фізичні якості, що притаманні представникам різних етнічних спільностей, яке володіє категоричною і часто не об'єктивною емоційною оцінкою.

Етнічні стереотипи виникають у результаті генералізації ознак образу крізь призму національної культури. Результат процесу генералізації завершується визначенням місця стереотипного образу в ієрархії національних норм, правил, цінностей. Одним із головних завдань етностереотипів є передача соціального досвіду та культурної інформації щодо своєї чи чужої етногрупи.

Підґрунтям формування етностереотипів вважаємо систему національно-специфічних уявлень про об'єктивну реальність (судження, оцінки), які є продуктом соціокультурного середовища; унормовані правила поведінки у певних ситуаціях, що базуються на основі когнітивної інформації; виникнення національно-специфічних емоційно насичених образів, які відображають бачення і оцінку етногрупи (своєї чи чужої), виступають регулятором сприйняття навколишнього світу і реакції на нього.

Основні характеристики етностереотипів – це образність, схематичність, спрощеність, цілісність, суб'єктивність, помилковість (часткова або повна), емоційно-оцінний характер, усталеність форми, стабільність, ригідність, узгодженість у межах етносу.

Серед подальших перспектив досліджень вбачаємо вивчення шляхів вербалізації стереотипів у німецькій мові.

Список використаних джерел:

- Андреева, Г.М. (1994). Социальная психология. Третье издание. Москва: Наука. Режим доступу: <http://www.psylib.ukrweb.net/books/andrg01/index.htm>
- Байбурин, А.К. (1985). Этнические аспекты изучения стереотипных форм поведения и традиционных культур. In: *Советская этнография*, 2, 36-46. Режим доступу: http://journal.iea.ras.ru/archive/1980s/1985/no2/1985_2_036_Bayburin.pdf
- Бромлей, Ю.В. (1983). К вопросу о влиянии особенностей культурной среды на психику. In: *Советская этнография*, 3. Режим доступу: <https://docplayer.ru/53066393-Diskussiiyu-v-bromley-k-voprosu-o-vliyani-osobennostey-kulturnoy-sredy-na-psihiku.html>
- Етнопсихологія. Режим доступу: <https://studfile.net/preview/2413209/>
- Липшман, У. (2004). Общественное мнение. Москва: Инст. фонда «Общественное мнение». Режим доступу: https://bookap.info/book/lippman_obshchestvennoe_mnenie/gl24.shtm
- Семенів, Н.М. (2015). Сучасні методи дослідження етностереотипів у структурі міжетнічної взаємодії. In: *Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України. Проблеми сучасної психології*, 27, 486-500.

- Стефаненко, Т.Г. (2006). Этнопсихология. Практикум. Этнические стереотипы – функции и свойства. Режим доступа: <http://psyfactor.org/lib/stereotype8.htm>
- Трусов, В.П., & Филиппов, А.С. (1984). Этнические стереотипы. In: *Этническая психология: этнические процессы и образ жизни людей*, 3-21. Москва.
- Шевелева, И.П. Этнический стереотип как феномен культуры. Режим доступа: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/73785/20-Shevelyeva.pdf?sequence=1>
- Nationale Stereotypen. Режим доступа: <http://maciek.piranh.de/nation.htm>
- Turner, J. (1985). Social categorization and the self-concept: a social cognitive theory of group behavior. In: *Advances in Group Processes* (Ed. E. Lawer), 2, 77–121.
- Typisch Deutsch. Reisen durch Deutschland. Germanien.net. Режим доступа: <http://www.germanien.net/typisch-deutsch/>

УДК 81' 37' 367.5: 811.161.1(045)

Федчук Л.И., канд. филол. наук
Национальный авиационный университет
(Київ, Україна)

ФУНКЦИОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧЕСКОЕ ОПИСАНИЕ СИНТАКСИЧЕСКОГО МАТЕРИАЛА – ОДНО ИЗ ПЕРСПЕКТИВНЫХ НАПРАВЛЕНИЙ ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ

Среди существующих в языкознании направлений грамматических исследований перспективным представляется такое, при котором описание фрагментов языковой системы осуществляется в два этапа: исходным есть направление анализа, связанное с определением типовой семантики и выявлением совокупности грамматических средств её выражения; затем это направление дополняется другим – от грамматических средств к их функциям в реальных коммуникациях. Наиболее полно особенности такого подхода к изучению синтаксических единиц освещены в научных работах Н. Д. Арутюновой (Арутюнова, 1976) и Е. Н. Ширяева (Арутюнова, Ширяев, 1983).

Очевидную практическую направленность имеет, например, осуществлённое в указанном функционально-семантическом направлении описание предложений таксономической структуры. Таксономические предложения – это один из логико-семантических классов предикативных единиц, которые характеризуют субъект мысли путём сопоставления его с более широким по своему объёму

классом (множеством) объектов (Федчук, 1990). Такие предложения обозначают суждение включения отдельной реалии (элемента или подкласса) в класс, которое формируется на основе отражения в человеческом сознании объективно существующего отношения, участники которого закреплены в таких философских категориях, как «единичное» и «общее». Структура суждения детерминирует состав и формальную организацию предложения: каждый компонент такой синтаксической конструкции представляет собой знаковую единицу, ориентированную относительно определённого элемента обозначаемого суждения. В самом общем виде схему, по которой строятся таксономические предложения, можно представить следующим образом: имя отдельной реалии – предикатный знак отношения включения – имя класса, к которому принадлежит отдельная реалия. Конкретные языковые существования этой отвлечённой структурной схемы создаются в результате заполнения её позиций теми или другими языковыми единицами: словами; словосочетаниями; синтаксическими конструкциями, в состав которых входят причастные обороты или придаточные определительные предикативные части. Примером предложения, в котором находят эксплицитное языковое выражение все элементы описываемой мыслительной операции, может быть следующее: *Нутрия* (имя отдельной реалии) *относится* (имя отношения включения) *к отряду грызунов* (имя класса).

Внешний вид таксономического предложения как реального языкового образования в значительной степени предопределяется способом грамматического оформления предикатного знака. Позицию компонента со значением «отношение включения» могут реализовать следующие грамматические единицы: а) связки *быть* и *являться*; б) связочные комплексы *быть из*, *быть (являться) одним из*; в) глаголы *включаться*, *входить*, *относиться*, *принадлежать*, *причисляться*; г) соединение указанных выше единиц с именем таксономического оператора типа *класс*, *вид*, *группа*, *разряд* и т. п. Эти грамматические средства, реализуя в конкретных языковых образованиях свои потенции к сочетанию с другими единицами, детерминируют морфологическую форму слов, заполняющих позиции предметных компонентов. Выбор одного из возможных средств выражения семантического предиката при построении таксономического предложения-высказывания предопределяется действием определённых факторов, основными среди которых есть: 1) объём общего фонда знаний коммуникантов об отдельной реалии; 2) тип

знакового значення предметних ім'єн; 3) номинативная природа грамматических единиц в позиции предметных компонентов; 4) стилистическая характеристика текста, в котором используется таксономическое предложение.

Функционируя в языке, предложения таксономической структуры передают сложное содержание, образуемое комбинацией семантических элементов языкового и речевого уровней. Языковой элемент информации – таксономическое значение – порождает структура предложения, задаваемая структурой описываемого суждения включения отдельной реалии в класс. А речевой элемент информации создаётся под влиянием коммуникативно-прагматических особенностей той ситуации общения, в которой функционирует предложение. Характер ситуации общения определяется, в частности, общим фондом знаний участников коммуникации о субъекте мысли, перспективами дальнейшей коммуникации, а также наличием или отсутствием у адресата определённых сведений о том классе объектов, с которым соотносится классифицируемая реалья.

В зависимости от характера этой ситуации на таксономический элемент содержания может накладываться информация опознания, номинации, параметризованной или глобальной квалификации, изъяснения, репрезентации. Причём из комбинируемых в рамках таксономических предложений семантических элементов доминирует тот, который привносится в предложение-высказывание особенностями речевой ситуации.

Знакомство с таксономическими и другими логико-грамматическими классами предикативных единиц в предложенном направлении даст возможность изучающим русский язык (особенно как иностранный) осознать логико-семантическую и формально-грамматическую организацию таких конструкций, правильно строить их и уместно употреблять в речевой деятельности.

Список використаних джерел:

- Арутюнова, Н.Д. (1976). *Предложение и его смысл. Логико-семантические проблемы*. Москва: Наука.
- Арутюнова Н.Д., & Ширяев, Е.Н. (1983). *Русское предложение. Бытийный тип: структура и значение*. Москва: Русский язык.
- Федчук, Л.И. (1990). *Семантико-структурная характеристика таксономических предложений современного русского языка* (дисс. канд. филол. наук). Киев: Киевский государственный педагогический институт.

УДК 37.01:37.02

Дручинська Х.І., магістрантка
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ З ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Враховуючи реформування початкової школи особливої актуальності набули інноваційні процеси. Сучасний розвиток суспільства наводять на висновок, що освітня система, яка ігноруватиме у своїй діяльності інноваційний чинник, не лише відставатиме від новітніх тенденцій, а й спричинятиме формування особистості, яка заздалегідь відстає в інтелектуальній, духовній та соціальній сфері (Дичківська, 2004, с. 13).

Аналіз наукової літератури дозволив свідчити, що в науковій літературі можна зустріти широке різноманіття визначень поняття «інновація». Заслуговує на увагу визначення І. Підласого, який зазначає, що інновація це й ідеї, і процеси, і результати, взяті в єдності якісного вдосконалення педагогічної системи (Підласий, 1998, с. 3). Це можуть бути вперше створені, вдосконалені або застосовані освітні, дидактичні, виховні, управлінські системи, їх компоненти, що суттєво поліпшують результати освітньої діяльності. На думку І. Дичківської інновація це певне нововведення, зміна, оновлення; новий підхід, створення якісно нового, використання відомого в інших цілях (Дичківська, 2004, с. 13).

Таке широке поняття, як «інновація» розглядається у різних наукових вимірах. В психологічному виміру інновація розуміється, як впровадження різноманітних нововведень, які породжують певні значимі зміни в соціальній практиці (Шарко, 2007, с. 342). Щодо педагогічного виміру, то інновація передбачає використання вже відомого зовсім в інших цілях (Короткий термінологічний словник з педагогіки, 2007, с. 84).

Також це може бути впровадження нових ідей чи технологій з метою зміни педагогічної системи та переведення її на якісно новий рівень функціонування. В соціологічному вимірі інновація розуміється, як зміна чогось у суспільстві, його структурах і підструктурах, що розрахована на певний ефект (Соціологія, 2008, с. 261).

Розбіжності у зазначених тлумаченнях спричинені неоднаковим баченням їх авторами основного змісту, який закладено в поняття «інновація». Одні автори переконанні, що інновацією можна вважати лише те нове, яке має своїм результатом кардинальні зміни у певній системі, інші зараховують до цієї категорії будь-які, навіть незначні нововведення.

Як зазначає І. Дичківська інноваційна педагогічна діяльність — це цілеспрямована діяльність, яка зорієнтована на зміну та розвиток освітнього процесу з метою досягнення вищих результатів та одержання нового знання (Дичківська, 2004, с. 218). Тобто основною ознакою інновації є її практична реалізація, результати якої дозволяють судити про ефективність нових ідей, підходів, технологій тощо.

Знову поділяємо думку науковця про те, що інноваційна педагогічна технологія — це цілеспрямоване, систематичне й послідовне впровадження в практику оригінальних, новаторських способів, прийомів педагогічних дій і засобів, що охоплюють цілісний освітній процес від визначення його мети до очікуваних результатів (Дичківська, 2004, с. 218).

Зазначимо, що рушійною силою будь-якої інноваційної діяльності є педагог як творча особистість. Творчий учитель має широкі можливості і необмежене поле для інноваційної діяльності, оскільки на практиці може експериментувати і переконуватися в ефективності методик навчання, 28 коригувати їх в освітньому процесі, пропонувати нові технології та методи навчання.

Отже, інноваційна педагогічна технологія є ефективним способом організації на сучасному рівні освітнього процесу з метою досягнення певної мети. У своєму конкретному вигляді педагогічна технологія є певною схемою чи системою дій вчителя і учнів, орієнтуючись на яку, ми ставимо собі за мету одержання високого рівня розвитку учнів.

Існує чимало класифікацій педагогічних технологій, ми ж виділимо основні загальнопедагогічні технології та технології становлення мовної особистості, які нас цікавлять відповідно до теми дослідження.

Звернемо увагу на такі загальнопедагогічні технології, як:

- інтерактивні технології;
- технології проблемного навчання;
- технологія організації групової навчальної діяльності;
- технологія диференційованого навчання;
- інтегроване навчання;

- технологія розвитку критичного мислення;
- технологія розвитку винахідницьких завдань Г. Альтшуллер.

В сучасних умовах найпоширенішого використання здобула технологія інтерактивного навчання. Адже її суть полягає в тому, щоб освітній процес відбувався за умови постійної, активної взаємодії всіх учасників.

Інтерактивне навчання має конкретну, передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень зможе відчувати свою успішність та інтелектуальну спроможність.

Список використаних джерел:

- Дичківська, І.М. (2004). *Інноваційні педагогічні технології*. Київ: Академвидав.
- Підласий, І.П. (1998). Педагогічні інновації. In: *Рідна школа*, 12, 3.
- Шарко, В.Д. (2007). *Сучасний урок: технологічний аспект*. Київ: СПД Богданова А.М.
- Короткий термінологічний словник з педагогіки* (2007). (уклад. О.А. Пермяков, В.В. Морозов). Кривий Ріг: Видавничий дім.
- Соціологія: короткий енциклопедичний словник* (1998) (уклад. В.І. Волович, В.І. Тарасенко, М.В. Захарченко та ін.). Під заг. ред. В. І. Воловича. Київ: Укр. центр духовн. культури.

УДК 378.147:005.336.2 – 057.875

Полюхович В.М., магістрантка
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

На сьогоднішній день компетентнісний підхід є одним з напрямків оновлення вітчизняної системи базової та повної середньої освіти, що впливає із Законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Національної доктрини розвитку освіти, державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти, Концепції Нової української школи. Передбачається, що в основу оновленого змісту загальної освіти буде покладено формування і розвиток ключових компетентностей учнів.

Суспільство вимагає виховання відповідальних, ініціативних громадян, які мають навички ефективної комунікації, можуть взаємодіяти під час виконання соціальних та економічних завдань. Ці умови ставлять перед освітою нові вимоги – розвиток мовлення і

творчих здібностей особистості. Тому виховання комунікативної компетентності є першочерговим завданням освітнього процесу, зокрема, сучасної лінгводидактики.

Актуальність проблеми відображається у численних працях науковців: Н. Хомський, Д. Хаймс, Ю. Хабермас, Г. Почепцов, О. Селіванова, О. Біляєв, М. Вашуленко, В. Плахотник та ін.

Аналіз наукової літератури демонструє пильну увагу до питань формування комунікативної компетентності. Але тлумачення цього феномену неоднозначне. У вітчизняній науці немає спільної думки про те, що слід розуміти під комунікативною компетентністю. У дидактиці і методиці викладання мови цим терміном, як правило, позначають сукупність конкретних навичок і вмінь. Причому в різних роботах даються різні переліки цих навичок і умінь.

Вперше застосування поняття комунікативної компетенції пов'язують із ім'ям американського лінгвіста Д. Хаймса у 1972 р. На його думку, компетенція – це не тільки володіння граматикою й словником, а й знання умов, ситуацій, в яких відбувається мовленнєвий акт (Hymes, 1972, p. 269).

Комунікативна компетенція – комплексне застосування мовних і немовних засобів з метою комунікації, спілкування в конкретних соціально-побутових ситуаціях, уміння орієнтуватися в ситуації спілкування, ініціативність спілкування (Окуневич, 2016, с. 125).

В умовах реформування сучасної початкової школи Концепцією НУШ визначається пріоритетним завданням вільне володіння українською мовою, оскільки це не лише навчальна дисципліна, а й засіб оволодіння іншими навчальними предметами. Основним завданням навчання української мови є набуття учнем початкових класів віку ключової комунікативної компетентності.

На думку І. Ґудзик, комунікативна компетентність виявляється у здатності успішно користуватися мовою (усіма видами мовленнєвої діяльності) для пізнання, комунікації (Ґудзик, 2007, с. 47).

У «Загальноєвропейських Рекомендації з мовної освіти» зазначено, що комунікативна компетенція складається з трьох чинників – лінгвістичного, соціолінгвістичного та прагматичного. Лінгвістична компетенція трактується по традиційному; соціолінгвістична розглядається з позиції розуміння маркерів соціальних відносин, правил ввічливості, виразів народної мудрості, відмінностями між варіантами мови під час вживання її в різних контекстах, діалектних та акцентних відмінностей і вміння доречно використовувати ці знання у процесі спілкування. Різновиди

прагматичної компетенції представлені в кількох видах: 1) дискурсивна; 2) функційна; 3) компетенція програмування мовлення (Загальноєвропейські Рекомендації, 2003, с. 31).

Отже, формування комунікативної компетентності є необхідною умовою для реалізації здатності особистості швидко орієнтуватись у складному інформаційному суспільстві. Очевидно, що для вирішення таких завдань недостатньо лише уроків розвитку мовлення. Адже вони не можуть в повній мірі задовольнити комунікативні потреби учня початкових класів. Комунікативна компетентність ґрунтується на двох складових: особистісній та діяльнісній. Саме це обумовлює складність її формування у початковій школі. Процес формування комунікативної компетентності вимагає врахування індивідуальних, вікових особливостей учнів початкової школи та її залучення до процесу комунікації. При цьому основою для формування комунікативної компетентності є мовна та мовленнєва компетентності. Тому ми можемо стверджувати, що ефективне формування комунікативної компетентності відбувається у взаємозв'язку із мовною та мовленнєвою компетентностями з урахуванням особистісних та соціальних аспектів її реалізації.

Отже, сучасний процес набуття дитиною вмінь та навичок комунікації відбувається через призму компетентнісного підходу. В Концепції НУШ комунікативна компетентність є однією із ключових. На нашу думку, ефективними тенденціями її формування є тісний взаємозв'язок із мовленнєвою та мовною компетентностями з урахуванням індивідуальних та вікових особливостей учнів початкових класів та з опорою на особистісну та діяльнісну складову комунікативної компетентності.

Список використаних джерел:

- Александрова, С.А. (2008). Професійно-комунікативна компетентність. Харків: ХНАМГ.
- Гудзик, И.Ф. (2007). Компетентно ориентированное обучение русскому языку в начальных классах (в школах с украинским языком обучения). Чернівці: Видавничий дім «Букрек».
- Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання (2003). Київ: Ленвіт.
- Окунович, Т. (2016). Формування комунікативної компетенції засобами рідної мови. In: *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*, 2 (53), 125.
- Hymes, D.H. (1972). On Communicative Competence. *Sociolinguistics*, 268-293. Harmondsworth: Penguin.

УДК 371.134:811.161.2

Шпаковська К.С., магістрантка
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

ОСНОВНІ ЛІНГВІСТИЧНІ ПОНЯТТЯ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У сучасному суспільстві майбутнє України залежить від рівня підготовки її свідомих громадян, вміння знайти своє місце в суспільстві. Особлива роль в цьому процесі відводиться вчителю, від якого залежить як відбуватиметься становлення особистості у суспільстві. Тому, комунікативна компетентність є однією з найважливіших складових професійно-педагогічної компетентності.

Комунікативна компетентність передбачає здатність насамперед сприймати, розуміти і пояснювати поведінку вихованця, робити правильні висновки, намагатися зрозуміти і сприйняти його точку зору. «Адже вчитель початкової школи є зразком для учнів у вибудові взаємостосунків на основі діалогу, поваги, толерантності. Саме від сформованості його комунікативних вмінь і досвіду залежать успіхи школяра в оволодінні знаннями з інших предметів, підвищення культуромовного рівня, розширення світогляду, ефективна соціальна адаптація» (Державний стандарт).

У дослідженнях В. Бондар, Н. Бібік, О. Савченко окреслено чіткий зв'язок ключових, галузевих та предметних компетентностей та взаємозалежність компетентностей кожного рівня. Л. Петриченко, І. Пальшкова досліджували різні напрями реалізації компетентнісного підходу в процесі фахової підготовки вчителів початкових класів. Проте усі дослідження комунікативну компетентність розглядають як: сукупність знань, умінь і навичок, які проявляються у комунікативних діях і забезпечують ефективність взаємодії з оточуючими. Важливим показником сформованості комунікативної компетентності педагога є його комунікативна поведінка як рівень індивідуальної комунікативної культури.

У педагогічній діяльності комунікація є напроцуд важливою, бо вона супроводжує всі види роботи педагога. Сучасний етап розвитку лінгвістики та вивчення мовних явищ чітко переплітається та взаємодіє з практичним використанням мови для формування комунікативної компетентності. А комунікативне завдання на уроці вирішується в ході діалогу між співрозмовниками. У лінгвістиці комунікативний підхід розглядається як принцип, що є передумовою

успішного вивчення мовних явищ, а також як сучасний метод навчання, який характеризується різними видами мовленнєвої діяльності, формами спілкування, які відповідають певним комунікативним ситуаціям. Не менш важливим є те, що комунікативний підхід базується на взаємозв'язку мови і мовлення, мовних засобів.

Водночас структурними одиницями комунікативної діяльності є не лише мовленнєвий акт, але й невербальні засоби, поєднання вербальних і невербальних (Бацевич, 2004, с. 323). Комунікативні і мовленнєві вміння вчителя початкових класів складають одну єдину і цілісну систему, в якій мовленнєві дії підпорядковуються комунікативним завданням.

У формуванні комунікативної компетентності вчителів початкових класів важливу роль відіграють ігрові технології. У системі завдань сучасної лінгвістики відповідно змінюються і функції комунікації:

- відводиться основна роль;
- є найважливішим механізмом формування свідомої і широкорозвиненої особистості;
- забезпечує зберігання і передавання інформації;
- сприяє синхронізації життя в суспільстві.

Таким чином, комунікація, як і спілкування, охоплює комунікативну та інтерактивну складові.

Комунікація як процес спілкування характеризується такими особливостями: «інформація не тільки передається, а й формується, уточнюється і розвивається; кожен, з тих, хто спілкується займає активну позицію у взаємодії; для передавання інформації використовуються певні засоби спілкування, тобто способи передавання, перероблення змісту спілкування; для спілкування використовується система вербальних і невербальних засобів передавання інформації; в умовах комунікації можуть виникати різні комунікативні бар'єри» (Бутенко, 2004).

Отже, за результатами діяльності вчених можна стверджувати, що основні завдання у формуванні комунікативної компетентності вчителів початкових класів вирішуються через завдання сучасної лінгвістики, яка є основою для формування елементарних комунікативних вмінь.

Список використаних джерел:

- Державний стандарт початкової загальної освіти. Електронний ресурс. Режим доступу: www.mon.gov.ua
- Бацевич, Ф.С. (2004). Основи комунікативної лінгвістики. Київ: Академія.
- Бутенко, Н.Ю. (2004). Комунікативні процеси у навчанні. Київ: КНЕУ.

ПРОБЛЕМИ КОГНІТИВНОЇ СЕМАНТИКИ

UDC 81'373.612+81'243

Demenchuk O., Doctor of Philology

Rivne State University of Humanities (Rivne, Ukraine)

Demenchuk D., Master's Student in Sociology and New Media

Collegium Civitas (Warsaw, Poland)

LEXICAL SEMANTIC DERIVATION MODELS: LINGUISTIC AND PSYCHOLINGUISTIC ASPECTS

Lexical semantic derivation modelling stems from a very long tradition, which underwent developments from historical (diachronic) to compositional, constructional, cognitive and typological semantics studies.

Of paramount importance at present is the issue of combining methodologically adjacent approaches on semantic derivation modelling. The relevance of the approaches is determined by the universal and integral nature of semantic derivation: a) regular semantic shifts are found in many (if not in all) languages of the world, irrespective of their phylogenic and cultural differences (A. Wierzbicka); b) semantic shifts are the same at any linguistic level, as they use common semantic mechanisms (S. Ullmann, E. Rakhilina); c) semantic shifts are psychologically valid, as lexical ambiguity is considered a central problem of psycholinguistics (E. Klepousniotou, D. Titone & C. Romero).

The purpose of the paper is to characterize the types of lexical semantic derivation models and to substantiate the psycholinguistic validity of the models.

The material for the analysis is the Polish adjectives-stimuli that represent various experiential situations, cf.: *biały* 'white', *ciężki* 'heavy', *czerstwy* 'stale'. The choice is determined by the specific feature of an adjective as a semiological subclass of words – adjectives consist of a list of argument positions and reveal dependency that usually holds between the predicate and its actants (Dik, 1992, p. 21). This suggests the relational (situational) character of the semantic structure of an adjective.

The analysis provides for the evaluation of informants' responses in the highlight of reconceptualization strategies. The responses are paradigmatic and syntagmatic associations that characterize a situation by a certain semantic feature (paradigmatic associations) or by an

actantial position of a participant (syntagmatic associations). The interpretation of the associations provides for establishing: a) shifts that occur at the level of semantic components and their configurations (componential model); b) shifts that occur at the level of predicate-actant structures (actantial model); c) shifts that occur at the level of image-schema transformations (topological model); d) shifts that occur at the level of lexical constructions (constructional model).

A. The primary responses to the stimuli are reduced to «typical», either prototypical, cf.: *biały* (*śnieg*) :: *biały* «mający barwę, taką jak śnieg»; *ciężki* (*ciężar*) :: *ciężki* «mający duży ciężar»; *czerstwy* (*chleb*) :: *czerstwy* «o pieczywie: suchy, twardy, nieświeży», or stereotypical, cf.: *ciężka* (*praca, choroba*) :: *ciężki* «wymagający dużo trudu, wysiłku; mozolny, trudny do wykonania» senses. Henceforth, the situation concept extends to the semantics of «non-typical» states of affairs: a) perceptual, cf.: *biały* (*koń, obrus, jelen*); *ciężki* (*kamien, młot, odważnik, etc.*); b) physical (physiological), cf.: *ciężka* (*głowa*); c) cognitive (intellectual), cf.: *ciężki* (*orzech do zgryzienia; twardy*), cf. *twardy orzech do zgryzienia* «trudny problem do rozstrzygnięcia, trudna sprawa do załatwienia»; d) identificational (of a conventionalized characteristics of an object, i.e. its individualizing or distinctive feature), cf.: *biały* (*dzień, ser*); e) symbolic (of the associations with a stereotypical phenomena, characteristic of any culture, as of a formal authoritative statement or summary of the religious belief), cf.: *ciężki* (*grzech*) :: *grzech ciężki* «w teologii chrześcijańskiej: całkowite i dobrowolne odwrócenie się od Boga poprzez złamanie jego zakazu w sprawach wielkiej wagi, niosące ze sobą ryzyko wiecznego potępienia»; *biały* (*orzeł, symbol*); f) evaluative (of, pertaining to, or tending to evaluation), cf.: *biały* (*czarny*); *ciężki* (*praca, dzień, żywot*); *biały* (*jasny*).

B. The strategies provide for the redistribution of attention on the situation participants, when one of the participants is foregrounded and focused upon, and the other is backgrounded and defocused. The redistribution of attention may result in: (a) increase (promotion) or decrease (demotion) of obligatory participants in the target situation; (b) changes of the participant's referential status or deictic characteristics. These characteristics determine the way a situation concept extends. As for the concept of experiential situation, the extensions occur on a «parameter» scale – from parametric entities to non-parametric ones. The associations like *ciężki* (*głaz, mebel, słoń, etc.*); *biały* (*kolor, papier, obrus; jasny, etc.*); *czerstwy* (*chleb*) are conceptualized as «parametric» states of affairs. The states are identified so based on the observed parameters

(size, magnitude, bulk, dimension, hue, brightness, etc.) an object is attributed to. The situation reveals the presence of an experiencer-participant (the semantic role of Perceiver) who is supposed to experience an object by its «colour», «heaviness» or «staleness» parameter. On the contrary, the situations like *ciężki (ołów)*; *biały (dzień, ser)*; *biały (pusty)* are considered non-parametric. The reconceptualization provides for the changes in the experiencer-participant's referential status – the participant acquires the features either of Cognizer, cf.: *ciężki (orzech do zgryzienia)*, or of Emoter, cf. *czerstwy (dowcip, żart, mężczyzna)*.

C. The associative experiments show that the concept of a prototypical experiential situation is characterized by the image-schema of SCALE. The image-schema encodes information either on a potentially experienced value (i.e. value, experienced under certain conditions), cf.: *ciężki (dywan) :: ciężki «dużo wazący»*; *biały (jasny) :: biały «mający bardzo jasną barwę»*, or the opposite value, cf.: *ciężki (lekki)*; *biały (czarny)*; *czerstwy (świeży)*. Thus, the intensity of sensation stands for an experienced value. For the experiencer-participant, the value is a kind of a latent force that may become manifest in case of an actual experience. For instance, a 'thing' may be qualified 'heavy', in case the experiencer-participant gets in touch with it, cf.: *ciężki (przedmiot)*. From this viewpoint, the extension of the experiential situation would be considered in terms of force dynamics interpretations – from a potential (latent) force to a non-potential (actual) one. A non-potential force is qualified as an active entity, which may impose resistance, power, influence, etc. (features that underlie a certain image-schematic concept) on the experiencer-participant. For example, the situation of «heaviness» reveals the extension towards the image-schema of BLOCKAGE, as the object is conceptualized as a «resisting» entity, cf.: *ciężki (bagaż) :: ciężki «dający się z trudem podnieść»*. The extension towards the evaluative situation is provided within the image-schema of COMPULSION, cf.: *ciężki (los, praca, żywot) :: ciężki «wymagający dużo trudu, wysiłku»*.

D. The analysis of semantic derivation models within the constructional approach proceeds from the assumption that «it is natural for constructions to be associated with a central sense, and with extensions from that sense» (Goldberg, 1995, p. 203). The central sense of the construction *as white as X* (e.g. *biały jak śnieg*) encodes information on an identificational situation within the following argument structures: (a) *X considers Y as similar to Z's* (evaluation); (b) *X considers Y in a canonical way* (interaction), cf.: *Marylka ma na sobie białą jak śnieg sukienkę*. The extension towards the situation of physical

(physiological) state (e.g. *biały jak papier*) reveals the changes in the argument structure's configuration: (a) X considers Y as similar to Z's (evaluation); (b) X considers Y in a non-canonical way (interaction), cf.: *Mężczyzna rąbał pod szopą drzewo, na widok Tadeusza zrobił się biały jak papier*. From this viewpoint, the extension of the experiential situation would be considered within a «purposive dimension» scale – from a canonical interaction to a non-canonical one.

The performed study appeals to the conceptions that uphold the idea of a dynamic conceptualization of the world of discourse (of a certain situation or its fragment). The dynamic approach towards the study of experiential vocabulary aims at elaborating a system of lexical semantic derivation models. The models are considered to represent various types of semantic associations that underlie the development of experiential vocabulary's semantic paradigm. The results of associative experiments have confirmed the psycholinguistic validity of the models. It has been established that in responding to a stimulus, informants apply to different semantic derivation strategies. From this viewpoint, the models represent various ways the concept, encoded in the semantics of experiential vocabulary, extends: from typical to non-typical state of affairs (componential model), from parametric to non-parametric entity (actantial model), from potential to non-potential force (topological model), from canonical to non-canonical interaction (constructional model).

References:

- Dik, S. (1992). *Functional grammar in Prolog. An integrated implementation for English, French, and Dutch*. Berlin, New York: Walter de Gruyter.
Goldberg, A. (1995). *Constructions: A construction grammar approach to argument structure*. Chicago: University of Chicago Press.

УДК 81'37:159.93-115

Дулюк С.А., магістрантка
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ІНФОРМАЦІЇ В ФРАЗЕОСИСТЕМАХ БЛИЗЬКО- ТА ВІДДАЛЕНОСПОРІДНЕНИХ МОВ

Розглянувши термін «фразеологізм», та незважаючи на те, вчені подають значення, які різняться між собою, було визначено одне спільне: фразеологічні одиниці містять декілька слів, які об'єднані

одним значенням та є цілісною структурою. Особливістю фразеологічних одиниць є те, що вони є дзеркалами культури, тобто несуть у внутрішній формі, той зміст, який був в них закладений і є сталим (Баран, 1997). Семантика фразеологізмів кодує інформацію про національні, культурні та особистісні риси сприйняття навколишнього середовища та дає змогу провести зіставний аналіз користуючись етнокультурними словниками символів.

За допомогою мови найпростіше виразити свої думки, а отже і зрозуміти вираження світогляду певного народу. Для дослідження зв'язку між мовою та культурою, ми звернулись до терміну «лінгвокультурологія». Відповідна наука виникла на основі етнолінгвістики та має значний вплив на дослідження фразеології. Вона розглядає фразеологізми з точки зору елементів мовних картин світу, показує їх здатність відображати культурні концепти у своїй внутрішній формі (Аскольдов, 1997).

Всю пізнавальну діяльність людини можна розглядати, як розвиток вміння орієнтуватися в світі. Поняття, якими оперує людина у своїй розумовій діяльності і які відображають її досвід і знання, зберігаються в свідомості у вигляді особливих ментальних структур, які отримали в когнітивній науці назву концептів. Концепт, будучи об'єктом дослідження різних наук, має різні інтерпретації. Незважаючи на те, що цей термін міцно утвердився в сучасній лінгвістиці, він до цих пір не має єдиного визначення, хоча дослідженням концепту плідно займаються багато відомих учених: О. Кубрякова, В. Телія, Н. Арутюнова, А. Вежбицька, С. Нікітіна, А. Бабушкін, Р. Фрумкіна та ін.

В свідомості кожної людини закладені певні ментальні структури, які є відносно сталими та відрізняються залежно від культурного досвіду людини та називаються концептами. Поняття «концепт» поєднує визначення різних вчених та є синкретичним. Виникнення концепту спричинене зіткненням значення слова зазначеного в словнику та з його ментальним тлумаченням певного народу. Саме тому, він є досить гнучким та мінливим і в першу чергу залежить від культури мовців. Будучи одиницею концептосфери, він має більший зміст, порівнюючи з терміном «поняття». Концепт – ментальна структурна одиниця сукупності всіх колективних та індивідуальних людських знань про світ (Аскольдов, 1997).

Сучасні напрямки філологічної науки ставлять перед собою проблему найточнішого вивчення концепту. Для цього вони вибирають різні підходи і методи. У своєму дослідженні ми працювали

в рамках когнітивної лінгвістики, яка займається описом і поясненням ментальних мовних структур, які вербалізуються в мові, і розглядає мовну форму, як відображення різних сфер людської свідомості, мислення і пізнання. Концепт є базовим поняттям та ключовим терміном, який успішно оперує в когнітивній лінгвістиці.

Мета нашої роботи – схарактеризувати особливості концептуалізації інформації в фразеосистемах близько- та віддаленоспоріднених мов, реконструювати структуру та зміст наповнення відповідних мовних картин світу.

Мовна картина світу – це відбитий засобами мови образ свідомості реальності, модель інтегрального знання про концептуальну систему уявлень, що репрезентуються мовою (Жайворонок, 2006). Мовну картину світу прийнято відмежовувати від концептуальної, або когнітивної, моделі світу, яка є основою мовного втілення, словесної концептуалізації сукупності знань людини про світ. Національна ментальність є змістом національної мови. Мова, за допомогою якої найточніше, найповніше виявляється думка, дає змогу виявитися назовні ментальності народу, в якій у найбільш сконденсованому вигляді відбилися особливості життя і діяльності народу протягом століть, а в зв'язку з цим і вся своєрідність його сприйняття світу, його поглядів на нього. Національний компонент значення виявляється в одиницях всіх рівнів мови, але особливо чітко він простежується в лексиці, фразеології, правилах мовного етикету, текстах. Тому при вивченні будь-якої мови, особливо іноземної, необхідно враховувати один нюанс: будь-яка мова виражає національний дух і відображає національну культуру народу – носія цієї мови.

Отже, у сучасній лінгвістиці фразеологічна одиниця розглядається не тільки як лінгвістична категорія, але як і культурний концепт. Зміст фразеологізму, як одиниці мовної картини світу, є завжди національно-специфічним. Він відображає особливості культури і світобачення конкретної лінгвокультурної спільності, а тому дослідження будь-якого концепту являє цінність для реконструкції мовної картини світу.

Список використаних джерел:

- Аскольдов, С.А. (1997). Концепт и слово. *Русская словесность: От теории словесности к структуре текста: Антология*, 267-279. Москва: Academia.
- Баран, Я.А. (1997). *Фразеологія у системі мови*. Івано-Франківськ: Лілея-НВ.
- Жайворонок, В.В. (2006). *Знаки української етнокультури: Словник-довідник*. Київ: Довіра.

ПРОБЛЕМИ ЗІСТАВНОЇ СЕМАНТИКИ

УДК 81'364:81'255.4:811

Мізін К.І., д-р філол. наук

*ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний
університет імені Григорія Сковороди»
(Переяслав-Хмельницький, Україна)*

ПАРЕМІЇ ЯК ДЗЕРКАЛО НАЦІОНАЛЬНОГО МЕНТАЛІТЕТУ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ

В Україні не зменшується увага мовознавців до вивчення фразеології, зокрема пареміології, у контексті виявлення лінгвокультурної специфіки мовних одиниць. Часто такі культуролінгвістичні (лінгвокультурологічні) студії не мають достатньої доказової бази, оскільки дослідники більше захоплені «модою», ніж методологічним підґрунтям своїх робіт. Це провокує, у свою чергу, хибні висновки. Особливо чутливою є проблема розкриття специфіки національного менталітету представників певної лінгвоспільноти. Наведу для прикладу два (зрозуміло, що їх значно більше) хибнонаукові лінгвокультурологічні висновки, які спровоковані недостатнім вивченням фразеологічного / пареміологічного матеріалу:

1) відома російська фразеолог В. Телія у своїй книзі «Русская фразеология: Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты» (1996) на прикладі декількох фразеологізмів, у тому числі усталеного порівняння *губы как ягоды*, зробила висновок, що лише в російській мові риси обличчя жінок описуються за допомогою гастрономічних метафор. Цей висновок спростував не менш відомий фразеолог В. Мокієнко, який довів на матеріалі фразеологій багатьох європейських мов (близькоспоріднених і неблизькоспоріднених), що гастрономічна метафора вживається для опису жінок майже в усіх європейських мовах, а не тільки в російській. Причиною цього хибного висновку В. Телія стала її монологічність, тобто обмеження лише російською мовою. Монологічність часто є причиною лінгвонарцисичних і навіть лінгвонаціоналістичних лінгвокультурологічних висновків. Тому вивчення культури крізь призму мовних фактів повинне спиратися на полілінгвальність фактичного матеріалу;

2) деякі російські та українські фразеологи на основі однієї лише паремії російської мови *Работа не волк – в лес не убежит* зробили висновок, що росіянам властива якась особлива національна лінгва. Але при цьому вони проігнорували той факт, що в цій мові існують і протилежні прислів'я, напр.: *Сделал дело – гуляй смело*. Це приклад недобросовісної або недостатньої роботи з вибіркою пареміологічного матеріалу.

Дослідники, що вивчають особливості національного менталітету на основі даних фразеології / пареміології мають завжди враховувати, як мінімум, п'ять моментів:

1) мовна картина світу є в принципі архаїчною. Це положення може сьогодні вважатися загальноприйнятим. Найлегше продемонструвати відставання мови від дійсності на прикладі лексики. Але удвічі архаїчною є фразеологія / пареміологія як частина мови (Б. Норман), бо фразеологічні / пареміологічні одиниці фіксуються словниками упродовж тривалого часу. Саме тому вони містять ту культурну інформацію, яка вважається традиційною, тобто, ту, що акумулювалася впродовж декількох століть (у будь-якому разі йдеться про досить тривалий період існування певного мовного етносу). Але в наш час дуже швидкого прогресу традиційні уявлення про особливості національного менталітету часто вже не відображають актуальних характеристик останнього. Тому методологічно некоректно в наукових працях, що ґрунтуються на пареміологічному матеріалі, робити висновки про риси менталітету сучасних представників тієї чи іншої лінгвокультури. Такі висновки можуть мати місце лише в тому випадку, коли аналізуються виключно паремії-неологізми. Але це окреме питання.

При цьому дуже важливо враховувати, який відсоток населення говорить на досліджуваних мовах, оскільки вивчати сучасні риси національного менталітету навіть на основі аналізу паремій-неологізмів буде науково необ'єктивно, якщо на цих мовах спілкується лише частина населення. Так, українською мовою говорить половина населення України, але білоруська мова нині просто зникає, бо нею послуговується дуже незначна частина населення переважно на заході Білорусі;

2) більша частина пареміології будь-якої європейської лінгвокультури є інтернаціональною, тобто має загальноєвропейські культурні витoki (напр., християнство, історія, міжкультурні контакти), напр.:

англ. *Two heads are better than one*;
нем. *Zwei Köpfe sind besser als einer*;
бел. *Адна галава добра, а дзве лепш*;
укр. *Одна голова добре, а дві краще*;
рус. *Одна голова хорошо, но две лучше*.

Відсоток таких одиниць варіюється в роботах різних авторів, але він дуже високий і точно його вирахувати неможливо. Відповідно, інтернаціональні паремії потрібно чітко розмежовувати від тих, які є властивими певній лінгвокультурі, бо робити висновки про специфіку національного менталітету, аналізуючи інтернаціональні одиниці, методологічно абсурдно. Виключення становлять лише ті інтернаціональні паремії, які у процесі запозичення і адаптації в «чужій» лінгвокультурі отримали певні національно-специфічні елементи, напр.:

англ. *Rome was not built in a day*;
нем. *Rom wurde nicht an einem Tag erbaut*;
бел. *Не за дзень Вільня станавілася*;
укр. *Київ не за день будувався*;
рус. *Не в день Москва построена (Москва веками строилась)*;

3) багато паремій утворені на основі автостереотипів («свій» стереотип про «себе»; часто позитивний) і гетеростереотипів («свій» або «чужий» стереотип про «чужого»; часто негативний). Інформація, закодована в таких одиницях, може не відповідати дійсності, тому що істинність авто- й гетеростереотипів значною мірою викривляє етноцентричність / егоцентричність носіїв мови. Але, як відомо, етно- або егоупередженість часто не відповідає дійсності. Тому поверхневе (недобросовісне) вивчення таких паремій може призвести до хибних висновків;

4) прогрес усе більше посилює тенденцію щодо прагнення сучасного носія мови до економії мовленнєвих зусиль. У зв'язку з цим, за даними багатьох досліджень, нинішня молодь, на відміну від покоління їхніх батьків і матерів, не говорячи вже про покоління їхніх бабусь і дідусів, усе менше вживає в мовленні фразеологізми / паремії, бо словосполучення / речення майже завжди можна замінити одним словом. Зрозуміло, що одним словом неможливо виразити мораль паремії, але ціннісні настанови будь-якої лінгвокультури сьогодні швидко змінюються. Може тому й зникає необхідність у посиленні мовленнєвого впливу за допомогою паремій, оскільки вони містять традиційні ціннісні настанови, які значною мірою вже неактуальні сьогодні;

5) у різних мовах існує різна лексикографічна опрацьованість пареміологічного фонду. Так, якщо зіставити білоруську, українську та російську мови, то виявимо, що найдетальніше пареміологія представлена у великих словниках російських паремій. У той же час лексикографічна практика стосовно фіксації українських і білоруських паремій помітно відстає. І якщо врахувати той факт, що чи не єдиним науково обґрунтованим шляхом виявлення характеристик національного менталітету за даними пареміології є вирахування відсотка паремійного представлення певної характеристики з подальшим зіставленням цього відсотка в досліджуваних мовах, то різну лексикографічну розробленість паремій у цих мовах слід вважати тією методологічною проблемою, яку не можна ігнорувати.

Ураховуючи зазначене вище, дослідник, який має за мету встановлення найбільш релевантних рис національного характеру певного мовного етносу на основі аналізу пареміологічного матеріалу, повинен:

1) зробити максимально повну вибірку пареміологічних одиниць досліджуваної мови, залучаючи різноманітні словники та збірники паремій. Чим більше вибірка, тим науково об'єктивніші будуть результати й висновки;

2) класифікувати вибірку за семантико-тематичними групами, які описують людину (характер, зовнішність, діяльність та ін.). Уважається, що чим більше в кількісному і якісному планах представлена певна семантико-тематична група, тим значущішим для мовної спільноти є той предмет або те явище ментального / реального світу, які репрезентує ця група. Як правило, мова детально номінує тільки те, що є важливим для лінгвокультури;

3) пам'ятати, що мовознавцеві у своїх висновках слід завжди відштовхуватися від мовного матеріалу. Це стосується і культурологічних студій, оскільки майже завжди можна знайти паремії на підтвердження стереотипних уявлень про ту чи іншу мовну спільноту. Наприклад, в англійській, німецькій, українській, білоруській і російській мовах без особливих зусиль можна відшукати паремії на підтвердження поширених стереотипів, що англійці є холодно-манірними, німці – схибленими на порядку, українці – ірраціональними бунтарями та недружніми між собою, білоруси – помірними та розсудливими, а росіяни – ірраціонально відчайдушними та марнотратними. Але чи будуть такі висновки науково об'єктивними? Оскільки якісний і кількісний аналіз мовного матеріалу може надати зовсім іншу «картину»;

4) максимально «відсіяти» інтернаціональні паремії, вивчення яких є не виправданим при дослідженні характеристик національного менталітету певної мовної спільноти. При цьому робити висновки про специфіку менталітету на основі аналізу лише однієї мови вважається деякою мірою науково необ'єктивно, оскільки таку специфіку методологічно коректно виявляти на тлі інших мов, тобто лінгвокультурну специфіку слід вивчати на тлі різних лінгвокультур – як споріднених, так і неспоріднених.

Таким чином, зіставний якісний і кількісний аналіз максимально повних вибірок фактичного матеріалу – це чи не єдиний науково об'єктивний підхід для виявлення специфіки рис національного менталітету тієї чи іншої лінгвокультури на основі дослідження паремій. Але лише традиційних рис.

УДК 81'37

Аладько Д.О., канд. філол. наук
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

Аладько О.Д., магістрантка
Університет Марії Кюрі-Склодовської (Люблін, Польща)

ОПОЗИЦІЯ «ПОВНИЙ – ПОРОЖНІЙ» В СЕМАНТИЦІ НАЗВ ПОСУДУ

Ще О. О. Потебня відзначав, що і в слов'янському, і в германському фольклорі наявний мотив про чарівний горщик, який варить кашу так, що його неможливо зупинити. Порожній же горщик символізував нестачу, існував навіть звичай виносити на Свят Вечір з дому пусті горшки і розбивати їх, щоб вигнати з дому злидні (Потебня, 2007, с. 61; с. 147).

У 1928 році одним із лозунгів передвиборчої кампанії майбутнього президента США Г. Гувера був *chicken in every pot* букв. «курча в кожній каструлі», що мало позначати статок кожного американця. Ще одним символом статку в англійській лінгвокультурі є вираз *a bowl of cherries* «безтурботне існування», який мотивується порівнянням легкого життя з посудиною з солодким вмістом. Ситуацію, коли все в матеріальному плані йде добре, характеризує прислів'я *Life is just a bowl of cherries*. Переповненість чаші життя, цілковитий достаток вербалізується і у виразі *My cup runneth over*.

Біблійне походження робить ідею порівняння добробуту з *повною чашею* інтернаціональною; *дім його – мов повна чаша*. Про це говориться і в українському прислів'ї *У кого горшки та неповні, а в нас із верхом* і у фразеологічному звороті *по самі віncia* (тобто заповнене до кінця). Якщо ж життя гіршає, руйнуються самі основи, це може бути позначено інтернаціональним афоризмом біблійного походження *the golden bowl is broken*.

Майновий статок позначається і через образ використання більшого вмістища для їх вимірювання: *міряти ковшем гроші*. Використання ковшу говорить про їх (грошей) більшу кількість, крім того ківш викликає асоціацію з черпанням з якоїсь великої посудини.

Розумова пустота голови-вмістища може бути позначена і через образ її наповненості чимось стороннім, як це відбувається у фразеологізмі *горобці цвірінькають у макітрі*. Розуму в людини може бути *як у дірявому горщику* «дуже мало»; *пам'ять стала, як те решето*; *голова як решето, а brain like a sieve* «непам'ятуца людина».

В українській мові також існують компаративи, що порівнюють голову людини за розумовими здібностями з предметом посуду: *голова як довбня* «тупа, некмітлива людина»; *дурний як довбня*; *дурний як ступа*; *тупий як товкач у ступі*; *Чи діжа зніжилась, чи хазяйка сказалась*. Із мотивом порожнього вмістища, як чогось неправильного, неприродного, пов'язане й порівняння *дивиться як баран в порожнє відро* «дивиться тупо».

Ментальна обмеженість особи позначається і в номінативних одиницях, що ототожнюють здатність посуду вмістити лише певну кількість речовини з обмеженістю людського мозку. Для ілюстрації наведемо прислів'я *A vessel holds only its fill* «здатність особи навчатись обмежена її інтелектом» (букв. «посудина вміщує лише стільки, скільки може вмістити»), *to put a quart into a pint pot* «людина з обмеженим розумінням» (букв. «вмістити кварту речовини в посуд розміром в пінту»). З тим, що людина повинна розвивати свої здібності, погоджується і прислів'я *Wine in the bottles doesn't quench thirst*, яке уподібнює здібності до вина в пляшці-людині, яке не втамує спраги, якщо залишається в умістищі. Українська ідіома говорить, що якщо думка «не вміщується» в голову-макітру, її потрібно туди «втовкти»: *втовкти в макітру* «частим повторенням домогтися розуміння».

Показником розумових здібностей може бути й манера людини говорити. Вербалізація балакучості взагалі стане предметом розгляду нижче, зараз же обмежимося лише наведенням номінативних

одиниць, що характеризують саме ментальний стан особи. Англійське прислів'я в різних варіаціях стверджує, що дурні люди створюють найбільше шуму. Людина в подібних пареміях уподібнюється до порожньої посудини: *Empty vessels make the most sound* [Spears]; *Empty vessels make the most noise*; *Empty vessels make the greatest sound*. Нерозумну людину порівнюють, як зазначалось раніше, з розбитою посудиною, яка упізнається в тому числі і за манерою говорити: *Cracked pipkins are discovered by their sound*. Англійським прислів'ям відповідає українське *Порожня бочка гучить, а повна мовчить*, що ототожнює дурну та розумну голову із пустим/повним умістищем. Пустота посуду прирівнюється до пустоти в голові і в пареміях *Порожній посуд здаля дзвенить*; *Навіщо й покришка, коли горщик порожній* «про нерозумну людину». Подібний мотив наявний навіть у загадці *Що то: як голодне, то кричить, а як наїсться, то мовчить* (порожня і повна бочка).

Фразеологізм *переливати із пустого в порожнє* «вести малозмістовні, пусті розмови» імплікує наявність двох умістищ, не називаючи їх.

В англійській мові образ вітру, який дме в плящі, породжує асоціацію з пустими розмовами: *like wind in a bottle*.

Займаючись семантичною реконструкцією лексики та фразеології, О. Л. Березович зазначає, що мотив відмови дівчини в різних мовах може бути вербалізованим за допомогою вмістищ. Свою тезу дослідниця ілюструє таким чином: *повісити чайника кому*; *піднести чайник, макітру*; *потягти ковша*; рос. *подвесить чайник*, *навязать котелок*. В інших мовах відмова може бути виражена через образ іншого вмістища – кошика: пол. *dac kosza*; хорв. *dobiti kosaricu*; чес. *dat kosem*; словац. *dostat' kosik*; англ. *to give the basket*. Символіка подібних виразів базується на ознаці пустоти, незаповненості. Коли людина вирушає за певною «здобиччю», то в разі успіху вміст стає важливішим за вмістище, а в разі невдачі образ порожньої посудини набуває «відмовного» смислу (Березович, 2007, с. 263); наведемо також пов'язаний із посудом символ відмови *облизав макогін*. Про негативне сприйняття порожнього вмістища говорить і англ. *foul as an empty gill-pot* «неправильний як пустий горщик».

Ідея «неповна розуму» реалізується і через порівняння порожнього посуду з порожньою головою: *мати порожню макітру*; *не родить у черепку*; *голова як казан, а розуму ні ложки*; через асоціацію незаповненості посудом буфета: *doesn't have all (one's) cups in the closet*. Розумова пустота голови-вмістища може бути позначена і через образ

її наповненості чимось стороннім, як це відбувається у фразеологізмі *горобці цвірінькають у макітрі*. Розуму в людини може бути як у *дірявому горщику* «дуже мало»; *пам'ять стала, як те решето*; *голова як решето*, а *brain like a sieve* «забудькувата людина».

Список використаних джерел

- Березович, Е. (2007). *Язык и традиционная культура*. Москва.
Потебня, А. (2007). *Символ и миф в народной культуре*. Москва.

УДК 81'246.3.367.323.371]39

Павловська Л.О., канд. філол. наук
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

ЛОГІКО-СЕМІОТИЧНІ ОПОЗИЦІЇ В СЕМАНТИЦІ ПОБАЖАНЬ

Наявність дуальності в основних поняттях навколишньої дійсності у архаїчних суспільствах сьогодні в наукознавстві не викликає сумніву. Давно вже було встановлено, що у так званих елементарних суспільствах переважають символічні системи класифікації явищ зовнішнього світу, які ґрунтуються на бінарному принципі.

Вихідним дуальним протиставленням у контексті благопобажання і злопобажання є протиставлення добро – зло, яке належить до універсальних семіотичних опозицій. Йому властива здатність виявляти полярну оцінність. Позитивна і негативна маркованість конститuentів антонімічної пари *добро – зло* пов'язана із дуалістичним поглядом на природу. Субстантивний біном *добро – зло* належить до базових опозицій, які експлікують архаїчну мовну картину світу.

Номінанти *добро* «усе позитивне в житті людей, що відповідає їхнім інтересам, бажанням, мріям; благо, добро, щастя; протил. лихо, зло» (ВТСУМ, с. 307) та *зло* «що-небудь недобре, погане; нещастя, лихо, горе; протил. добро» (ВТСУМ, с. 463) етимологи виводять із індоевропейської прамови.

Так, *добро* етимологічно сягає інд.-євр. **bod-r̥, bhadrā-* (t/v) з **dhabh-* «підходящий, хороший» (у с.-в.-н. *dhab*, у д.-в.-н. *tapfar*, у н.-в.-нім. *tapfer* «хоробрий, сильний, міцний, збитий» (Фасмер, 1986, т. 1, с. 521). Зло вчені виводять із і.-е. **ǵwel-* (пор. лит. *atžylūs* «грубий,

неприємний, немилосердний», *įžviltas* «косий, уривчастий», *įžūlūs* «нахабний, безсоромний, докучливий» *pražutnas* «похилений, косий», лит. *zvilavo* («кланятися», давньоінд. *hvárati*, *hválati* «іде непрямыми шляхами, петляє, спотикається, падає» (Фасмер, 1986, т. 2, с. 99).

У такому розумінні не позбавленою сенсу видається психологічна версія про те, що у архаїчному членування світу на перше місце ставилося прагнення людини всі явища дійсності сприймати у контексті користі або шкоди для себе чи для своєї соціальної групи, і кожен з наявних світоглядних опозицій розглядати як рефлексію основного протиставлення «сприятливий / несприятливий». У будь-якому разі таке бінарне членування має антропоцентричне підґрунтя. Образи, що лежать у основі внутрішньої форми благопобажань / злопобажань як ритуальних вербальних формул імплікують ідею вербальних дій – стимуляторів задоволення, радості людини, приємних та неприємних емоційних переживань. Однак у семантичній структурі благопобажань ідея позитивних емоцій є експліцитною через наявність компонента *благо*. Досліджувані благопобажання різною мірою відображають інтегровані позитивні емоції адресанта, реалізовані через побажання благ та усього, що у свідомості адресата із благом асоціюється. Своєю формою благопобажання апелюють до джерел безпеки людини – вони людині сприяють.

Злопобажання, виражаючи інтегровані негативні емоції адресанта (заперечення, незгоду, обурення, роздратування), апелюють до джерел небезпеки для людини, до усього, що у концептуальній та мовній картинах світу є уособленням зла – тобто несприятливим для людини.

Зло у архаїчній свідомості носіїв досліджуваних мов було нерозривно пов'язане із добром через низку бінарних протиставлень **лівий – правий, чорний – білий, життя – смерть, верх – низ, доля – не-доля, прямий – кривий, щастя – не-щастя** тощо (В. Іванов, В. Топоров, М. Толстой, О. Тищенко), однак, як свідчить зібраний нами матеріал, вихідним протиставленням у системі семантично полярних благопобажань та злопобажань було семіотичне протиставлення **свій – чужий** як таке, що має універсальний характер для всіх народів світу.

Двочленне аксіологічне протиставлення «свого» та «чужого» особливо характерне для архаїчної, повсякденної свідомості, для колективного несвідомого. Етнографи дослідили, що у селян завжди присутнє відчуття небезпечності «чужих» територій, найменш небезпечними вважали свій дім і обійстя, решта ділянок вже становили певну загрозу для життя. Не випадково серед прокльонів

виокремлюються також і так звані «відсилки» («отсылки») чи посили («посыль») (у В. Мокієнка), посилки («посылки») (у Ю. Левіна) – «формули, що позначають місце відсилання адресата – «чужий» простір, особливо сприятливе для впливу нечистої сили (баня, болото, ліс, перехрестя та ін.), невизначені локуси (*никуда, куды люди не ходять*), локуси міфологічних персонажів (*к черту, к лешему*), тілесний низ». Їх семантичним ядром є відсторонення адресата від адресанта.

На думку багатьох дослідників, очевидним є, що егоцентризм – елемент будь-якої культури. Це комплекс уявлень, переконань, згідно з якими «своє» є центром, мірилом усього, порівняльною шкалою для усіх інших людей і соціальних груп. Аналізований матеріал дає підстави говорити про взаємодію «свого» і «чужого» у системі побажань в усіх мовах, що вивчаються. Виходячи з того, що благопобажання – це слово-дар (як джерело безпеки), цілком вмотивовано можна говорити про благопобажання як залучення «чужого» до стану «своїх». А. Гуревич зауважує: «Встановлення дружніх зв'язків, укладення шлюбу, гостина, поминальний обід успішне завершення торгівельної угоди чи мирних переговорів... супроводжувалося взаємними подарунками» (Гуревич, 1984, с. 234–235). Будь-який дар передбачав взаємність. Згадаймо хоча б надзвичайно важливу роль дарообміну хлібами, рушниками тощо у весільному обряді.

На нашу думку, у даному разі об'єкт, що з погляду сакральної значущості потребує охорони, те, що містить життя та може його примножити, береться під заступництво адресантом. Вербально відсилаючи адресата у сферу джерел безпеки, суб'єкт залучає тим самим адресата до стану «своїх» незалежно від того, чи адресат сам виступає суб'єктом імперативності (укр. *Будь здорова, як вода, багата, як земля, щаслива, як зоря* (Пазяк, 1991, с. 318), *Будь здоров (здоровий), Живи здоров та багатий* (Пазяк, 1991, с. 321), чи адресант виступає у ролі прохача блага для адресата (англ. *God (Lord) bless you* (АУФС, с. 119), укр. *Дай, Боже, разом двоє – щастя і здоров'я* (Пазяк, 1991, с. 320), *Дай, Боже, жартувати, аби не хорувати* (Пазяк, 1991, с. 320). Залучення «чужого» (адресата) до «своїх» (з погляду адресанта) завершується за правилами етикету «віддарюванням» – перлокуцією «Дякую». Також рос. *благодарю*: «благо + дарю», тобто віддячую тобі тим же даром. Якщо розглядати слово у вербально-магічному контексті як дію, то у благопобажаннях даром є слово-конструктивна дія.

Натомість злопобажання – це символічне вилучення адресантом «свого» зі стану «своїх», перетворення його на «чужого» за вчинене зло у будь-якому його вияві (у В. Даля *проклинають* «лишать

благоволення, изгонять от себя, лишая наследия і всякого общения», тобто «от лучать» – відлучати від себе. Даром відтак виступає слово-деструктивна дія, локалізована у сферах джерел небезпеки. Втім, якщо у царині благопобажань віддарювалося також слово-дія, то у сфері прокльонів віддарювання як перлокуція зорієнтована на актантний, а не вербальний аспект. Вербально вилучаючи «свого» зі «своїх», адресант сподівається на усвідомлення адресатом своєї провини, зміну його на краще. Спонукає до цього адресата вербальна агресія адресанта через пониження соціального статусу адресата, звинувачення його у знайомстві з нечистою силою, відсилення у сферу дій нечистих сил, хвороб, нещастя тощо.

Можна вважати, що опозиції **добро-зло** та **свій-чужий** у цій системі вербальних формул є основоположними. На їх тлі виявляємо й інші бінарні протиставлення, релевантні з погляду логіко-семіотичної характеристики благопобажань та злопобажань. Обрядова роль таких бінарностей визначається проміжним місцем людини у світі – її одночасною залежністю від вищих сил, що є покровителями та союзниками людини, та його вразливістю, недостатньою захищеністю від сил зла.

Список використаних джерел:

- Баранцев, К.Т. (1990). *Англо-український фразеологічний словник*. Київ.
Бусел, І.Т. (2001). *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Київ.
Гуревич, А.Я. (1984). *Категории средневековой культуры*. Москва.
Пазяк, М.М. (1991). *Прислів'я та приказки. Взаємини між людьми*. Київ: Наукова думка. Ірпінь: ВТ «Перун»
Фасмер, М. (1986). *Этимологический словарь русского языка: в 4 т.* Москва: Прогресс.

УДК 81'37 : [811.161.2 + 811.111 + 811.112.2]

Кінащук А.В., аспірантка

Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

КОНЦЕПТУАЛЬНІ МЕТАФОРИ СЕМАНТИКИ ІРРАЦІОНАЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ ЯК ОДИН З АСПЕКТІВ КОГНІТИВНОГО МОДЕЛЮВАННЯ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ, АНГЛІЙСЬКОЇ ТА НІМЕЦЬКОЇ МОВ)

З-поміж основних питань, які на сучасному етапі досліджень вивчають фахівці з когнітивної лінгвістики, особливу увагу привертає

концептуальна метафора як один з аспектів когнітивного моделювання. Студії вітчизняних (С.Жаботинська, О.Селіванова, Т.Радзієвська) та зарубіжних (М.Джонсон, Дж.Лакофф, З.Попова, Й.Стернін та ін.) лінгвістів охоплюють дослідження теорії концептуальних метафор і зіставний аналіз презентації концептуальних метафор певного семантичного класу слів у різних мовах. У своїх розвідках дослідники розмежовували поняття когнітивної та концептуальної метафор (Л.Кульчицька), вивчали період становлення метафори у когнітивній лінгвістиці (Є.Будаєв, А.Чудінов, Ю.Шепель), характеризували типи концептуальних метафор та характеризували когнітивні механізми їхнього формування (О.Єгорова, В.Калашнікова) та ін. Предметом зіставних розвідок стали питання вивчення структурних концептуальних метафор на позначення грошової лексики в англійській та російській мовах (Н.Русецька), концептуальних метафор у сфері бізнесу в англійській та російській мовах (І.Мартиненко), метафор повсякденності в російській та французькій мовах (О.Плетньова), концептуальних метафор негативних емоцій в російській та італійській мовах (О.Токарева) та ін. Така увага дослідників засвідчує актуальність концептуальних студій на предмет дослідження концептуальних метафор семантики певного тематичного класу слів.

Мета розвідки – схарактеризувати концептуальні метафори семантики ірраціональної лексики як одного з аспектів когнітивного моделювання (на матеріалі української, англійської та німецької мов).

М.Джонсон та Дж.Лакофф виокремлюють такі типи концептуальних метафор: структурні (одне структуроване і чітко схарактеризоване поняття слугує мірилом для структурування іншого), орієнтаційні (пов'язані з орієнтацією у просторі) та онтологічні (нематеріальне трактується як автономну сутність або субстанцію) (Лакофф, Джонсон, 2004).

Вказані типи у дослідженні презентуємо послуговуючись прикладами ірраціональних концептуальних метафор: ІРРАЦІОНАЛЬНІСТЬ – ЖИВА ІСТОТА; ІРРАЦІОНАЛЬНІСТЬ – ОКРЕМА СИЛА; ІРРАЦІОНАЛЬНІСТЬ – ВСЕРЕДИНІ-ЗЗОВНІ.

Відповідно до класифікації М.Джонсона та Дж.Лакоффа до структурної метафори відносимо концептуальні метафори з групи ІРРАЦІОНАЛЬНІСТЬ – ЖИВА ІСТОТА. Чітко сформоване уявлення про живу істоту слугує «вищою структурою» для інтерпретації концептуальної метафори у трьох мовах, пор.: укр. *Сама – одним-одна – подалася туди, куди кликав її невідступний голос чи то*

лихого передчуття, чи відчаю, чи самої смерті; англ. *You know things. This is your intuition calling you*; нім. *Es ist die Intuition, die uns sagt, was wir tun müssen*. Ірраціональність (лихе передчуття, *intuition, die Intuition*) представлена як жива істота, яка може кликати (*your intuition calling*) суб'єкта ірраціональної ситуації невідступним голосом, або промовляти до суб'єкта цілком реальні речі (*die Intuition, die uns sagt*).

Онтологічну метафору ІРРАЦІОНАЛЬНІСТЬ – ОКРЕМА СИЛА інтерпретуємо відповідно до таких прикладів, пор.: укр. *Якась незрозуміла, брутальна сила вступала в її груди,.. а уста так і паралізувала*; англ. *Faith requires following the power of a whisper*; нім. *Intuitive Verständlichkeiten ins Weltliche leiten, Gefühltes kommunizieren, Erahntes verbreiten – nicht vom Bewussten geschöpft, sondern Gespürtes erfasst – ist, was neue Welten macht*. Відповідно до наведених прикладів явище ірраціональності представлене як вплив окремої сили, що є автономною сутністю та змінює перебіг подій (*брутальна сила... уста так і паралізувала; following the power of a whisper; ist, was neue Welten macht*).

У дослідженні виокремлюємо концептуальну метафору ІРРАЦІОНАЛЬНІСТЬ – ВСЕРЕДИНІ-ЗЗОВНІ. Людське тіло розглядаємо як деяку субстанцію, відносно якої відбувається метафорична взаємодія ірраціональності та раціонального світу. Позицію ВСЕРЕДИНІ або ЗЗОВНІ займають ірраціональні прояви, які виникають в людському тілі як внутрішня сила або оточують суб'єкта ірраціональної ситуації як зовнішня невідома сила, пор.: укр. *І тоді прокинувся в ньому чмирівський інстинкт та Якась невідома сила мене врятувала, адже... я не зміг би самотужки вибратися з розтрової машини*; англ. *Intuition means exactly what it sounds like, in-tuition! An inner tutor or teaching and learning mechanism that takes us forward daily i Have you ever felt a strange presence behind you while all alone?*; нім. *Das Bauchgefühl ist meist der bessere Ratgeber, doch häufig missachten wir unsere Intuition, statt sie zu spüren та Ich habe durchgehend das Gefühl, als würde jemand/etwas hinter mir stehen, mich beobachten oder gleich anfallen*.

Відтак, концептуальні метафори слугують ефективним засобом презентації явища ірраціональності через призму когнітивних механізмів людини у мові. Відповідно до усталеної класифікації М.Джонсона та Дж.Лакоффа у дослідженні окреслено структурні, онтологічні та орієнтаційні (просторові) концептуальні метафори на

позначення асоціативного зв'язку між ірраціональними та раціональними явищами.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у детальному моделюванні концептуальних метафор семантики ірраціональної лексики у зіставно-типологічному аспекті.

Список використаних джерел:

Лакофф, Дж., & Джонсон, М. (2004). *Метафори, котoryми мы живем*. Москва: Едиториал, УРСС.

ФОНЕТИЧНА, ЛЕКСИЧНА І ГРАМАТИЧНА СЕМАНТИКА

УДК 811.161.2,06,373

Л.А. Бісовецька, канд. філол. наук
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

ДІЕСЛІВНИЙ СЛОВОТВІР ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Дериватологія є відносно молодого лінгвістичною дисципліною, хоча словотвір, у тому числі й дієслівний, давно привертав увагу дослідників. Словотвір сучасної української літературної мови порівняно непогано вивчений (праці І. І. Ковалика, І. Р. Вихованця, К. Г. Городенської, В. О. Горпинича, Л. П. Дідківської, Н. Ф. Клименко, Я. В. Закревської, П. І. Білоусенка, В. В. Ірещука, Є. А. Карпіловської, Г. М. Вокальчук, О. А. Стишова, Л. В. Струганець, З. О. Валюх, Ж. В. Колоїз, А. М. Нелюби, М. І. Навальної, Л. О. Родніної, Л. А. Юрчук та інших).

Теоретики словотвору деривацією називають процес або результат утворення у мові будь-якого вторинного знака, який можна пояснити за допомогою вихідної одиниці, або знак, виведений із неї шляхом застосування певних правил (Ковалик, 2007, с. 175).

Найчастіше словотвірний тип визначають як словотвірне поняття, що характеризується єдністю трьох компонентів: 1) спільністю частиномовної належності твірних слів, 2) спільністю (за значенням і структурою) форманта, 3) спільністю словотвірного значення (тобто спільністю семантичного зв'язку між твірним і похідним).

Основними поняттями синхронного словотвору, як наголошує М. Я. Плющ (Плющ, 2010, с. 23), є: словотвірна мотивація і словотвірне значення похідного слова з урахуванням його сучасних (живих) зв'язків з іншим словом або словосполученням. Словотвірні відношення розуміються як відношення похідного (вторинного) слова до того, від якого воно утворилося. Словотвірні відношення виявляються між спорідненими словами. Однією з найважливіших структурних ознак синхронного аналізу похідних слів є спосіб їх словотвору. Тому до завдань словотвору належить вивчення всього

арсеналу словотвірних засобів мови, словотвірних типів і розрядів у межах використовуваних способів словотворення.

Описовий словотвір української мови розглядає словотвірні процеси, які виявляють закономірності її розвитку на сучасному етапі. Системне вивчення словотвору передбачає розгляд способів творення слів, їх будови з урахуванням належності до частини мови, характеру твірної основи та тих звукових змін, які властиві сучасній мові. Щоб зрозуміти характер структури слова, треба з'ясувати не лише його морфемний склад, а й значення морфем у їх зв'язках і відношеннях у слові. Останні виявляються при аналізі словотвірної структури слова з урахуванням мотиваційних відношень у гнізді споріднених слів. Розуміння словотвірної структури слова ґрунтується і на знанні морфемної структури слова.

Сучасний етап розвитку української мови, як зазначають науковці (Клименко, Карпіловська, Кислюк, 2008, с. 3), позначено змінами в лексиці та словотворенні, що викликані внутрішньо- та зовнішньомовними чинниками. Глобалізація світових процесів в економіці, науці, культурі, інформаційному просторі істотно впливає на словниковий склад мови, сприяє формуванню нових понять, появі нових термінів, швидкому проникненню їх до загальнолітературної мови, отже, її термінуванню. Збільшуються потоки неозапозичень, що називають суспільно-політичні, культурні, наукові, технічні явища. Інакше, проходить процес інтернаціоналізації мови, формування фонду слів-інтернаціоналізмів, запозичених основ та афіксів.

На початку ХХІ століття словотворення виступає як одне з найважливіших джерел поповнення нової лексики, що виникла як на основі питомих, так і запозичених дериваційних ресурсів. Традиційно з-поміж усіх відомих способів словотворення найбільш продуктивним є морфологічний.

Інтеграція України в міжнародний культурний та інформаційний простір зумовила швидкий процес оновлення лексики української мови, особливо за рахунок запозичень та новотворів від запозичень. Відкритість українського суспільства, можливість його громадян вільно подорожувати та значна кількість туристів з-за кордону, участь українських представників у міжнародних мистецьких конкурсах, фестивалях, спортивних турнірах, посилення зацікавленості до вивчення іноземних мов, функціонування міжнародної комп'ютерної мережі (Інтернету) визначають активне запозичання нової лексики в сучасних інноваційних процесах, яке, відповідно, стимулює дієслівний словотвір, а також дискусії щодо доцільності іншомовної лексики.

Інтенсивне словотворення та зростання кількості лексичних запозичень є явищем об'єктивним та історично зумовленим.

Події, що відбувалися в країні останнім часом, сколихнули український народ, викликавши давно небачений сплеск народної творчості. Традиційно деривація вербативів, як зазначає О. А. Стишов (Стишов, 2019, с. 69), найбільш продуктивно відбувається за допомогою префіксів. Із-поміж них характеризуються різноманітністю питомі препозитивні форманти: за- (*заветувати, затролити, запостити, заархівувати*), з-/с- (*здефолтувати, збартерувати, зміксувати, клонувати*), про- (*проінвестувати, проангредити, проспонсорувати, протролити*), пере- (*перереформувати, переструктурувати, перемоніторити*), на- (*напіарити, накомп'ютеризувати*), недо- (*недофінансувати, недовикористати*), до- (*довикликати, докапіталізувати*) та префікси іншомовного походження: де- (*детінізувати, декомунізувати, деприватизувати*), ре- (*ребрендувати, реінвестувати, реструктурувати*).

Дещо менш активним є суфіксальний словотвір дієслів, який посідає другу позицію після префіксального. Продуктивними у створенні нових вербативів виступають такі афікси, як: -ува- (*візуалізувати, зомбувати, глобалізувати, корумпувати*), -и- (*моніторити, гуглити, креативити, фотошопити*), -ну-/ону- (*рекетнути, стартоннути, факсоннути*), -а- (*лайкати, юзати*). Малопродуктивним є префіксально-суфіксальний спосіб словотворення: *обнулити, заменшувати, ушпиталити, удокладнювати*.

У новотворах реалізуються практично всі структурно-семантичні підтипи. Зокрема у дієслові *ксерити* реалізовано структурно-семантичний підтип «діяти предметом, названим основою мотивуючого іменника». У дієсловах *піарити, моніторити, мобити* реалізовано структурно-семантичний підтип «деривати, що вказують на дію чи діяльність, зміст якої визначається твірною основою».

Отже, морфологічний спосіб відіграє значну роль у процесі поповнення мови новими дієслівними лексемами.

Список використаних джерел:

- Клименко, Н. Ф., Карпіловська, Є. А., Кислюк, Л. П. (2008). *Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі*. Київ : Видавничий Дім Дмитра Бураго.
- Ковалик, І. І. (2007). Вступ. Дериватологія (словотвір) як самостійна лінгвістична дисципліна та її місце у системі науки про мову. *Іван Ковалик. Вчення про словотвір: Вибрані праці* / упоряд. та автор передмови В. Грещук. Івано-Франківськ–Львів. Ч. І. С. 170–235.

Плющ, М. Я. (2010). *Граматика української мови. Морфеміка. Словотвір. Морфологія*. Київ : Видавничий Дім «Слово».

Стишов, О. А. (2019). *Динаміка лексичного складу сучасної української мови. Лексикологія. Лексикографія*. Біла Церква : «Авторитет».

УДК 811.111373.7

Павлова О.И., канд. филол. наук

*Ровенский государственный гуманитарный университет
(Ровно, Украина)*

ФРАЗЕОЛОГИЗМЫ С МУЗЫКАЛЬНЫМ КОМПОНЕНТОМ В СОВРЕМЕННОМ АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Изучение фразеологии с музыкальным компонентом представляется актуальным и важным как с культурологической, так и лингвистической точек зрения: с одной стороны, оно помогает лучше понять, какое место в жизни английского народа занимала и занимает музыка, с другой – как через фразеологизмы с компонентами, являющимися названиями музыкальных понятий, отображается дух английского народа, его менталитет.

В рамках предлагаемой статьи нами поставлена цель – выявить английские фразеологизмы с компонентами, являющимися наименованиями музыкальных понятий, проанализировать их общие характеристики и разработать классификацию с учетом участия определенных знаковых средств музыки в процессе формирования на их базе фразеологизмов.

Названные фразеологизмы являются одной из малоизученных категорий в лингвистике, для них до сих пор нет универсально принятых наименований. Их называют по-разному: фразеологизмами с музыкальным компонентом, фразеологизмами фразеосемантического поля «Музыка», фразеологизмами с компонентом-музыкальным термином, фразеологизмами, связанными компонентно с музыкой и др. С целью краткого обозначения мы выбираем в качестве рабочего термина первый из вышеназванных.

Материал исследования – 73 англоязычные фразеологические единицы с музыкальным компонентом, отобранные методом сплошной выборки из сферы фиксации (Кунин, 1984). В работе были использованы следующие методы: описательный метод и метод фразеологического анализа.

Как показывают наблюдения, в современной английской литературе широко используются фразеологизмы, основанные на музыкальных образно-переосмысленных профессионально-терминологических высказываниях, например: *beat the big drum* – ‘трубить (о чём-либо), шумно рекламировать, раздувать (что-л.); звонить во все колокола’; *play first fiddle* – ‘играть первую скрипку, занимать руководящее положение’; *play third fiddle* – ‘играть «третью» скрипку, играть незначительную роль’; *blow one’s trumpet* – ‘хвалиться, хвастать, похваляться; заниматься саморекламой’; *ring the bell* – ‘иметь успех, добиться хороших результатов’ и т.д.

Кроме того, в английской художественной литературе используются и фразеологизмы, в составе которых общеупотребительные слова употреблены наряду с компонентом, называющим музыкальное понятие, например: *dance after smb’s pipe* – (букв. ‘плясать под чью-л. дудку’) ‘подчиняться чьей-л. воле и делать, что велят’; *follow the drums* – (букв. ‘следовать за барабанами’) ‘пойти в солдаты, быть солдатом’; *march to the beat of a different drum* – (букв. ‘маршировать под ритм другого барабана’) ‘поступать по-своему’; *beat the bell* – 1) ‘быть вожаком, главарём, главенствовать’; 2) ‘получить первый приз на состязании’; *the bell tolls for smb (or smth)* – ‘конец пришёл кому-л. (или чему-л.)’; *drum up support/business/interest* – ‘заручиться (чьей-л.) поддержкой, заняться бизнесом, привлечь внимание’; *wet one’s whistle* – ‘промочить (букв. свисток) горло/глотку, выпивать, пропустить стаканчик’ (это разговорное выражение о распитии алкогольных напитков настолько древнее, что впервые встречается у Дж. Чосера в «Кентерберийских рассказах»); *as fit as a fiddle* – (букв. ‘настроен как скрипка’) ‘в прекрасной форме, в прекрасном настроении и добром здравии’; *as clean as a whistle* (букв. ‘чистый как свисток’) – ‘аккуратный, опрятный на вид; не имеющий криминального прошлого’; *with bells on* – ‘с энтузиазмом’; *champagne flute* – ‘бокал для шампанского’ и др.

Известно, что музыка – одна из древнейших семиотических подсистем культуры, являющаяся, по мнению многих ее исследователей, наиболее своеобразной с точки зрения природы составляющих ее знаковых средств и самой уникальной по неисчерпаемости их смыслового содержания, по степени их символичности, по фактически неограниченным возможностям отражения или передачи в них чувственно-интеллектуального опыта познания человеком мира (Зыкова, 2014, с. 364).

Анализ изученного фразеологического материала английского языка показал, что музыка как особая семиотическая область культуры служит богатейшим источником процесса фразеологической номинации в языках. На базе понятийного содержания ее знаковых средств создаются фразеологические знаки, описывающие самые разнообразные аспекты человеческой жизни и деятельности, от внутренних эмоциональных состояний человека до разных форм социального взаимодействия, пространственных и временных измерений событий, жизни и т.д. Об этом свидетельствуют, к примеру, следующие английские фразеологизмы: *be in alt* – ‘быть в приподнятом на-строении’; *to play second fiddle* – ‘занимать второстепенное положение’; *to pipe someone on board* – ‘приветствовать кого-либо’; *it's not over till the fat lady sings* – ‘что-либо пока еще не закончилось’.

Используя классификацию фразеологизмов, разработанную И.В. Зыковой, мы разделяем изученные нами фразеологические единицы английского языка на три подгруппы с учетом участия определенных знаковых средств музыки в процессе их формирования.

К первой подгруппе мы относим английские фразеологизмы, источником создания образов которых служат такие знаковые средства музыкальной области культуры англоязычного социума, как *tune* (‘музыкальная мелодия’), *tone* (‘музыкальный тон, музыкальная интонация’), *accent* (‘музыкальное ударение’), *note* (‘музыкальная нота, музыкальный звук’), например: *to lower the tone* – ‘делать разговор или письменное сообщение менее вежливым’; *to change one's note* – ‘заговорить по-иному, присмиреть’; *to sound a false note* – ‘взять неверный тон; прозвучать неверно, неубедительно’; *to strike a right note* – ‘верный тон, попасть в тон’. Данная подгруппа английских фразеологизмов примечательна тем, что при построении их образов в фокусе внимания оказывается сам базовый знак музыкальной области культуры – музыкальный звук. Для процесса создания английских фразеологизмов этой подгруппы релевантными становятся такие характеристики музыкальных звуков, как последовательность, ритмичность и длительность (или протяжность) (*tune*), высота (*tone*, *note*), громкость или динамика (*accent*). «Понятийное содержание, свойственное этим музыкальным знакам в культуре англоязычного сообщества, становится основой для создания образного восприятия вербальной коммуникации как определенного музыкального звучания и способствует формированию конкретной фразеологической семантики» (Зыкова, 2014, с. 366). Следует отметить, что для формирования образов и семантики английских фразеологизмов

первой подгруппы важным оказывается музыкальный звук как таковой и его отдельные свойства. Однако музыкальный звук, как известно, обладает особой – телесно-инструментальной – природой, указывающей на то, что источником его возникновения может быть человек или музыкальный инструмент. На этом основании выделяются две другие подгруппы английских фразеологизмов.

Во вторую подгруппу входят фразеологизмы английского языка, создание которых базируется на понятийном содержании знаков вокальной музыки, которая, по-видимому, предшествовала музыке инструментальной. Как было установлено, особую роль в формировании образов вербальной коммуникации как вокального искусства в английской фразеологии играют знаковые средства песнопения и художественного свиста. Это подтверждается наличием во фразеологизмах таких образных компонентов, как *voice* ('голос'), *chorus* ('хор'), *opera* ('опера'), *sing* ('петь'), *song* ('песня') и *whistle* ('исполнять свистом что-либо'), например: *to whistle a different tune* – 'высказывать совсем другое мнение'. Наиболее релевантными из знаков вокального исполнения являются те, которые указывают на тональные особенности пения/свиста, на строевые и мелодийные модификации вокального звучания, на жанровое разнообразие песен, в котором наиболее существенными для восприятия вербальной коммуникации для представителей англо-саксонской культуры оказываются музыкальные произведения лирического, религиозного и военного характера. Об этом свидетельствуют, в частности, образы таких английских фразеологизмов, как: *to sing small* – 'сбавить тон, вести себя поскромнее, потише; стушеваться'; *to sing low* – 'проявлять сдержанность в выражении своих взглядов'; *to sing a new tune* – 'высказывать новое мнение'; *to sing the blues* – 'жаловаться'; *to be whistling Dixie* – 'говорить с бравадой о чем-либо, представляя то, о чем говорится лучше, чем есть на самом деле'; *to whistle in the dark* – 'подбадривать себя, храбриться'; *to sing like a lark* – 'распевать весело, звонко, от полноты счастья'; *nothing to make a song about* – 'ничего особенного; не заслуживает внимания'; *nothing worth an old song* – 'никчемный, никудышний; ничего не стоящий, бесполезный'; *song and dance* – 1) 'шумиха, свястопляска'; 2) амер. 'пустая болтовня, ерунда, вздор'; 3) амер. 'пустые или лживые отговорки, увертки; вымышленная история, выдумка'; *swan song* – 'лебединая песнь'; *to lift up one's voice against smth* – 'поднять голос против кого-либо'; *anvil chorus* – амер. 'хор недовольных, протестующих; хор злобствующих, злопыхателей'; *to swell the chorus* – 'присоединить свой голос, присоединиться к мнению

других', *soap opera* – 'дневная многосерийная передача по радио или телевидению, многосерийный фильм' и др.

В третью подгруппу объединяются английские фразеологизмы, в образовании которых участвуют знаковые средства инструментальной музыки. Анализ показал, что из всего многообразия знаков инструментальной игры важными для создания фразеологических образов вербальной коммуникации являются те из них, которые указывают на производство музыкальных звуков определенных акустических характеристик. Это следующие виды музыкальных инструментов: ударные инструменты – *drum* ('барабан'), *bell* ('колокол/колокольчик'); духовые инструменты – *trumpet* ('труба'), *horn* ('горн/рожок'), *pipe* ('дудка, свирель') *flute* ('флейта'), *bagpipe* ('волынка'); струнные щипковые инструменты – *guitar* ('гитара'), *harp* ('арфа'); струнный смычковый инструмент – *fiddle* ('скрипка') и клавишно-струнный инструмент – *piano* ('пианино'). В качестве примеров можно привести такие английские фразеологизмы, как *to ring a bell* – 'заставить вспомнить что-либо'; *to blow one's own horn* – 'с особой гордостью рассказывать всем о своих успехах'; *to harp on the same string* – 'твердить одно и то же'; *to have a foot on the loud pedal* – 'раскричаться'. Эти музыкальные инструменты обладают присущим только им тембром звучания, специфическими динамическими возможностями и определенным диапазоном звуков, которые и обуславливают их выбор представителями культуры англоязычного сообщества в процессе фразеологической номинации.

Как справедливо отмечает Е.Ю. Бутенко, «фразеологизмы, использующие музыкальные понятия, являются результатом глубинной рефлексии этносом наиболее актуальных для него явлений и предметов окружающего мира и позволяют проявить характерные черты национального менталитета» (Бутенко, 2019, с. 4).

Перспективой дальнейшего исследования является изучение фразеологических единиц с музыкальным компонентом на материале английского, французского, русского и украинского языков с целью выявления их межъязыковых сходств и различий в семантике, образности и структуре.

Список использованной литературы:

- Бутенко, Е.Ю. (2019). Лингвокультурный анализ английских фразеологизмов с компонентом «музыка». In: *Филологический аспект*, 9 (53), 4-14.
- Зыкова, И.В. (2014). Музыка как источник фразеологической концептуализации мира (на материале английского и русского языков). In: *Phraseologia*, 362-372.
- Кунин, А.В. (1984). *Англо-русский фразеологический словарь*. Москва: Рус. яз.

УДК 81.37: 811.133.1

Тарасюк Н.Ю., канд. філол. наук
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

СИНТАГМАТИКО-ПАРАДИГМАТИЧНИЙ КОНТЕКСТ ВИОКРЕМЛЕННЯ СЛОВОТВОРЧОЇ ПАРАДИГМИ МОВИ

Розгляд синтагматичних зв'язків на лексичному рівні є актуальним у аспекті тлумачення їх як базової характеристики аналітичних мов та виокремлення синтагматики як ядерної ознаки системної актуалізації мовних одиниць, визначених вакабуляром певної мови.

Метою нашої розвідки є вивчення умов впливу синтетичної та аналітичної систем французької мови на вияв словотворчих семіотичних особливостей слова у системі семантичної деривації, актуалізованої координатами визначеної мови.

У контексті подібної проблематики нами розглядається категорія «аналітичного слова» у французькій мові, представленого різними типами аналітичних одиниць лексичного значення, котрі є окурентними як на рівні граматичної, так і на рівні лексико-фразеологічної систем. Мова, насамперед, йде про аналітичні форми граматичних одиниць, що мають яскраво виражене лексичне значення на кштал складних аналітичних одиниць часових форм французької мови, (*nous **avons fait*** - ми **зробили**), аналітичних лексем (***prendre part à/participer*** - **брати участь**; ***avoir faim*** - **голодувати**), фразеологічних словосполучень лексичного значення (***avoir raison de faire (qqch)*** - *Établir comme juste ou fondé ce que l'on pense ou ce que l'on fait*; ***à tort ou à raison loc. adv.*** - *Avec ou sans motif valable. **Il a été puni à tort ou à raison***) (Le Robert Mobile). Подібні одиниці мови, що мають лексичне значення, є характерними французькій мові, яка виявляє у рівній мірі ознаки синтетизму та аналітизму, а конкретизація поняття аналітичного слова сприяє вивченню явища актуалізації лексичного значення мовних одиниць з огляду на їхні синтагматичні зв'язки на лексико-синтаксичному рівні.

Виокремлення проблеми синтагматичних зв'язків на лексичному рівні є актуальним для французької мови зокрема, оскільки дозволяє інтерпретувати поняття слова в межах вивчення питання визначення «слова» як мовної категорії з делімітацією його меж. Так, поняття слова або так званого «*графічного слова*» (Електронний ресурс) у

французькій мові подається як одиниця мови, котра не обов'язково є базовою одиницею словника: «Il n'est pas nécessaire d'être très savant pour se rendre compte que le mot n'est pas toujours l'élément de base du vocabulaire» (Електронний ресурс). Окрім того, особливості словникового складу французької мови виявляють життєздатність різнотипних фразеологічних словосполучень, до складу яких входять прості лексеми, семантика котрих актуалізується у контексті певних словосполучень, а отже питання самостійності даних лексем як базової одиниці словника викликає сумнів: «Le mot *saur* ne se rencontre qu'à la suite du mot *hareng* ; le mot *hère*, de même, ne se rencontre qu'à la suite du mot *pauvre*. Chaque fois, les deux mots graphiques *hareng saur* (ou *pauvre hère*) ne sont en réalité qu'une seule unité de vocabulaire» (Електронний ресурс). Проте, саме умови актуалізації семантики графічного слова в межах лексико-синтаксичного рівня виявляють актуальність у контексті синтагматичного аспекту вивчення слова як лексичної одиниці, а отже і обґрунтовують доречність концептуалізації в межах синтагматичного та парадигматичного аспектів дослідження словотворчих процесів як таких, що складають, на наш погляд, основу так званого *аспектного словотворення*, поняття, яке ми висуваємо у попередніх своїх роботах як базове у питанні виокремлення категорій словотвірної системи та процесу словотворення.

З огляду на синтетичний та аналітичний характери французької мовної системи доречним є розгляд синтагматичних та парадигматичних зв'язків мовних одиниць на лексичному рівні у плані виокремлення категорії слова та визначення його меж. У даній розвідці ми маємо інтенцію засвідчити системні зв'язки між такими поняттями, як *синтагматика* та *парадигматика* у контексті конкретизації їхнього значення співвідносно до понять *синтетизму* та *аналітизму* мови, актуалізованих поняттям *слова* та проблемою виокремлення його меж, котрі визначають *слово* як одиницю мовної системи лексичного рівня. Подібний підхід у вивченні слова, на наш погляд, виокремлює його як одиницю мови лексико-семантичного змісту, окурентність якої виявляється у аспекті як синтагматики, так і парадигматики. Якщо синтагматику ми співвідносимо з аналітичним характером мови, то парадигматику ми пов'язуємо із її синтетичними ознаками. Саме виокремлення мовних одиниць у контексті аналітичних та синтетичних ознак мовної системи, яку вони представляють, на наше переконання, дозволяє визначити пріоритетність парадигматичних чи то синтагматичних умов актуалізації *семантичного* значення лексичної мовної одиниці та

виявити закономірності їхньої словотворчої спроможності в умовах системи словотвору. Тут ми акцентуємо увагу на тезі, яка констатує, що аналітизм та синтетизм у кожній мові виявляється по-різному, а, отже, і визначення ядерних чи периферійних ознак щодо вияву парадигматичних та синтагматичних умов делімітації меж слова у кожній мові має свої особливості. Наразі ми піднімаємо питання щодо унеможливлення уніфікованого та спільного для різних мов визначення слова та виокремлення його меж. Ми акцентуємо увагу на *парадигматичному* та *синтагматичному* аспектах, котрі є базовими орієнтирами для визначення лексико-семантичної одиниці мови, французької зокрема. З огляду на актуальність розгляду нами поняття *аспектного словотвору* (Тарасюк, 2016) ми пропонуємо визнати пріоритетність саме *парадигматичного* та *синтагматичного* аспектів виокремлення слова як лексико-семантичної одиниці, котра актуалізується у системі *словотворчих процесів* як концептуально системній парадигмі, вивчення якої окреслює шлях до вирішення питання визначення слова та виокремлення його меж.

Отже, синтагматичні та парадигматичні ознаки, котрі виявляють слово як лексико-семантичну одиницю, потребують окремого вивчення та систематизації як базового підґрунтя для визначення та вияву у мові словотворчої парадигми та словотворчого типу.

Вивчення словотворчих семіотичних особливостей слова як сукупності ознак, котрі виявляються в умовах функціонування у словотвірній системі, та нагальна потреба створення нової парадигми її дослідження спонукає нас до пошуку алгоритму створення інструментарію дослідження в умовах словотворчої парадигми, котра виокремлює синтагматико-парадигматичний аспект бачення у питанні вивчення слова та впорядкування критеріїв добору одиниць словотворчої парадигми мови. Отже, з-поміж основних ознак ми виокремлюємо аспекти *парадигматичний* та *синтагматичний* як концептуалізуючі ознаки процесу словотворення у парадигмі словотвірної системи.

Детермінація граматичних та лексичних ознак лексико-синтаксичних одиниць, котрі актуалізуються у мовленні у якості семантичної одиниці, є значимою у питанні виокремлення семантики, що є показником у процесі визначення лексеми як базової одиниці вокабуляра конкретної мови. Проблема полягає в тому, що ідентифікація лексичної одиниці, представленої семантичною єдністю, вирішується неоднаково у аналітичних та синтетичних мовах. Так, якщо синтетичні мови бачать лексичну одиницю, в основному, як

графічне слово, уособлене семантичною єдністю, за виключенням нехарактерних для них аналітичних форм, як то *буду читати (читатиму), будеш усвідомлювати (усвідомиш)*, то аналітичні мови вирізняють і такі лексичні одиниці, котрі актуалізуються в межах семантичної єдності лише на лексико-синтаксичному рівні, а отже не обмежуються поняттям графічного слова (*à faire peur/effrayant, horrible; avoir peur de/redouter; avoir faim/ressentir le besoin de manger*) (Le Robert Mobile).

Отже, ми бачимо ознаки синтетизму та аналітизму мови як такі, що впливають на виокремлення семантики лексичної одиниці як основної одиниці вокабуляра, котра детермінується у координатах окремої мови з урахуванням особливостей вияву базових ознак синтетизму чи аналітизму. Доречно з огляду на дану тезу припустити, що кожна з окремих мов, що вивчається у системі словотвору, матиме свої тенденції щодо виокремлення слова як семантичної єдності, а, отже, і свої, притаманні лише даній мові, ознаки похідності слова, врегульовані категоріями словотвору, актуалізованими системою конкретної мови.

Список використаних джерел:

Тарасюк, Н. (2016). Словотвірна модель бачення світу як чинник мотивації словотвірної значення. In: *Славістичні студії. Етнолінгвістика і міжкультурна комунікація*, 287-294. Люблін: Видавництво Католицького Люблінського Університету Іоанна Павла II.

Le Robert Mobile. Version 5.0. Режим доступу: <http://www.lerobert.com/http://www.prolexis.com/>

Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.espacefrancais.com/les-mots-simples-derives-et-composes/>

УДК 81'271:070.41

Шевчук Т.Б., канд. філол. наук
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАПОЗИЧЕНИХ ЛЕКСЕМ В СУЧАСНИХ ЗМІ (НА ПРИКЛАДІ ПОЗНАЧЕННЯ ОСІБ, ЩО ЗАЙМАЮТЬСЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ)

Одним із елементів громадського життя, який активно реагує на суспільні процеси й відзеркалює їх, є засоби масової інформації.

Здатність швидко й майже тотально охоплювати найширші аудиторії дає їм змогу формувати суспільну думку, визначати духовні цінності. Ось чому мова засобів масової інформації – важлива й актуальна проблема сучасних досліджень.

Розвиток і вдосконалення мови як засобу спілкування відбувається насамперед у сфері одиниць лексико-семантичного рівня – слів, які становлять динамічну систему, що є відкритою для проникнення іншомовних або скалькованих слів або словосполучень. У процесі засвоєння такі слова адаптуються фонетично, часто вживаються в іншому значенні, аніж слово-етимон, набувають граматичних ознак роду, числа, відмінка (у них можна вилучити флексію); з проникненням декількох структурно та семантично подібних слів набувають морфемної подільності. Зрештою, слово набуває словотвірної активності й стає твірним для ряду інших слів, утворюючи словотвірні гнізда, часом досить великі (Кислюк, 2013, с. 112).

Функціонування словникового складу української мови постійно супроводжують такі процеси, як: 1) поява нових лексичних одиниць, покликаних до життя потребами називання тих або інших конкретних предметів у найширшому розумінні цього поняття, суспільних процесів і явищ, абстрактних понять різноманітних галузей науки, духовної та матеріальної культури тощо; 2) віддалення на периферію лексичного складу частини слів у зв'язку з втратою ними номінативної актуальності, спричиненої частковою або повною втратою суспільної ваги відповідними конкретними реаліями, соціально-політичними процесами, абстрактними поняттями (Баранник, 2001, с. 43). Із розвитком ринкових відносин спостерігаються лексико-семантичні процеси в словниковому складі української мови, пов'язані з фінансово-економічною й торгівельною діяльністю суспільства. Міжнародна економічна діяльність нашої країни сприяла тому, що в українській мові з'явилася і з'являється велика кількість запозичених слів, зокрема, слів на позначення назв осіб, що займаються фінансово-економічною діяльністю. Розгортаючи українські газети, ми часто зустрічаємо такі заголовки: «*Портрет **аутсайдера**, котрий намагається купити урядовця!*» (*Правда України*); «*Полювання на митних **брокерів***» (*Українська газета*); «*Як зупинити вітчизняного **рейдера**?*» (*Українська газета*); «***Маклер** – друг чи ворог?*» (*Високий замок*).

Найчастіше слова, на позначення осіб, які займаються фінансово-економічною діяльністю, англійського, французького, німецького походження. Наприклад, слова **англійського**

походження : андеррайтер, брокер, дисконтер, дилер, інвестер, камбіст, маклер, менеджер, принципал, рейдер, ріелтер; **французького** : акціонер, комітент, фінансист, куртьє; **німецького** : аудитор(авдитор), негоціант, прокурист, трансант.

Серед цих запозичених слів є неологізми. Вони з'явилися недавно Наприклад, *менеджер, маркетинголог, брокер, дилер*. Цікава історія слова **маркетинголог**. Якщо в розмові з іноземцем хочете сказати, що ви фахівець з маркетингу, говорите: «I'm marketer», тому що marketer – маркетинголог. Слова маркетинголог взагалі немає в англійській мові, його придумали самі люди (маркет – ринок, лог – суфікс, позначаючий «дослідник в своїй області»). Вже в цьому слові криється помилка, через яку часто думають, що маркетингологи – дослідники ринку. Дослідники ринку – це вузькоспеціалізовані маркетингологи. В англійській мові є три варіанти нашого «маркетинголога»: marketer – фахівець з маркетингу, director of marketing – директор з маркетингу, marketing manager – менеджер з маркетингу, керівник відділом збуту, тобто начальник всіх збувальників. В Україні вже укорінилося це поняття, і люди не сприймають різницю між маркетингологом і менеджером з маркетингу. Тому іноді говорять, що в нашій країні та в США різний маркетинг. Маркетинголог – це в першу чергу людина, що займається оптимізацією процесів усередині відділів компанії і процесів, пов'язаних із зовнішньою взаємодією (Шендрик, 2005, с. 20–21).

Активізувалося функціонування ряду лексем, які раніше вживали, характеризуючи капіталістичний устрій. Наприклад : слово **ремітент, прокурист**. Сьогодні ці лексеми зустрічаються і в українському суспільстві як назви осіб, що займаються фінансово-економічною діяльністю в Україні.

Іменник **аудитор (авдитор)** має застарілі значення : 2. *заст.* У дореформених семінаріях – учень, призначений учителем перевіряти, як вивчили урок його товариші. 3. *заст.* Прокурор (Райзберг та ін., 2009, с. 19).

У деяких словах відбулися зміни в семантичній структурі окремих лексем. Наприклад, англійське слово **аутсайдер** належить до спортивної термінології, де означає : «спортсмен або команда, що посідає останні місця у змаганнях». Як економічний термін це : 2. Біржовий спекулянт-непрофесіонал. 6. Брокер, який не є членом біржі, але який має дозвіл на роботу в торговельному залі при дотриманні встановлених правил біржової роботи (Райзберг та ін., 2009, с. 20). Наприклад : *Емоція соціального незадоволення охоплює*

спочатку **аутсайдерів**, а через них і все суспільство. **Аутсайдери** є в будь-якому суспільстві, але кількість і якість їх різна. Кількість **аутсайдерів** в Україні давно переважила за критичну межу, тому різнокольорові майдани та революції нам, як Африці та Латинській Америці, гарантовані (Правда України).

Як видно з наведених прикладів, запозичені лексеми на позначення осіб, які займаються фінансово-економічною діяльністю широко вживаються у засобах масової інформації.

Список використаних джерел:

- Баранник, Д.Х. (2001). Українська мова на межі століть. In: *Мовознавство*, 3, 40–47.
- Кислюк, Л.П. (2013). Освоєння нової іншомовної лексики системою українського словотвору. In: *Мовознавчий вісник. Черкаський педагогічний університет*, 16–17, 112–122.
- Райзберг, Б.А., Лозовский, Л.Ш., & Стародубцева, Е.Б. (2009). Сучасний економічний словник. Київ: Інфра-М.
- Шендрик, В. (2005). Точка зрення. Обязанности современного маркетолога. In: *Работа и учеба*, 45, 20–21.

УДК 811.161.2'37

Гнатюк М.А., магістрантка
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

СЕМАНТИКА ДІЄСЛІВ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Дієслівну семантику тривалий час активно досліджують в українському та зарубіжному мовознавстві. В україністиці дієслово було об'єктом розвідок В. М. Русанівського (семантико-функціональний аспект), І. Р. Вихованця (лексико-семантичні та функціональні групи), О. І. Леути (лексико-семантичні групи), А. С. Стадній (нові конотативні значення дієслів у сучасній мові), С. М. Дишлевої (спільні семи та співвіднесеність дієслів із фактами позамовної дійсності). У зарубіжному мовознавстві семантику дієслова досліджували У. Чейф (семантичні масиви дія, стан, процес, дія-процес), Л. В. Щерба (основне значення у дієслова – дії), В. М. Ярцева (активні та пасивні дієслова), Н. Ю. Шведова (дієслова дії, стану та розмиті семантики, в яких стан накладено на дію), Ю. Д. Апресян (дія, діяльність, заняття, поведінка, вплив, процес, прояв, подія, розташування в просторі, локалізація,

стан, характеристика, вміння, параметр, існування, відношення, інтерпретація).

В українському мовознавстві автором однієї з найдокладніших лексико-семантичних класифікацій дієслівної лексики є В. М. Русанівський, який виділив 41 семантичну групу. Поділ дієслів дослідник здійснив за такими ознаками, як: «1) сполучуваність дієслів в особових формах із дієсловами у формі інфінітива; 2) сполучуваність дієслів з іменниками в формі називного, родового, давального, знахідного й орудного відмінків без прийменника, а також із прийменниками у формі родового відмінка з прийменниками *з, в (у), до, у* формі знахідного відмінка з прийменниками *про, за, в, у* формі орудного відмінка з прийменниками *з, за, перед, між*; 3) можливість утворення від цієї дієслівної лексики пасивного дієприкметника» (Русанівський, 1969, с. 326).

«Більшість виділених груп, – наголошує В. М. Русанівський, – об'єднана спільним функціонально-семантичним значенням, тобто дієслова, що належать до них, мають єдине призначення і передають якусь загальну ознаку, що відрізняє один вид дії від іншого: дію-переміщення від дії-місцеперебування, дію, скеровану на об'єднання об'єктів, від дії-процесу і т. д.» (Русанівський, 1969, с. 330).

І. Р. Вихованець поділив всі предикати на (Вихованець, 1992, с. 93-111): 1) предикати дії (позначають діяльність, що породжується суб'єктом-діячем і ним активно й безпосередньо стимулюється); 2) предикати процесу (вказують на динамічну ситуацію, що не передбачає активного виконавця дії, а стосується суб'єкта процесів, які ним не породжуються й активно й безпосередньо не стимулюються); 3) предикати стану (орієнтовані на «пасивний» суб'єкт, реалізуються у тому відрізку часу, з яким співвідносяться, отже вказують на тимчасову характеристику предмета); 4) предикати якості (позначають постійну, внутрішню, у певному розумінні невід'ємну щодо предмета ознаку); 5) локативні предикати (диференційною однакою вихідної локативності є статичність, позначають локативний стан); 5) предикати кількості (позначають точну або неозначену кількість відповідних предметів).

На основі логіко-граматичного підходу О. І. Леута (Леута, 2009, с. 9) визначив такі лексико-семантичні групи дієслів: дії, руху, стану, процесуальні, соціальних та ментальних дій, релятивні (відношення), місцеперебування, буття, характеристики, екзистенційні, володіння.

За ознакою наявності спільних сем та співвіднесеністю дієслівних одиниць з фактами дійсності С. М. Дишлева (Дишлева, 2008, с. 8)

виокремила такі основні лексико-семантичні групи дієслів: 1. Дієслова дії (дієслова загальної фізичної дії, дієслова на позначення дії, яка спричиняє зміни в об'єкті, дієслова на позначення дії, яка створює об'єкт). 2. Дієслова руху та переміщення. 3. Дієслова релятивної семантики (дієслова ставлення, дієслова впливу, посесивні дієслова, дієслова залежності). 4. Дієслова стану і процесу (дієслова психічного стану, дієслова фізіологічного стану, дієслова на позначення переходу із одного стану в інший, дієслова на позначення фізіологічних процесів). 5. Дієслова ментальних і соціальних дій суб'єкта (дієслова фізичної чи інтелектуальної діяльності або відпочинку, дієслова мовлення, дієслова мислення, дієслова пізнання, дієслова сприйняття). 6. Дієслова звучання та звуконаслідування. 7. Дієслова буття. 8. Дієслова на позначення виникнення, появи, настання. 9. Дієслова характеристики (позначення кваліфікативних властивостей особи, позначення зовнішнього вияву ознаки дії або стану, позначення зменшення або збільшення вияву ознаки). 10. Дієслова просторової локалізації. 11. Модальні дієслова (волевияву, бажання, наміру, можливості) 12. Фазові дієслова.

Розвиток мовознавчої думки засвідчує, що типологія дієслівної лексики не може бути здійснена лише на семантичній основі, адже «в дієслові більше, ніж в інших частинах мови, перетинаються, різноманітно взаємодіючи, лексичне і граматичне, власне знакове і структурне значення» (Уфимцева, 2002, с. 151). Принцип єдності семантичних і синтаксичних показників у класифікації дієслів активно сповідують представники функціонального напрямку в лінгвістиці, які, зокрема, стверджують, що аналіз семантики дієслів невідривний від характеристики граматичних категорій, адже саме семантика значною мірою проектує чи зумовлює функціонування цих категорій. Безумовним є той факт, що граматичні класи дієслів певною мірою співвіднесені з їхніми семантичними типами, а часто й визначені ними.

Попри численність досліджень і різноманітність спроб вирішення, питання типології дієслівної лексики традиційно лишається актуальним з огляду на складність власне семантичної структури дієслова і різноаспектність його синтаксичних ролей у структурі речення.

Список використаних джерел:

Вихованець, І.Р. (1992). Нариси з функціонального синтаксису української мови. Київ : Наук. думка.

- Дишлева, С.М. (2008). Адвербіальна дистрибуція лексико-семантичних груп українських дієслів: автореф. дис... канд. філол. наук. Київ.
- Леута, О.І. (2009). Дієслівні речення в українській літературній мові: структура, семантика, моделі : автореф. дис. ... д-ра філол. наук. Київ.
- Сучасна українська літературна мова: морфологія / за заг. ред. І.К. Білодіда, (1969). Київ : Наукова думка.
- Уфимцева, А.А. (2002). Лексическое значение : Принцип семиологического описания лексики. Москва : УРСС, 2002.

УДК 811.11

Пасечник А.В., магістрантка
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

ЕТИМОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКОЇ ТЕРМІНОСИСТЕМИ «МИСТЕЦТВО ЖИВОПИСУ»

Як відомо, словниковий склад англійської мови багатий завдяки великій кількості запозичених слів. Під запозиченням ми маємо на увазі слово, яке увійшло до лексики однієї мови з іншої і засвоїлося новою мовою (Антрушина и др., 2001, с. 21).

Англійська мова мала чи не найбільшу можливість позичати слова з інших мов шляхом безпосереднього контакту. За підрахунками дослідників-лексикознавців, питомими англійськими словами вважається лише близько 30% з усього словникового складу (Арнольд, 2012, с. 221). Можна вважати, що запозичення в англійській мові відіграє велику роль у формуванні та збагаченні словникового складу. Існує багато способів, яким чином одна мова може вплинути на склад іншої. Цей вплив може відбутися в ході війн, завоювань територій, торгівлі між державами, під час чого контакт однієї мови з іншої є гарантованим.

У ході дослідження нами було зроблено етимологічний аналіз 276 простих та похідних однослівних термінологічних одиниць у галузі живопису на матеріалі англійської мови, в результаті чого було виділено окремі групи запозичень.

У даній добірці мовного матеріалу нами виявлено слова, що походять з давніх форм англійської мови, що функціонували протягом довгих століть її формування. Ми визначили такі одиниці, що походять від англо-норманської мови, що довгий час існувала як мова ділового листування й адміністративно-торгових реєстрів до кінця XV

століття. Крім неї в даній групі наявні термінологічні одиниці з давньоанглійської та середньоанглійської, що існувала у формі діалектів, якою говорили у середньовічній Англії в XI-XIV століттях. Такі слова прийнято називати питомими, тобто такими, які існують в мові з найдавніших часів та є корінними для народів. Серед досліджуваних одиниць питомими виявилися такі англійські терміни: *appraisal* – *appraise* (середньоанглійська) + *-al* = *appraiser* (англонорманська); *blur* – *bleren* (середньоанглійська); *charcoal* – *charcole* (середньоанглійська); *dab* – *dabbe* (середньоанглійська).

Питомі терміни живопису англійської мови були виявлені у нашому матеріалі в кількості 27 одиниць, що становить 9,8% з усіх аналізованих одиниць.

Терміни з латинським походженням є чи не найчисельнішими у нашій добірці та містять в собі характерні ознаки, що дають змогу виокремити їх з інших одиниць. Визначаються вони, як правило, особливою афіксацією.

Для англомовних іменників з латинським походженням характерні суфікси *-ion*, *-tion*, *-sion*, *-ation*. В розглянутій нами термінології мистецтва живопису є такі слова з цими суфіксами: *adoration* – обожнювання, *allusion* – натяк, *depiction* – змалювання, *dimension* – вимір, *emulsion* – емульсія, *foundation* – база, *illustration* – ілюстрація та ін.

В цю групу термінів латинського походження увійшло 140 англомовних термінологічних одиниць живопису, що складає 50,7% з усього корпусу досліджених термінів.

Оскільки жива грецька та англійська мови до сучасності не перебували у прямому контакті, такі запозичення є непрямыми, та увійшли в склад англійської або через латинську мову (через тексти чи різні словникові мови), або з давньогрецьких текстів. Як у випадку з латинською, велика кількість грецьких запозичень увійшла в англійську мову саме у Ренесансний період (наприклад, *atom*, *cycle*, *ethics*, *esthete*) (Антрушина и др., 2001, с. 21-22). Такі запозичення здобули назву *грецизми*. Як зазначається у літературі, грецизм – це слово або зворот, запозичений з грецької мови.

В групу грецьких запозичень увійшли 58 одиниць, що складає 21% від усіх досліджуваних одиниць. Наш етимологічний аналіз виявив, що між грецькою та кінцевою формою у більшості випадків проміжною ланкою була латинська форма слова.

Поряд із запозиченнями з класичних мов, у XV-XVI ст. відбувалися також і запозичення з живих мов, переважно, з

італійської, іспанської та голландської: *bronze, n* – *bronze, n* (французька) – *bronzo, n* (італійська); *chiaroscuro, n* – *chiaro + oscuro* (італійська); *maroon, adj* – *marron, adj.* (іспанська); *platinum, n* – *platina, n* (іспанська) і т.ін.

Велику групу запозичень у нашому мовному матеріалі також складають терміни, що увійшли в англійську мову через французьку, наприклад: *bister, n* – *bistre, n* (французька); *dynamics, n* – *dynamique, n* (французька); *dynamism* – *dynamisme* (французька) – *dynamique* (французька); *portrait, n* – *portraire, v* (середньовісфранцузька); *portraitist, n* – *portrait, n* – *portraire, v* (середньовісфранцузька) та ін.

Проведений нами етимологічний аналіз термінологічних одиниць виявив певну кількість германізмів та термінів, що походять від давніх форм германських мов: *blot, n* – *bloot, n* (датська) – *bloz n.* (середньовісхньонімецька); *blue, adj* – *blef, adj* (англонормандська) – *blāo, adj* (давньовісхньонімецька); *cobalt, n* – *Kobalt, n.* (німецька) – *kobolt, n* (середньовісхньонімецька).

Слід зазначити, що англійські терміни живопису германського походження налічують 19 одиниць, що становить 6,9 % усього корпусу досліджуваних термінів.

Інші терміни, що походять з таких мов, як перська, турецька, арабська, пов'язані з колонізаторською та торгівельною політикою Англії. У нашому корпусі наявні такі термінологічні одиниці: *alcohol, n* – *alcohol, n* (середньовісна латина) – *al-kuhul, n* (арабська); *azure, n* – *asur, n* (середньовісфранцузька) – *azeure, n* (англонормандська) – *lāzaward, n* (арабська) – *lāzhuward, n* (перська); *canon, n* – *canon, n* (середньовісфранцузька) – *canpone, n* (давньовісфранцузька) – *capna, n* (латинська) – *kappa, n* (грецька) – *qanū, n* (аккадська) – *qāneh n.* (іврит); *ebony, adj* – *hebeninus, adj* (пізня латина) – *ebeninos, adj* (грецька) – *hbnj, adj* (арабська).

Група змішаного походження є однією з найменш чисельною та містить всього 20 одиниць, що становить 7,2% від усіх досліджуваних термінів.

Отже, в результаті етимологічного дослідження англійської терміносистеми «Мистецтво живопису» нам вдалося виявити такі групи термінів: 1) питомі терміни – 27 одиниць, що складають 9,8% усього корпусу досліджуваних термінів; 2) латинські запозичення – 140 одиниць, або 50,7%; 3) грецькі запозичення – 58 термінів, або 21%; 4) романські запозичення (італійська, іспанська, французька) – 12 одиниць, або 4,3%; 5) германські запозичення (німецькі) – 19 термінів,

або 6,9 %; 5) терміни з іншим походженням (перська, турецька, єгипетська, китайська, японська, санскрит) – 20 одиниць, або 7,2%.

Проведене дослідження етимологічних характеристик терміносистеми живопису в англійській мові дає змогу зробити висновок про те, що більшість досліджуваних англословних термінів даної терміносистеми є запозиченнями з різних мов (90,2 %), тобто іншомовні термінологічні одиниці займають вагоме місце в досліджуваній терміносистемі.

Список використаних джерел:

- Антрушина, Г.Б., Афанасьєва, О.В., & Морозова, Н.Н. (2004). Лексикология английского языка. Москва: Дрофа.
- Арнольд, И.В. (2012). Лексикология современного английского языка. Москва: ФЛИНТА: Наука.
- Арнольд, И.В. (1991). Основы научных исследований в лингвистике. Москва: Высш. школа.
- Ахманова, О.С. (2004). Очерки по общей и русской лексикологии. Москва: Едиториал УРСС.

СЕМАНТИКА І ПРАГМАТИКА МОВНИХ ОДИНИЦЬ

УДК 811.111'271

Кучма Т.В., канд. філол. наук
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

МІТІГАЦІЯ ЯК КОМУНІКАТИВНА СТРАТЕГІЯ

Об'єктом лінгвопрагматики є мовні одиниці, в смисловій структурі яких закладена евристична активність учасників комунікації. Прагмалінгвістика зосереджує свою увагу на особистісних факторах мовного спілкування. Дослідження мітігації є однією з найбільш актуальних проблем сучасної лінгвопрагматики в аспекті інтерактивності комунікантів.

Мітігація, за визначенням О. О. Селіванової (Селиванова, 2002, с. 326), – комунікативна стратегія пом'якшення, згладжування мовленнєвої поведінки комунікантів, що створює психологічний комфорт у спілкуванні.

Дещо ширше визначення подає С. С. Тахтарова (Тахтарова, 2009, с. 234). На її думку, мітігація – комунікативна категорія, основним змістом якої є мітігативні прескрипції, установки і правила, що обумовлені максимами ввічливості і реалізуються в спілкуванні стратегіями і тактиками пом'якшення, спрямованими на забезпечення ефективності й адекватності комунікативного контакту в ситуаціях кооперативного спілкування. Основні мітігативні прескрипції, що реалізуються в спілкуванні більш конкретними установками і правилами, – це антиконфліктність, некатегоричність, неімпозитивність, глорифікація та емоційна стриманість.

К. Кеффі (Caffi, 1999, р. 883) визначає мітігацію як прагматичну категорію, яка включає широкий набір стратегій, що дозволяють комунікантам підвищити ефективність свого мовлення за рахунок «пом'якшення» одного або більше її аспектів. Дія мітігації, на її думку, спрямована на три компоненти мовленнєвого акта: пропозицію, іллокуцію і джерело висловлювання, відповідно до чого мітігатори поділяються на *bushes* (наприклад, маркери невизначеності), *hedges* (наприклад, непряме вираження інтенції), *shields* (наприклад, деперсоналізація) і виділяє дві функції мітігації: інструментальну й

емотивну, перша забезпечує успішність комунікативних дій, друга регулює емоційну дистанцію і створює психологічний комфорт у спілкуванні.

Мітігація тісно пов'язана з категоріями ввічливості і толерантності, які також спрямовані на забезпечення ефективності комунікативного контакту і характерні для ситуацій кооперативного спілкування.

Прагматичною основою комунікативного пом'якшення є інтерперсональна складова мовного контакту, що відбиває різні аспекти взаємин співрозмовників у процесі інтеракції, як індивідуально-особистісні, так і соціально обумовлені. Хоча мітігацію приписують мовцю, вона здійснюється ним тільки в інтерактивному процесі у співвідношенні з адресатом, являючи собою комунікативно-стратегічне пристосування їх одне одному. Для мовленнєвого вибору особистості в ситуаціях, ускладнених можливими комунікативними ризиками, пріоритетним є не спілкування з максимальною точністю і об'єктивною ширістю, а збереження комунікативного балансу і позитивної тональності в процесі спілкування.

Категорія комунікативного пом'якшення, незважаючи на певну універсальність основних прескрипцій, установок і правил, відмічена етнокультурною специфікою, обумовленою культурними домінантами тієї або іншої лінгвокультури, а також типом культури, що детермінує непрямоту, некатегоричність і терпимість до невизначеності відповідної дискурсивної практики.

Класифікація мітігативних стратегій, запропонована Ю. В. Деде, ґрунтується на предметі пом'якшення – типі іллокутивного акту, який мовець намагається пом'якшити. Дослідниця виокремлює такі стратегії:

1. Пом'якшення незгоди з думкою співрозмовника.
2. Пом'якшення негативної оцінки адресата або його вчинків.
3. Пом'якшення відмови.
4. Пом'якшення поганої новини.
5. Пом'якшення прохання.
6. Пом'якшення поради.
7. Пом'якшення промісиву (обіцянки виконати певну дію).
8. Пом'якшення ухилення (перебивання та зміни теми).

Названі мітігативні стратегії реалізують певні комунікативні тактики, до яких відноситься тактика вибачення, тактика подяки, тактика схвалення, тактика похвали, тактику часткової згоди і тактика зниження категоричності висловлювання.

Наприклад, у повісті Дж. Фаулза «Вежа з чорного дерева» головні герої – художники під час вечері ведуть розмову про сучасне мистецтво. Миша (Діана) пом'якшує вислів Генрі Бреслі щодо абстрактного живопису, тобто використовує тактику зниження категоричності висловлювання:

David met the old man's stare.

«Mr Breasley, most of us feel abstraction has become a meaningless term. Since our conception of reality has changed so much this last fifty years.»

The old man seemed to have to turn it over in his mind; then dismiss it.

«I call it betrayal. Greatest betrayal in the history of art.»

The wine had gone to his cheeks and nose, and his eyes seemed almost opaque. [...]

«Triumph of the bloody eunuch.»

In that way.

«At least better than the triumph of the bloody dictator?»

«Balls. Spunk. Any spunk. Even Hitler's spunk. Or nothing.»

Without looking at David, the Mouse said, «Henry feels that full abstraction represents a flight from human and social responsibility.» He thought for one moment she was taking Breasley's side; then realized she had now set up as interpreter (Fowles, 1980, p. 66–67).

Тактика вибачення реалізується у словах Генрі Бреслі, коли наступного ранку він просить пробачення у Девіда Уільямса за те, що забагато випив і був надто різким:

To one unversed in the recuperative powers of lifelong heavy drinkers, he seemed surprisingly spry, and newly dapper, in light trousers and a dark blue sports shirt.

«My dear man. So unspeakably sorry about last night. Gels tell me most appallingly rude.»

«Not at all. Honestly.»

«Absolutely pissed. Very bad form.»

David grinned. «Forgotten.»

«Curse of my life, don't you know. Never learnt when to stop.»

«Please don't worry.» (Fowles, 1980, p. 75).

Стратегію пом'якшення ухилення (зміни теми) спостерігаємо у діалозі героїв про творчість Пікассо:

The old man puffed in violent disagreement. «Eyewash. My dear boy. Fumisterje. All the way.» He added, «Very fast worker. Overproduced all his life. Had to cod people.»

«Guernjca?»

«Good gravestone. Lets all the scum who didn't care a damn at the time show off their fine feelings.»

There was a flash of bitterness; a tiny red light suddenly; something still raw. David knew they were back with abstraction and realism and the old man's own record of Spain. The grudge against Picasso was explained. But Breasley himself drew back from that brink.

«Si jeunesse savait... know that?»

«Of course.» (Fowles, 1980, p. 98–99).

Поліфункціональний характер мовних засобів, що репрезентують комунікативне пом'якшення, обумовлений багатоаспектною природою цієї категорії, різноманітними цілями, які ставлять перед собою мовці в процесі мітігативно маркованої інтеракції і поліінтенціональним характером самої комунікації.

Список використаних джерел:

- Деде, Ю.В. (2019). Мітігативні стратегії та тактики, якими керуються персонажі англomовного художнього дискурсу. In: *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*, 43, 2, 93–95.
- Селиванова, Е.А. (2002). Основы лингвистической теории текста и коммуникации. Киев: Издательство украинского филологического центра.
- Тахтарова, С.С. (2009). Категория коммуникативного смягчения (когнитивно-дискурсивный и этнокультурный аспекты). Волгоград: Волгогр. гос. ун-т.
- Caffi, C. (1999). On mitigation. In: *Journal of Pragmatics*, 31, 881–909.
- Fowles, J. (1980). *The Ebony Tower*. Eliduc. The Enigma. Moscow: Progress.

УДК: 811.161.2'373.49

Похилюк О.М., канд. філол. наук

Комунальний заклад вищої освіти

«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

(Вінниця, Україна)

ДЕМОНОЛОГІЧНІ ЕВФЕМІЗМИ В МОВІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МІСТИЧНОЇ ПРОЗИ

Благодатними для дослідження мовних процесів, які відбуваються в українській мові на лексико-семантичному рівні, є художні твори. Дослідження евфемічної лексики ми проводили на матеріалі сучасної української містичної прози (понад 200 одиниць з понад 20 художніх творів). Особливої уваги потребує узагальнення та

уточнення лексико-семантичних розрядів евфемізмів, пом'якшувальних слів та виразів, закономірності функціонування яких ще мало досліджені. Лексико-семантичні розряди аналізованої евфемізованої лексики охоплюють сфери людської діяльності, прямі номінації яких автори творів вважають найризикованішими для успішної комунікації «письменник – твір – читач». Уживання евфемізмів у мові прозових творів зумовлюється соціально-культурними, морально-етичними й естетично-конвенціональними нормами суспільства й відображає сформовані поняття позитивності або негативності сприймання тих чи тих предметів та явищ дійсності. За цими критеріями евфемізми в досліджуваних текстах можна поділити на окремі лексико-семантичні поля: з домінантою *помирати*, на позначення сексуальних стосунків, евфемізми-соматизми, на позначення психічних, розумових та фізичних вад людини, на позначення фізіологічних процесів людини, сфери жіночої фізіології, на позначення людських пороків та негативних вчинків, а також демонологічні евфемізми, що стали предметом нашої наукової розвідки.

Евфемічні демонологічні назви належать до найдавнішої сфери табування. Найбільше вживаними серед названої сфери лексики є група лексем, що входять до синонімічного ряду іменника *чорт*. О. Є. Любицька на основі аналізу свідчень міфологічних, етнолігвістичних та етимологічних словників і конкретизації давнього висновку про архаїчність української міфології, наголошує на тому, що окремі номінації із значенням «чорт» сягають доісторичного часу (Любицька, 2000, с. 77). Тому дослідити послідовність появи в мовленні заміників лексеми *чорт* дослідникам не вдається.

Найчастотнішою на сторінках сучасної української містичної прози є лексема з обереговою функцією *нечистий* (М. Гримич, О. Забужко, Д. Кешеля, С. Мисько, Г. Пагутяк, Л. Різник, Н. Тисовська, Н. Шевченко). О. Є. Любицька стверджує, що оберегова функція в процесі історичного розвитку цього слова відступає на задній план, і назва усвідомлюється як пряма (Любицька, 2000, с. 78–79). Однак, у деяких лексикографічних джерелах лексема *нечистий* подається з поміткою «евф.» (Онишкевич, 1984, т. 1, с. 487). Отже, слово зберігає своє евфемістичне значення й усвідомлюється як таке, що належить до явищ непрямої номінації.

Мотиваційними ознаками міфономенів лексико-семантичної групи «чорт», як зазначає Н. І. Тяпкіна, можуть виступати зовнішні чи внутрішні характеристики та виконувані дії (Тяпкіна, 2006, с. 138). Так, зовнішній вигляд міфічної істоти покладено в основу

перейменувань *рогоносець* (В. Шкляр), *страшний* (Н. Тисовська), *антипо* (кульгавий) (Г. Пагутяк) тощо. Звичка, поведінка й типові дії міфологічної істоти відображені у вторинних назвах *лукавий* (А. Багряна, А. Рибалка, Л. Різник, Г. Тарасюк, Г. Ткачук, Н. Шевченко), *пакосний* (С. Мисько), *харцизяка* (С. Мисько), *бузувір* (І. Гаврилюк) та ін.

Деякі евфемістичні відповідники асоціюються, як правило, з чортом, який впливає на людське життя лише у визначеному місці: *анциболот* (В. Лис).

У вибірці досліджуваного матеріалу є перейменування чорта на *дідько* (А. Багряна, О. Драч, М. та С. Дяченки, Г. Пагутяк), *арідник* (О. Забужко) тощо. В Етимологічному словнику української мови зазначено, що *арідник* – діалектне перейменування чорта, злого духа, яке походить від Яред – імені біблійного чоловіка, що прожив нібито 962 роки (ЕСУМ, т. 1, с. 84). У цій самій лексикографічній праці засвідчено евфемістичне вживання лексеми *дідько* на позначення чорта, біса, домовика (ЕСУМ, т. 2, с. 87–88).

У Г. Тарасюк натрапляємо на образне описове перейменування чорта – *князь тьми* (Г. Тарасюк). Для уникнення прямих номінацій чорта у творах трапляються випадки мовного маніпулювання: *Це обман, а всякий обман служить сама знаєш кому* (Л. Дереш); *На вроду, треба зізнатися, була непогана, може, для чоловіків навіть красива, що якимось і не пасувало до її тихої вдачі, але ж здавна відомо, що водиться в тихому болоті* (В. Шкляр) тощо.

До аналізованого поля евфемістичної лексики відносимо також групу слів та висловів, що є номінаціями інших демонологічних істот, персонажів, іноді таких, що непросто декодувати з контексту: *нечиста сила* (Л. Бернакевич, І. Гаврилюк, О. Гулько-Козій, С. Дзюба, М. Матіос, С. Мисько, Л. Різник, Л. Сеник, Н. Тисовська), *нечиста* (Л. Дереш, О. Захарченко, Л. Різник), *щось нечисте* (М. Матіос), *усе нечисте* (О. Захарченко, С. Мисько), *нечисть* (А. Багряна, І. Гаврилюк, Л. Дереш, О. Захарченко, М. Матіос, А. Рибалка, Л. Різник, Г. Тарасюк, Н. Тисовська, В. Шкляр), *чарівні істоти* (Г. Пагутяк), *чудовні істоти* (Г. Пагутяк), *усілякі потвори* (І. Гаврилюк), *хтось гірший щезника* (О. Скороход), *щось інше, паралельно існуюче* (О. Скороход), *прояви* (Г. Ткачук), *маленькі істоти* (Г. Ткачук) та ін. Невизначеність семантики деяких названих мовних одиниць очевидна з таких прикладів: – *А що та нечиста сила робить, Василюк, що вам спокою не дає?* (М. Матіос); *Звідти було світло, і чарівні істоти, напевно, ховались там* (Г. Пагутяк);

*Я таки знайшов, що шукав, став живою людиною, але одразу ж перестав бачити **чарівних істот**, або «**нечисть**», як ти кажеш (О. Захарченко) тощо.*

Предмети, об'єкти, явища, що стосуються потойбічних сил, міфологічних персонажів, як правило, вживаються з означеннями *нечистий (нечисте місце (Л. Сеник), нечисте дійство (Ю. Кирик) та ін.), надприродний (надприродні сили (Н. Тисовська), надприродне (М. та С. Дяченки) та ін.), з іншими означеннями невизначеної семантики (деякі сили (О. Скороход), недобра сила (А. Багряна), не-од-людей (О. Забужко), «не від цього світу» (О. Забужко)).*

На сторінках творів М. Гримич та Г. Ткачук натрапляємо на перейменування лексеми *привид*: *Я кручу головою, бо бачити більше не можу цього незримого брехуна у присмерку. Я проти того, щоб існували **безтілесні** (Г. Ткачук); Яка сила тримає їх, **безтілесних**, у цьому світі? (М. Гримич); Бо якщо повернуться, то будуть бродити **неприкаяними душами** по світу та мучитимуть людей (М. Гримич) та ін.*

У містичній прозі маємо вислови-підрядні конструкції *ті, що коло казанів (О. Забужко); істоти, які з'являлись людям на полі, серед кущів, терну і шипшини, у лісі, у воді (Г. Пагутяк); ті, що живуть під землею і літають у повітрі (Г. Пагутяк); той, що на гарбі сидить (Г. Тисовська) та ін.* За особливостями структурно-змістової організації назв міфологем подібні фрази О. Є. Любицька відносить до стійких висловів, у яких слово-табу конкретизується однією з ознак міфологеми (Любицька, 2000, с. 79).

Окремо слід розглянути найменування перевертня, мерця (упиря, вампіра), що нібито виходить з домовини і ссе кров людей. У досліджуваних творах трапляються випадки вживання діалектизму *опир (Г. Пагутяк)*. У С. Дзюби натрапляємо на вислови, які фіксують основну ознаку завуальованого поняття: *люди, які смочуть кров (С. Дзюба), незвичайні люди, які понад усе обожнюють пити кров (С. Дзюба) тощо.*

Отже, хоча демонологічні евфемізми вважають найдавнішою групою пом'якшувальної лексики, вони й досі часто вживаються на сторінках сучасної української прози, виконуючи насамперед функції табування та завуальовування небажаних понять, явищ, істот тощо. Загалом же використання евфемізмів різних тематичних полів у мові художніх творів є однією з ознак ідіолекту письменника, характеристикою його морально-етичних цінностей та його загальної культури.

Список використаних джерел:

- ЕСУМ (1983–2012): Етимологічний словник української мови (голов. ред. О.С. Мельничук). Київ: Наукова думка.
- Любицька, О.Є. (2000). До проблеми вивчення табу та евфемії. In: *Вісник Харківського національного університету. Сер. Філологія*, 473, 99–105.
- Онишкевич, М.Й. (1984). Словник бойківських говірок. Київ: Наукова думка.
- Тяпкіна, Н.І. (2006). Демонологічна лексика української мови: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Запоріжжя.

УДК 81'374 (411)

Лемещенко-Лагода В.В., викладач

*Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного (Мелітополь, Україна)*

**АКТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ЛЕКСИКОГРАФІЧНОЇ
РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНО-МАРКОВАНИХ ОДИНИЦЬ
(НА ПРИКЛАДІ ШОТЛАНДСЬКОЇ МОВИ СКОТС)**

В умовах безперервної інтенсифікації глобалізаційних процесів та зростанні міжкультурної та міжнаціональної взаємодії все більшої актуальності набуває питання коректного розуміння національно-специфічних рис різних народів. Активне міжкультурне спілкування сприяє покращенню міжмовної взаємодії, однак водночас актуалізує наявну проблему у сприйнятті національно-мовної картини світу кожної нації.

Національно-мовна картина світу народу реалізується та знаходить свій вияв за допомогою національно-маркованої лексики, що становить значну частину лексичного та фразеологічного рівнів мови. Варто зазначити, що лексика з національно-культурним компонентом була і є предметом досліджень багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених (Я. Бойко, М. Бондар, Є. Верещагін, С. Влахов, І. Голубовська, Р. Зорівчак, О. Іванищев, О. Карпова, М. Колеснікова, В. Коптілов, В. Костомарова, М. Кочерган, О. Кубрякова, Дж. Ліон, П. Ньюмарк, В. Ощепкова, Ю. Сорокін, В. Телія, С. Тер-Мінасова, Т. Тупиця, О. Ужова, С. Флорін, та ін.).

У сучасному мовознавстві існують різні підходи до тлумачення поняття «національно-культурна лексика». На думку О. Тупиці, національно маркована лексика – це безеквівалентна лексика, частково безеквівалентні одиниці (фонова лексика, конотативні слова), екзотизми, варваризми (Бондар, 2015, с. 32).

Проте, на думку С. Влахова та С. Флоріна, безеквівалентною лексикою варто вважати власне безеквівалентні слова та реалії, проте суттєво розмежовують ці два поняття. На думку науковців слово можна вважати реалією у відношенні до безлічі мов, у той час коли безеквівалентна лексична одиниця визначається у межах даної пари мов (Деходюк, 2019).

Г. Чернов, А. Федоров, О. Швейцер, Г. Томахін, Я. Рецкер ототожнюють безеквівалентну лексику з поняттям реалія. Такий підхід обмежує зміст поняття безеквівалентної лексики до групи слів, яка має національно-культурну специфіку і співвідносна з предметами матеріальної культури. Цю думку широко критикує Р. Зорівчак, вважаючи, що реалії – «...категорія змінна, відносна, яка виступає чітко при бінарному контрактивному зіставленні конкретних мов (і культур)», а це означає, що обсяг реалій мови-джерела буде варіюватися відповідно до словникового складу мови-реципієнта, що у свою чергу залежатиме від масштабів культурних та етнічних контактів відповідних мовних колективів (Бондар, 2015, с. 32).

Як правило, національно-марковані одиниці позначають поняття, які відсутні в інших культурах, саме тому особливого значення набуває їх лексикографічна репрезентація у двомовних перекладних словниках. Головним завданням, таким чином, стає не тільки підбір коректного еквівалента, а й передача семантики та національно-історичного колориту.

Існують різні точки зору про способи перекладу реалій, які в окремих позиціях відрізняються за своїм складом, хоча і мають схожі риси. Багатьох дослідників цікавила і цікавить проблема передачі реалій. Теоретики перекладу С. Флорін і С. Влахов пропонують такі прийоми передачі реалій у художньому перекладі: транскрипція (транслітерація), переклад (заміна), приблизний переклад, контекстуальний переклад (Мороз, 2018, с. 66).

Найчастіше перекладачі використовують транслітерацію, так як передача звучання є більш ефективною, ніж передача графічного зображення. Транслітерація сприяє більш точної передачі національного колориту, однак вона унеможливорює розуміння значення слова чи терміну. Саме тому, найчастіше у словникових статтях транслітерація поєднується з приблизним перекладом (функціональний аналог або описовий переклад).

TARTAN, n., adj., v. Also tairtan, tertin (Slk. 1893 J. Dalgleish Walter Wathershanks 21). [ˈtɑ rtə n, ˈtertə n] tartan

n. A woollen cloth woven in stripes of varying width and colour repeated at regular intervals and crossing a similar set of stripes at right angles so as to form a pattern. A plaid or long blanket of this sort was the characteristic garb of Highlanders and certain patterns were favoured in certain districts perhaps because of the availability of local vegetable dyes. In consequence, towards the end of the 18th century and largely through the enterprise of Messrs Wilson, weavers in Bannockburn, a series of tartans, each ascribed to a certain clan, was devised and is now accepted as authoritative, though almost entirely unhistorical (DOST, 2020).

Як ми можемо побачити з прикладу, описовий переклад дозволяє найкраще передати предметний зміст, проте національно-історичний колорит мінімізується, а інколи й взагалі втрачається.

Прийом «функціональний аналог» дає можливість замінити іншомовну реалію на добре відому для перекладача. Використання наближеного аналога або часткового еквіваленту дозволяє реципієнту провести асоціації та зрозуміти основний зміст поняття.

LOCH, n., v. Also lauch; ‡louch (s.Sc. 1873 D.S.C.S. 119), †lough.

[lɔ x, s.Sc. + lɪ uxM]

n. A lake, a sheet of natural water, an arm of the sea, esp. of the fiord shape (DOST, 2020).

Перелічені прийоми лексикографічної репрезентації можна назвати найбільш загальнозживаними, проте саме поєднання декількох способів сприяє кращому розумінню національної специфіки слова.

Список використаних джерел:

- Бондар, М. (2015). Класифікація національно маркованих одиниць. In: *Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ Серія Філологія. Педагогіка. Психологія*, 30, 31-36.
- Мороз, Т. (2018). Специфіка перекладу культурно маркованих одиниць. In: *Молодий вчений*, 4.4.(56.4), 64-68.
- Деходюк, Т. (2019). До проблеми дефініції культурно-маркованих одиниць. Відновлено з <http://englishcontext.kpnu.edu.ua/2019/04/03/2/>
- Dictionary of the Scots Language / Dictionar o the Scots Leid. Available at: <https://dsl.ac.uk>

СЕМАНТИКА ТЕКСТУ І ДИСКУРСУ

УДК 821.111(73)

**Калініченко М.М., канд. філол. наук,
Романова Д.О., студентка**
*Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)*

ТВОРЧІСТЬ ВАШИНГТОНА ІРВІНГА В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ПОПУЛЯРНОЇ КУЛЬТУРИ США 1800-Х РОКІВ

Постановка наукової проблеми та її значення. Гранична близькість літературних процесів, які майже рівночасно уявнилися в духовному просторі окремої нації, усвідомлюється як методологічна завада, що немалою мірою ускладнює наукове пізнання засадничих принципів розвою світової культури. Втім, умисна сепарація генетично споріднених явищ національного мистецтва, здійснена з метою кращого розуміння глобальних процесів, незрідка призводить до ігнорування сутнісних історичних реалій літературного процесу.

На відміну від європейських романтиків — творців «високої» літератури Старого Світу, фундатори північноамериканського романтизму реалізовували власні художні інтенції у дискурсивному континуумі, в якому домінувала популярна література. Відповідно й художню спадщину видатних американських романтиків неможливо поцінувати належним чином за межами їхнього природного дискурсивного середовища.

Виразним проявом контактування «високого» мистецтва і популярної словесності на помезів'ї національної культури постає творчість корифея північноамериканського романтизму і видатного майстра сміховинного жанру Вашингтона Ірвінга та його майже непомічене науковою спільнотою контактування з популярною гумористичною літературою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Професор Констанція Поурк у фундаментальній праці «American Humor: A Study of the National Character» (1931) згадувала про витончений літературний гумор письменників-інтелектуалів Нової Англії та похмурий, жорстокий і гротесковий гумор американської глибинки та прикордонних територій. Подібним чином, професори Волтер Блейр і

Гамлін Гілл у розвідці «America's Humor: From Poor Richard to Doonesbury» (1978) також акцентували засадничу неподібність двох основних різновидів американської гумористики початку 1800-х років — «благородної» (genteel) та «підривної» (subversive) популярної літератури (Blair & Hill, 1980, p. 48). На їхню думку, провідні зразки «благородного гумору» були стилістично стриманими і консервативними за змістом, а їхні автори орієнтувалися на закордонні естетичні моделі, репрезентовані відомими гумористичними публікаціями британців Олівера Голдсмита і Джозефа Аддісона.

Завдання статті передбачає необхідність окреслення визначальних стратегій інтеграції елементів дискурсу популярних сміхотворців США дев'ятнадцятого сторіччя до гумористичних творів Ірвінга.

Виклад основного матеріалу дослідження і обґрунтування отриманих результатів дослідження. Вашингтон Ірвінг був одним з перших «високочолих» романтиків Сполучених Штатів, які активно послуговувалися «підривними» літературними інноваціям популярного гумору, породженого бунтівною природою молодії американської демократії. Оскільки письменник намагався представити у своїй творчості увесь спектр парадоксальних проявів тогочасної національної культури, його найкращі гумористичні історії наділені особливою стилістичною складністю і суперечливою багатозначністю, яких бракувало більшості тогочасних зразків «благородної» гумористики, творці якої здебільшого ігнорували небезпечні крайнощі демократичної масової свідомості.

Ірвінг був не лише уважним спостерігачем за бурхливими процесами духовного зростання своєї молодії батьківщини. Саме йому належить право на винайдення і утвердження одного з найважливіших принципів дискурсивної взаємодії між «благородними» та «підривними» аспектами національної культури у творчості наступної генерації класиків романтизму, до якої належать Едгар По, Натаніель Готорн, Герман Мелвілл і Волт Вітмен. У своїх гумористичних історіях Ірвінг відтворював потужну енергетику популярної демократичної культури і, водночас, звільняв власну творчість від її дикунського руйнівного впливу. Звернувшись до популярної гумористичної тематики і стилістики, Ірвінг намагався очистити національне мистецтво від моторошної жорстокості та

нестерпної аморальності, які були звичним явищем для масової демократичної ментальності його доби.

У найвідоміших оповіданнях «Rip Van Winkle» (1819) і «The Legend of Sleepy Hollow» (1820) Ірвінг спробував увести до американської літератури *цілком нову для неї тему*, водночас пов'язану з популярним демократичним гумором та внутрішніми процесами художньої творчості, що відбуваються глибоко у свідомості американських літераторів. Така ж підривна невіршувальність, котра у попередніх книгах письменника бентежила читацьку уяву змістовою невизначеністю мови і риторичною парадоксальністю історичного наративу, в художньому світі гумористичних історій Ірвінга почала проникати у найпотаємніші закутки свідомості вигаданих персонажів, наділених багатою фантазією і схильністю до словесної творчості.

В оповіданні «The Legend of Sleepy Hollow» письменник знову звертається до тематики дискурсивного протистояння між старомодною свідомістю «флегматичного» минулого і новочасним демократизмом. Цього разу, мистецька спроба вирішення цього конфлікту призводить до ще більш невизначеної розв'язки. Ірвінг обирає місцем дії невеличке селище на узбережжі річки Гудзон – «одне з найтихіших місць у всьому світі», де усі речі й люди «неначе завмерли у часі, тоді як могутній потік міграції та суспільного прогресу, котрий призводить до нескінченних перетворень в інших частинах цієї невгамовної країни, струмить повз них непоміченим» (Irving, 2015b, p. 108). Автор залучає до тексту зразкову бінарну опозицію між архаїчним селом, застиглим у своєму розвитку, й «невгамовною» новочасною Америкою. Двоє головних персонажів оповідання лише інтенсифікують цей дуалізм. Один – змарнілий шкільний вчитель Ікабод Крейн, який навіть у модерні часи перебуває під впливом дідівської культури пуританізму та щиро вірить у легенди про привидів і мерців, що повстали з могил. Його супротивником стає дужий і розбишакуватий молодик на ім'я Брум Бонс, котрий персоніфікує любов до жорстоких і вигадливих «практичних жартів» та особливу риторику жартівливого ошуканства, властиву популярному гумористичному дискурсу.

Якщо в оповіданні «Rip Van Winkle» головний герой засвідчує здатність творчої уяви до дієвого захисту від руйнівних проявів демократичної культури крізь безкінечне художнє відтворення назавжди втраченого пре-демократичного минулого, образ

бідолашного вчителя Ікабода підкреслює повне безсилля минулого чинити опір нестримним і всеосяжним метаморфозам демократичної сучасності. У цьому контексті, страхітливий привид – Вершник без голови – постає як цілком відповідний символ того безглузлого руйнівного шаленства, яке Ірвінг асоціював з життям американського демократичного суспільства. Грізний Вершник, за якого видає себе перевдягнений Брум Бонс, змушує щезнути усі старомодні ідеали і культуральні цінності, які глибоко шанує Ікабод Крейн – переляканий вчитель прожогом тікає після першого ж зіткнення з безголовим привидом.

Ірвінгу певною мірою вдалося передбачити найближче майбутнє національної словесності, адже його Брум Бонс, що видавав себе за Вершника без голови, дійсно здобув беззастережну перемогу у протистоянні новочасного «підривного» мистецтва з традиціями минулого. Хоча впродовж 1800-х років зразки «благородного» гумору й надалі зустрічалися у творах таких відомих представників «високочолої» американської гумористики, як Олівер Венделл Голмс і Джеймс Расселл Ловелл, саме «підривний» демократичний гумор Фронтиру зрештою виявився найцікавішим для демократичного читацького загалу та значною мірою позначився на творчості наступного покоління американських романтиків.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Отже, Ірвінг, розважливо намагався вберегти власну творчість від небезпечного зближення з підривними силами демократичних «оргій свободи». Подальше студювання «внутрішніх контактних зон» гумористики Ірвінга в компаративному модусі відкриває нові аналітичні перспективи для розуміння стратегій міжкультуральної дискурсивної комунікації, що визначали унікальні історичні особливості формування і розвитку північноамериканського романтизму.

Список використаних джерел:

- Blair, W., & Hill, H. (1980). *America's Humor: From Poor Richard to Doonesbury*. Oxford: Oxford University Press, 576.
- Irving, W. (2001). *History of New York from the beginning of the world to the end of the Dutch dynasty*. Pelican Publishing, 275.
- Irving, W. (2011). *Salmagundi*. Barnes & Noble, 286.
- Irving, W. (2015a). *Riv Van Winkle*. Forgotten Books, 36.
- Irving, W. (2015b). *The legend of Sleepy Hollow and other stories*. Fall River Press, 862.

УДК 81'42

Levkovets N.P., Senior Lecturer
National Transport University (Kyiv, Ukraine)

DISCOURSE ANALYSIS OF THE EVALUATIVE SEMANTICS OF TEXTS

The term «discourse» first appeared in the 19th century in the meaning of dialogue, speech. The term «discourse» has been used most widely since the 1970 s. in the meaning of «functional style» as a special type of texts – colloquial, newspaper, etc. with a lexical system corresponding to each type and its own grammar. «Discourse» in the understanding of Anglo-Saxon linguists originally meant precisely texts in their peculiarities, without taking into account the real concrete grammars of different types of discourse (Makarov, 2003).

Later, the definition of discourse went beyond the text and began to include a listing of the conditions in which this text is actualized. The priority in the description of discourse belongs to Van Dijk, who understands discourse as a complex communicative phenomenon, which, in addition to the text, also includes extralinguistic factors (knowledge about the world, opinions, attitudes, goals of the addressee) necessary for understanding the text. The most complete definition of the «world of discourse» is given by V.Z. Demyankov, including characteristics related to different disciplines – from semiotics to communication theory, sociology, modal logic (Demyankov, 2005).

Of the most frequently encountered in modern special literature, one can single out pedagogical, political, scientific, critical, ethical, legal, military, parental discourses. Moreover, all of them are «pragmatic discourses» on the grounds that certain communicative strategies are actualized in each of them.

When considering discourse as a type of text, special (research), popular science, didactic (pedagogical), legal discourses are distinguished. Each discourse can be represented in the form of diverse situations that form types within the discourse.

Discourse analysis consists in identifying both verbal components and pragmatic factors.

If, based on the linguistic nature of thinking, the activities of people are reduced to their «speech», that is, discursive practices, then each scientific discipline can be considered a specific discourse. With this

approach, there is a similarity between the concepts of «discourse» and «style», «discourse» and «text». But the concept of discourse is much broader.

Discourse is «language in language», but presented as a special social given. Discourse exists in texts, but those behind which there is a special grammar, a special lexicon, special rules of word use and syntax, a special semantics – a special world. Each discourse is one of the «possible worlds» (Shevchenko & Morozova, 2005).

Discourse analysis ranks third in a number of disciplines, knowledge of which determines the professional training of a translator.

Methods known in the theory of translation, namely:

a) transliteration;

b) tracing;

c) descriptive translation, etc., can be considered as «practical techniques» for conveying the primary meanings revealed by the translator through discourse analysis (Demyankov, 2005).

The search for equivalent terms is possible not so much on the basis of languages that actually serve to verbalize concepts, but on the basis of a comparison of several discourses of two (or more) countries. Then there are approximate equivalents.

Any practical discourse contains evaluative semantics, since it is an expression of the communicative function due to the traditions of society, which are determined by value preferences. One of the modern trends in the study of discourses is the study of the interaction of discourse and society. In various kinds of discourses, evaluation is an immanent value: it is difficult to find a text without evaluation, since a neutral (zero) evaluation is also an evaluation. Assessments change depending on some factors, such as the progress of society, military upheavals, etc., and on the other hand, they are more constant if they belong to the same cultural space.

References:

- Demyankov, V.Z. (2005). Text and discourse as terms and as words of an ordinary language. In: *Language. Personality. Text: Collection for the 70th anniversary of T.M. Nikolaeva*. (Ed. V.N. Toporov). Moscow: Languages of Slavic cultures, 34–55.
- Makarov, M.L. (2003). Foundations of the theory of discourse. Moscow: ITDGK «Gnosis».
- Shevchenko, I.S., & Morozova, O.I. (2005). Discourse of misleading-communicative activity. In: *Discourse as a cognitive-communicative phenomenon*, 21–28. Kharkiv: Constant.

УДК: 821(73)-93:81'373.49

Сорочан А.М., здобувач наук. ст. канд. філол. наук

Комунальний заклад вищої освіти

«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

(Вінниця, Україна)

ПРИЧИННЄВО-МОТИВАЦІЙНИЙ АСПЕКТ ВИКОРИСТАННЯ ЕВФЕМІЧНОЇ ЛЕКСИКИ В ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ ДИТЯЧОЇ ПЕРЕКЛАДНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Художній текст є визначальним компонентом комунікативної діяльності й засобом впливу на співрозмовника, потенційного читача. «Оскільки художній текст – закінчена одиниця комунікації», то евфемізм як один із елементів «його смислового ядра» здатний виконувати різноманітні функції як один із засобів «віталістичного світобачення» (Марховська, 2014, с. 93). Причиною вживання евфемістичних замінників у художньому тексті замість лексем із прямим, яскраво вираженим значенням, є індивідуальна спроба мовця уникнути прямої експлікації – часто як із метою приховати, так і, навпаки, підвищити інтерес до предмета заборони.

Об'єкт нашого дослідження – евфемічна лексика (евфемізми).

1. Евфемізми – одиниці вторинної номінації з відносно позитивною конотацією, що використовуються для заміни прямих найменувань, вживання яких є небажаним з соціально чи психологічно зумовлених причин. Сучасні евфемізми необов'язково є замінниками грубих, образливих слів. Денотат не в усіх випадках різко негативний, а спектр причин застосування мовцями сучасних евфемізмів досить широкий – це і є предметом нашого дослідження на матеріалі новітньої дитячої перекладної літератури (повісті «Чи вмієш ти свистати, Юганно?» Ульфа Старка (переклад зі шведської Галини Кирпи) та «Мій дідусь був черешнею» Анджели Нанетті (переклад з італійської Андрія Маслюха)).

Ці дитячі книги торкаються найболючіших тем, про які людство вже багато століть старається мовчати, особливо під час спілкування з дітьми, проте проблема втрати замовчуванням не вирішується. Аналізовані твори репрезентують не лише процес пояснення втрати близької людини дітям, але й сприйняття смерті самими дорослими.

Книжка «Мій дідусь був черешнею» найбільш упізнавана у світі: відзначена багатьма літературними преміями, вона увійшла до міжнародного каталогу «Білі круки» (The White Ravens), створеного

Міжнародною молодіжною бібліотекою в Мюнхені. Кількість перекладів книги сягає більше двох десятків.

Це тепла родинна історія, яка вчить сприймати смерть і продовжувати жити. Розповідь ведеться від першої особи однини – п'ятирічного маленького хлопчика Тоніно. Спочатку помирає «сільська» бабуса Теодолінда, і її відхід найболючіше переживає дідусь Оттавіано. Саме цей персонаж бере на себе повну відповідальність пояснити онукові, що ж сталося із бабусею: *«Знаєш, вона **не пішла звідси зовсім**. Бабуся сказала, що залишає замість себе **Альфонсину**, і просила, щоб ми всі дбали про неї так, ніби це – сама бабуся»* (Нанетті, 2015, с. 15). За версією дідуса, гуска Альфонсина стає втіленням померлої душі. Інші дорослі персонажі в діалозі з Тоніно переважно використовують евфемізовані конструкції на зразок *поїхала у далеку мандрівку, помандрувала на небо, на небі*. Можливо, з метою пом'якшення вислову; а, можливо, тому, що й самі не знають, як усвідомити втрату й впоратися з почуттям скорботи. Але такі пояснення викликають у маленького героя лише сумніви й обурення: *«Так я дізнався, що **померти** означає **помандрувати на небо без літака** і що там не місце ні гусям, ні дітям. У день **похорону** все ще більше заплуталося, бо хтось сказав мені, що у тому дерев'яному ящику, на який наклали купу квітів – бабуся Теодолінда і що її несуть на **цвинтар**. Якщо вона там усередині, то не може **бути на небі**; значить, мене обдурили»* (Нанетті, 2015, с. 15). Бачимо, що використання прямих номінацій, пов'язаних з семою «смерті» (*померти, похорон, цвинтар*), і евфемічних лексем замість того, щоб заспокоїти й втішити навпаки викликають хвилю сумбурних емоцій у дитячій свідомості. Схожа ситуація відбувається з висловом *«скалка в серці»* замість тривожитися. Маленький Тоніно сприймає слова буквально й починає хвилюватися за здоров'я дідуса, який є його найближчим другом.

На відміну від усіх дорослих героїв повісті, дідусь Оттавіано не робить зі смерті дружини трагедію, не лякає дитину. Його не звичне, але досить зрозуміле пояснення про «перевтілення» бабусі в її улюблену гуску Альфонсину відгукується у фантазіях Тоніно. Явище смерті більше не страшить його. *«Я давно помітив, що тільки-но мова заходить про померлих, усі раптом серйознішають і зітхають, навіть якщо ледь знали того, про кого говорять. Дідусь же, розповідаючи про бабуся, ніколи не виглядав сумним: – Для мене вона не померла, Тоніно. Запам'ятай: доки тебе хтось любить, померти неможливо»* (Нанетті, 2015, с. 24). Останнє речення сублімує в собі ідейний зміст твору й допомагає Тоніно у важку хвилину прощання з

померлим дідусем, адже тепер він точно знає, де його шукати у своєму світі: *«Ми з ним гойдалися на гілках і перекидалися через голову, а черешня ціла аж трусилася – ніби від сміху. То був тільки сон, це правда; але, якщо дерева дихають, то хто сказав, що вони не можуть сміятися?»* (Нанетті, 2015, с. 132).

«Чи вмієш ти свистати, Юганно?» – повість шведського письменника Ульфа Старка, відзначена почесною премією Г. Х. Андерсена. Книга надзвичайно популярна у світі, а в Швеції з 1994 р. є традиція на Різдво показувати по телебаченню екранізацію цього твору.

Це чуттєва історія про зустріч поколінь і обмін життєдайною енергією. Головні герої – хлопчак Ульф та Берру переконані, що дідусі існують, щоб ловити з онуками рибу й вчити їх свистати. Проблема в тому, що в Берри дідуса немає, але діти знають місце, де його можна знайти. Так починається знайомство з дідусем Нільсом, і дружба, яка дає розуміння найважливіших речей.

Під час зображення дому пристарілих автор не уникає прямих номінацій, наприклад: *старики, інвалідні візки, похоронні автобуси, труна*. Проте, коли йдеться про конкретні проблеми зі здоров'ям, надають перевагу лексемі «негаразди» (Старк, 2016, с. 26).

Дідусь Нільсон *«не був самотнім, хоча в нього і не було рідних»* [4, с. 38]: спочатку жителі будинку для людей похилого віку стали його родиною, а пізніше з'явився онук Бертиль (Берра); можливо, не кровний, але все ж родич, який обрав у дідусі саме його. Смерть Нільсона констатують евфемічними конструкціями: *більше немає, покинув нас, тепер на небі*. А свист Берри й запуск повітряного змія після похорону символізують його продовження на землі: *«Нам було весело разом. [...] Підемо запусимо повітряного змія. Сьогодні нарешті вітряний день»* (Старк, 2016, с. 26).

Сюжети обох творів переказують сумні історії про смерть близьких, проте їх настрої не траурні – герої (маленькі діти 5-7 років) ілюструють життєствердну позицію, позитивне налаштування та взаємну підтримку. Вони підтримують ідею «перевтілення», адже кожна людина може промовляти до нас через речі, які любила за життя. Евфемічну лексику використовують дорослі персонажі з метою пом'якшення болю від втрати, а діти демонструють внутрішню силу, вміння любити й дякувати навіть тим, кого поруч уже немає. Насправді, ці книги про любов. Любов, яка рятує в скрутні моменти й продовжує життя.

Список використаних джерел:

- Марховська, А. (2014). Евфемізми, пов'язані з тематикою смерті, хвороб, фізичної та розумової неповноцінності, в іспансько-українському художньому перекладі. In: *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна*, 45, 278-280. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2014_45_83 (дата звернення 27.10.20)
- Словник лінгвістичних термінів: лексикологія, фразеологія, лексикографія (2011). (за ред. М.І. Голянич). Івано-Франківськ: Сімик.
- Нанеті, А. (2015). Мій дідусь був черешнею. Львів: Видавництво Старого Лева.
- Старк, У. (2016). Чи вмієш ти свистати, Юганно? Львів: Видавництво Старого Лева.

УДК: 81'4

Артемович К.В., магістрантка
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

ВИРАЖАЛЬНІ ЗАСОБИ ПОЛІТИЧНИХ ПРОМОВ ПОВ'ЯЗАНІ З НАДМІРНИМ ВЖИВАННЯМ КОМПОНЕНТІВ МОВЛЕННЯ

У мовленнєвій діяльності політика, особливо у його промовах, експресивність займає найвагоміше місце, вона є обов'язковою складовою, конституційною ознакою їх. Без експресії виступ політика не буде мати певної впливової сили на слухача (Томусяк, 2015, с. 321). Певний рівень експресії досягається за допомогою виражальних і зображальних засобів мовлення.

Розглянемо виражальні засоби, що пов'язані з надмірним вживанням компонентів мовлення.

Паринтезис. Наприклад: *«Здатність міжнародного співтовариства забезпечити системну й неминучу відповідальність за кожне порушення міжнародного права – **насамперед, норм і принципів Статуту ООН** – є показником того, наскільки успішними ми, як родина націй, можемо бути в досягненні загальних цілей».* (Виступ Президента України Петра Порошенка на загальних дебатах 73-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН); *«Але, на жаль, є річ, яка не дозволить вам цього зробити. Вона виглядає – **зараз я вам покажу** – ось так».* (Виступ Президента України Володимира Зеленського на загальних дебатах 74-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН).

На цих прикладах ми можемо побачити, що паринтезис у текстах політичних промов може бути використаний для надання мовленню безпосередності. Також часто паринтезис використовують для

вираження суміжних фактів, які доповнюють та характеризують висловлювання, а також для підсилення значення факту, який повідомляють.

Перерахування. Наприклад: *«Тема сталої енергетики як елементу порядку денного «Пост-2015» має для нас особливе значення. Новий, інклюзивний підхід до цього питання повинен забезпечити комплексне врахування **безпекових, соціальних та довкільних** аспектів».* (Виступ Президента України Віктора Януковича на загальних дебатах 68-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН); *«Поки я Голова Верховної Ради, робитиму все від себе можливе для збереження **порядку, миру та злагоди** в Україні, повернення нашої держави на демократичний і європейський шлях розвитку».* (Звернення Голови Верховної Ради України Олександра Турчинова до народу України).

Дивлячись на ці приклади, можна зробити висновок, що вжитий у текстах політичних промов виражальний засіб перерахування виконує стилістичну функцію підсилення змісту висловлювання та надання йому більшої вагомості.

Повтор. Наприклад: *«Якби не ця впевненість і ця віра у власні **сили, сили** своєї команди і силу українського народу, я ніколи не балотувався б у президенти».* (Інавгураційна промова Президента України Януковича); *«І щойно – не тільки я складав присягу. **Кожен з нас** поклав руку на Конституцію і **кожен з нас** присягнув на вірність Україні».* (Інавгураційна промова Президента України Володимира Зеленського).

На наявному прикладі можна побачити, що такий виражальний засіб як повтор, у тексті політичної промови, виконує функцію звернення уваги читача чи слухача, на елемент повідомлення, який повторюється, як до найбільш важливого у даному повідомленні, тобто він виділяє головну чи важливу у висловлюванні інформацію, чи інформацію на якій політик хоче наголосити.

Полісиндетон. Наприклад: *«Я висловлюю співчуття до трагедії кожної людини і кожної сім'ї незалежно від крові і сторони фронту - **і грузин, і осетин, і росіян**».* (Промова Президента України Віктора Ющенка на загальних дебатах 63-ї сесії Генеральної асамблеї ООН).

*«Однак людина має здатність і гідність розпізнати правду і лицемірство - **і спланованість агресії, і маніпулювання громадською думкою, і відверту підтримку сепаратизму**».* (Промова Президента України Віктора Ющенка на загальних дебатах 63-ї сесії Генеральної асамблеї ООН).

На матеріалі нашої вибірки ми можемо прослідкувати, що використання полісиндетону, коли повторюється сполучник чи службова частина мови, функціонує як підкреслення уявлення про одночасність або зв'язок ознак.

Підхоплення. Наприклад: *«Ось головна риса сучасної Росії – їм байдуже. Їм байдуже до страждань. Їм байдуже до правді. Їм байдуже до закону. Вони думають, що їхня військова міць і статус в ООН дають на це право». (Виступ Президента України Петра Порошенка на загальних дебатах 73-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН); «І моє обрання доводить – громадяни втомились від досвідчених, системних, надutih політиків, які за 28 років створили країну **можливостей. Можливостей** «відкатів», «потоків», «дерибанів»». (Інавгураційна промова Президента України Володимира Зеленського).*

На наданих прикладах ми можемо побачити, що так як і інші види повтору, підхоплення у текстах вибраних нами політичних промов виконує функцію емфатичного виділення найбільш значущої та найважливішої частини цілого висловлювання, що вживається задля того щоб читач чи слухач звернув особливу увагу, проаналізував та запам'ятав виділену інформацію.

Список використаних джерел:

Томусяк, А.О. (2015). Інтерогативні конструкції як засіб синтаксичної експресивності у політичному дискурсі (на матеріалі промов Д. Камерона). In: *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки*, 38. Кам'янець-Подільський.

УДК 821.111(73)

Музичук В.Г., магістрантка
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

ТВОРЧИСТЬ НАТАНІЕЛЯ ГОТОРНА В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ США XIX СТОЛІТТЯ

В історії Сполучених Штатів період із 1815-го року (час остаточного завершення військового протистояння з Великобританією) до кінця першої половини дев'ятнадцятого сторіччя посідає особливе місце. В цей, порівняно нетривалий, проміжок часу на теренах молодії

демократичної республіки були створені перші шедеври національного мистецтва, які, на думку багатьох сучасників, могли конкурувати із найкращими творами провідних майстрів Старого Світу. До числа перших американських професіоналістів красного письменства належали Вашингтон Ірвінг, Фенімор Купер і Едгар Алан По, а також найяскравіші представники «Американського Ренесансу»: Натаніель Готорн, Ральф Волдо Емерсон, Генрі Дейвід Торо, Волт Вітмен і Герман Мелвілл. Значна частина написаних ними прозових і поетичних творів увійшла до скарбниці культури людства, і навіть на початку нового тисячоліття їхні книги продовжують викликати чималий інтерес науковців і читачів.

У 1940-х роках північноамериканські теоретики започаткували літературну традицію, відповідно до якої «головних письменників» (так званих «major writers») – творців літератури Сполучених Штатів першої половини дев'ятнадцятого сторіччя розподіляють на два окремі напрями, цілковито протилежні за своїми митецькими настановами та ідейно філософською зорієнтованістю, див. (Калініченко, 2017, с. 15). До першого належать так звані «похмурі» автори (а також «негативні», «песимістичні» або ж просто «темні»), які увиразнювали моральний релятивізм, дикунську жорстокість, вульгарний матеріалізм і патологічну розбещеність усіх верств тогочасного демократичного суспільства, спричинені кризовими процесами соціально економічного й духовного життя їх бурхливої доби. Головними представниками цього напрямку вважаються По, Готорн і Мелвілл. На сторінках їхніх «темних» творів читачі зустрічаються зі страхітливими образами психопатів, вигнанців, бунтівників і кримінальників, які зневажають усталеними умовностями й прагнуть зруйнувати традиційну опозицію добра і зла в світі та людській душі. У своєму критичному нарисі, присвяченому творчості Натаніела Готорна, По стверджував, що цьому письменнику властива «вкрай емоційна та абсолютно ірраціональна, майже дитяча захопленість популярною літературою, котра дозволяє йому з надзвичайною проникливістю відчувати її щирі самотні природу».

Образ Готорна, відлюдника з Сейлема, присутній у більшості академічних історій та антологій американської літератури, створених упродовж минулого століття. Подібні уявлення про його життя і творчість є частиною давнього літературознавчого міфу про загальну відчуженість представників Американського Ренесансу від їхнього національного духовного і соціально політичного середовища та

свідому творчу орієнтацію на європейські мистецькі моделі. Відомий готорнознавець Роберт Мілдер у книзі «Hawthorne's Habitations: A Literary Life» (2012) стверджує, що представлений у його праці історичний та психологічний портрет письменника загалом не заперечує, а лише доповнює традиційні академічні уявлення американістики минулого сторіччя. Дослідник наполягає на тому, що Готорн «за час тривалого перебування в Англії та Італії був глибоко вражений європейською культурою» (Thompson, 2012, с. 294). Готорн давно сумнівався у мистецькій цінності «примітивної» демократичної культури Америки і, прибувши до Європи, обрав для себе нові, «високі» естетичні орієнтири Старого Світу. Він уважно стежив за бурхливим розвитком американської демократичної культури і прагнув представити у своїх творах її потужне і неповторне національне звучання.

Крім того, Готорн підтримував демократів, що і зумовлювало його естетичні переконання і творчі заміри. Такого митця, безумовно, не слід кваліфікувати за відлюдника. Відповідна історико літературна легенда спотворює його репутацію. Усамітнення у робочому кабінеті не ставало Готорну на заваді: він був відкритий сучасності, не лише слідкував за перебігом соціальних і культуральних процесів, а й намагався бути їхньою дієвою особою.

Дебютний твір Готорна «Fanshawe» (1828) недарма пов'язаний з «готичними романами». У його творах («Arthur Mervyn», «Ormond») атмосфера готичних жахів поєднувалася з розповіддю про поневіряння злиднених робітників у похмурих нетрях американських мегаполісів. Утім, на початку творчого шляху Готорн не мав наміру обмежуватися лише готичним жанром. У сфері його інтересів була й сентиментальна «домашня» (domestic), або ж «благочестива» література для читання у родинному колі. У багатьох його творах, опублікованих упродовж 1840-1850-х років, письменник активно запозичував і використовував найрізноманітніші елементи популярної літератури такі як гумористика та релігійна алегорія.

В історико-літературних студіях роман «The Scarlet Letter», вірогідно, ще довго зберігатиме статус художнього шедевра, цілком сумірного з кращими надбаннями високої світової класики. Упродовж тривалого часу дослідники і читачі знаходили витоки роману «The Scarlet Letter» у пуританській культури. Звісно, письменник знав про деякі відомі скандали, проте існування таких джерел у давній історії пуританізму в Америці не може пояснити нам, чому Готорн обрав саме

пуританську тематику для нового роману. У романі Готорн спробував дати відповідь на питання, чи спроможна Америка доби Великого Пробудження побачити у перелюбстві, скоєному священиком і одруженою жінкою з його пастви, бодай найменші ознаки морального злочину. Для підсилення ефекту морального осуду письменник використав історичні декорації пуританської культури XVIII сторіччя. На його думку, лише завдяки порівнянню «старозавітних» духовних заasad пуританізму з нестримною аморальністю новочасної демократичної церкви, співгромадяни здатні зрозуміти, що родинне життя і кохання у шлюбі ще не втратили суспільної значущості. Але, зважаючи на те, що в Америці було продано лише близько 35 тисяч примірників роману «The Scarlet Letter», слід визнати, що сучасники залишилися байдужими до авторського дидактизму.

Потрапивши у філософський глухий кут внаслідок своїх роздумів стосовно моральних парадоксів масової літератури у романі «The Marble Faun», Готорн відмовився від подальших художніх експериментів і присвятив подальшу творчість зображенню сенсаційних пригод і страхітливих злочинів. Неспроможність відшукати змістове осереддя, здатне примирити невіршувальні суперечності американського буття, змусила письменника узятися за те, від чого він утримувався протягом усієї своєї письменницької кар'єри: Готорн почав писати сенсаційні тексти, позбавлені символічної глибини і моральної значущості. У романі «Багряна літера» і декількох інших текстах він, завдяки вдалому творчому компромісу, підкорив своїй волі сенсаційність і суттєво збагатив американське красне письменство. Але наприкінці життя митець капітулював перед хаосом популярної сенсаційності, котрий завжди притягував і непокоїв його.

Список використаних джерел:

- Miller, E.H. (1991). Salem is My Dwelling Place: Life of Nathaniel Hawthorne. Iowa City: University of Iowa Press.
- Thompson, G.R. (2012). Reading the American Novel (1865-1914). West Sussex, UK: Blackwell Publishing.
- Калініченко, М.М. (2017). Американський Ренесанс в контексті популярної культури Сполучених Штатів першої половини XIX сторіччя. Рівне: Вид. О. Зень.

УДК 81'42

Парфенюк В.В., магістрантка
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

СТРАТЕГІЇ МОВНОЇ МАНІПУЛЯЦІЇ В ТЕКСТАХ ПЕРЕДВИБОРЧОЇ АГІТАЦІЇ

У світі сучасного політичного дискурсу невід'ємною його частиною є маніпуляція. А особливо мовна маніпуляція, яка здійснюється як і вербально, так і невербально. Такий принцип використовується багатьма політиками і політичними партіями в передвиборчий період для того, аби загітувати чим більше людей проголосувати за них.

Мовна маніпуляція вже давно функціонує в різних сферах нашого життя і її дослідженням займались науковці різних галузей.

У Словнику іншомовних слів за редакцією Мельничука О.С. знаходимо наступне визначення поняття: «Маніпуляція (франц. manipulation) – 1) Рухи руки чи обох рук для виконання певного завдання. 2) Будь-яка складна дія. 3) Переносно – шахрайська витівка» (Словник іншомовних слів, 1974, с. 476). В свою чергу, мовна маніпуляція розглядається як «різновид маніпулятивного впливу, який здійснюється шляхом майстерного використання певних ресурсів мови з метою прихованого впливу на когнітивну й поведінкову діяльність адресата» (Руда, 2012, с. 50-51). Дані визначення пояснюють дещо негативний характер маніпуляції, який властивий для неї, а також вказують на певні чіткі ознаки.

Сферою мовної маніпуляції найчастіше є політичний дискурс. Найбільш точне «політичного дискурсу» визначення було сформульоване Опаріною О.О., яка стверджує, що політичний дискурс – це сукупність текстів, що створюються для комунікації в сфері суспільно-політичної діяльності; дані тексти актуалізують мовну практику, мета якої – обґрунтування певних соціально-політичних поглядів (Опарина, с. 5). Основна ціль політичного дискурсу – сформувати в соціумі певне ставлення, необхідне мовцю, до певних політичних подій. Варто зазначити, що у контексті політичного дискурсу об'єктом дослідження стає колективна маніпуляція, так як маніпулятивний вплив спрямований на певні групи людей.

Маніпулятивний вплив реалізується за допомогою комунікативних стратегій і тактик. За визначенням Бацевича Ф.С.,

стратегія – це оптимальна реалізація інтенції мовця щодо досягнення конкретної мети спілкування, тобто контроль і вибір дієвих ходів спілкування і гнучкої їх видозміни в конкретній ситуації (Бацевич, 2004, с. 53).

Аналізуючи різноманітну наукову літературу, можна зробити висновок, що узагальненої класифікації стратегій мовної маніпуляції не існує. Проте, у нашому дослідженні ми послуговуємось класифікацією Руденко Н.В.:

- стратегія ідентифікації (коли адресат ототожнює себе з персонажем у рекламі; реалізується за допомогою використання антитез, особистих займенників «Ви», «ти», «я», «вони», прислівників «зараз», «тут»);

- стратегія декларування соціальних норм і цінностей (реалізується через надання позитивних прикладів та привертання уваги до проблеми за допомогою дієслів чуттєвого сприйняття (бачити, слухати, дивитись) у формі імперативів, конструкцій порівняння, прикметників із позитивно-оцінним значенням, модальних дієслів «потрібно», «слід», «можна», а також використання точних даних);

- стратегія виявлення соціальних недоліків (змушення адресата задуматися про негативні наслідки та вказати на замасковані загрози; реалізується у формі звичайних чи риторичних запитань чи загадок із очевидною відповіддю);

- стратегія загрози (звернення до відчуття страху);

- стратегія кооперації (посилання на авторитет осіб чи різних владних організацій) (Руденко, с. 88-90).

Матеріал нашого дослідження засвідчив використання наступних стратегій мовної маніпуляції у передвиборчій кампанії місцевих виборів 2020 року.

Представники партії «Слуга народу» використовували гасло *«Підтримай президента!»*, тим самим використавши стратегію кооперації, яка передбачала навіювання адресатам думки приєднання до роботи з самим очільником держави у напрямку позитивних змін в державі шляхом обрання кандидата-представника цієї партії. Також вони використовували гасло *«Рівне це – ти!»*, звернувшись до стратегії ідентифікації, що мала ідентичний намір.

Політична партія «Свобода» виступила з гаслом *«Захистимо Україну! Збережемо традиційну родину!»*. В даному гаслі використані одразу дві стратегії – стратегія загрози та стратегія декларації соціальних норм і цінностей. Перша звертається до підсвідомого

страху виборців до існування певної загрози для землі, на якій вони переживають (найчастіше приховано натякають на представників інших партій); друга – до існування певних усталених соціальних стереотипів, яких дотримується більша половина виборців. Партія «Перемога Пальчевського» також звернулася до першої стратегії під гаслом *«Зупинимо знищення країни!»*.

Прикладом використання стратегії виявлення соціальних недоліків може бути гасло, запропоноване не партійним кандидатом на пост мера міста Рівне: *«Яким буде Рівне, якщо все залишити як є?»*. Використання риторичного запитання підсилює ефект впливу на виборця стосовно вибору кандидата. Прихованим підтекстом виступає натяк на бездіяльність попередніх представників влади.

Партія «Європейська солідарність» напряду пов'язувала свої гасла з проєвропейськими ідеями, що стали особливою рисою партії: *«Захистимо європейське майбутнє країни»* та *«Збудуємо Європу в Україні»*. Проаналізувавши ці гасла, можемо визначити, що в обох випадках застосовується стратегія декларації соціальних норм і цінностей.

Підсумовуючи, можемо зазначити, що під час проведення агітаційних кампаній для створення різноманітних агітаційних текстів використовуються усі зазначені нами види стратегій мовної маніпуляції. Проте, найбільше використовувалась стратегія, яка звертається до особистих цінностей виборців – декларації соціальних норм і цінностей, тому вона є найбільш дієвою. Використання цих стратегій підсилює ефект маніпулятивного впливу та допомагає представникам політичних партій і партіям загалом отримати бажані результати, що є чіткою ціллю застосування цих стратегій.

Список використаних джерел:

- Бацевич, Ф.С. (2004). Основи комунікативної лінгвістики. Київ.
- Руда, О.Г. (2012). Мовне питання як об'єкт маніпулятивних стратегій у сучасному українському політичному дискурсі. Київ.
- Словник іншомовних слів (1974). За ред. О. С. Мельничука. Київ: Головна редакція УРЕ.
- Руденко, Н.В. Прагматичний аспект англomовної соціальної реклами зміст [Електронний ресурс]. Режим доступу https://www.researchgate.net/publication/316853276_PRAGMATIC_ASPECT_OF_ENGLISH_PUBLIC_SERVICE_ADVERTISING
- Опарина, Е.О. Метафора в политическом дискурсе [Електронний ресурс]. Режим доступу <https://cyberleninka.ru/article/n/metafora-v-politicheskom-diskurse/viewer>

УДК 81'42

Чубик І.В., студентка
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ ДИСКУРСУ В СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

На сьогоднішній день поняття дискурсу є одним з основних у сучасній лінгвістиці. Це досить складне комунікативне явище, яке поєднує екстралінгвістичні фактори та елементи когніції. Поряд з цим не існує єдиного загальноживаного визначення цього поняття, комплексного підходу до цього явища, адже різні науковці пропонують свої трактування поняття «дискурсу».

Традиційно дискурс мав значення упорядкованого письмового, але найчастіше мовного повідомлення окремого суб'єкта. В останні десятиліття термін отримав значне поширення і набув нових відтінків значення. Часте ототожнення тексту і дискурсу зв'язане, по-перше, з відсутністю в деяких європейських мовах терміну, еквівалентного французькому та англійському discours(e), а по-друге, з тим, що раніше в обсяг поняття дискурс включали лише мовну практику.

Сучасна гуманітарна наука значно поповнилася публікаціями, присвяченими теорії дискурсу та вивченню його окремих аспектів. При цьому дослідники обирають різні підходи – історичний, філософський, логічний, психологічний, соціологічний, когнітивний, семіотичний, культурологічний, лінгвістичний, іноді поєднуючи деякі з них. Це дає підстави говорити про виникнення самостійного напрямку досліджень – теорії дискурсу, який є комплексною, гетерогенною дисципліною, що склалася на перетині лінгвістики, соціології знання, когнітивної антропології та сучасних критичних досліджень культури (Борботько, 1989, с. 11). Однак між усіма різноманітними точками зору є дещо спільне – усі вони розглядають людську поведінку як мовленнєву діяльність (Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен, 2005, с. 288). Тому в лінгвістиці дискурс трактується неоднозначно. Виходячи з цього, можна розглянути кілька підходів до визначення дискурсу.

Класифікацію підходів до вивчення дискурсу наводить О.С. Кубрякова у своїй книзі «Дискурс, мовлення, мовленнєва діяльність»:

1. Структурно-синтаксичний підхід: дискурс як фрагмент тексту, тобто утворення вище рівня речення (надфразова єдність, складне синтаксичне ціле).

2. Структурно-стилістичні підхід: дискурс як нетекстова організація розмовного мовлення, якому властиві нечіткий поділ на частини, переважання асоціативних зв'язків, спонтанність, ситуативність, висока контекстність, стилістична специфіка.

3. Комунікативний підхід: дискурс як вербальне спілкування (мовлення, застосування, функціонування мови), або як діалог, або як бесіда, тобто тип діалогічного висловлювання, або як мовлення з позицій мовця на протипагу оповіданню, яке не враховує таку позицію (Кубрякова, 2000, с. 7-25).

Дана класифікація дозволяє зрозуміти, що природа дискурсу тріста: одна його сторона звернена до прагматики, до типових ситуацій спілкування, інша - до процесів, що відбуваються в свідомості учасників спілкування, і до характеристик їх свідомості, третя - до власне тексту. Виходячи з цього, багато науковців, досліджуючи цю тему, дають свої визначення терміну «дискурс».

Вичерпну дефініцію терміна «дискурс» пропонує Н.Д. Арутюнова, визначаючи дискурс як зв'язний текст у сукупності з екстралінгвальними – прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими факторами; текст, взятий в аспекті події; мовлення, яке розглядається як цілеспрямована соціальна дія, як компонент, що бере участь у взаємодії людей та механізмах їх свідомості (когнітивних процесах). Дискурс – це мовлення, «занурене в життя» (Арутюнова, 1998, с. 136), що вивчається разом з тими «формами життя», які формують його: інтерв'ю, репортажі, наукові теорії, соціальні події, конференції, бесіди з друзями тощо.

О. Селіванова пропонує таке визначення дискурсу: 1) зв'язний текст у контексті численних супровідних фонових чинників (онтологічних, соціокультурних, психологічних тощо); 2) замкнена цілісна комунікативна ситуація, складниками якої є комуніканти й текст, що є знаковим посередником і зумовлений різними чинниками, що опосередковують спілкування й розуміння (соціальними, культурними, етнічними і т. ін.); 3) стиль мовного спілкування; 4) зразок мовної поведінки у певній соціальній сфері, що має певний набір змінних (Селіванова, 2006, с. 119).

Т. ван Дейк (Dijk, 1998, р. 147) зазначає, що термін «дискурс» може вживатись у таких значеннях:

- дискурс у широкому розумінні може бути письмовим, мовленнєвим, а також мати вербальну та невербальну складову;
- дискурс у вузькому значенні дослідник визначає як письмовий чи мовленнєвий вербальний продукт комунікативної дії;
- дискурс як конкретна розмова завжди пов'язаний з конкретними умовами та контекстом;
- дискурс як тип розмови пов'язаний з типами вербальної продукції, а не з конкретними комунікативними діями;
- дискурс як жанр, а саме, науковий дискурс, політичний дискурс, і т. д.;
- дискурс як узагальнене уявлення про певний історичний період, культуру, спільноту.

Також у Т.А. Ван Дейка є визначення, яке трактує дискурс як соціальне явище: «Дискурс – це мовний потік, мова в її постійному русі, що вбирає в себе все різноманіття історичної епохи, індивідуальних і соціальних особливостей як комуніканта, так і комунікативної ситуації, в якій відбувається спілкування. У дискурсі відбивається менталітет і культура, як національна, загальна, так і індивідуальна» (Ван Дейк, 1998, с. 47).

Варто згадати Ф.С. Бацевича, згідно з його визначенням, дискурс (з франц. – мовлення) – тип комунікативної діяльності, інтерактивне явище, мовленнєвий потік, що має різні форми вияву (усну, писемну, паралінгвальну), відбувається у межах конкретного каналу спілкування, регулюється стратегіями і тактиками учасників; синтез когнітивних, мовних і позамовних (соціальних, психічних, психологічних тощо) чинників, які визначаються конкретним колом «форм життя», залежних від тематики спілкування, має своїм результатом формування різноманітних мовленнєвих жанрів (Бацевич, 2004, с. 138).

Підводячи підсумок, можна стверджувати, що незважаючи на велику кількість визначень поняття «дискурс», воно залишається розмитим та неоднозначним. Він близький за змістом до поняття «текст», однак підкреслює динамічний, що розгортається в часі характер мовного спілкування; на противагу цьому, текст мислиться переважно як статичний об'єкт, результат мовної діяльності.

Список використаних джерел:

- Арутюнова, Н.Д. (1998). Языкознание. Большой энциклопедический словарь. Москва: Большая российская энциклопедия.
- Бацевич, Ф.С. (2004). Основы коммуникативной лингвистики. Київ: Академія.
- Борботько, В.Г. (1989). Элементы теории дискурса. Грозный.

- Ван Дейк, Т.А. (1998). К определению дискурса. Лондон: Сэйдж пабликэйшнс.
Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен (2005). Під заг. ред. І.С.Шевченко. Харків: Константа.
- Кубрякова, Е.С. (2000). О понятиях дискурса и дискурсивного анализа в современной лингвистике. In: *Дискурс, речь, речевая деятельность: функциональный и структурный аспекты*, 7–25. Москва.
- Селіванова, О.О. (2006). Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава: Довкілля-К.
- Dijk, T.A. van. (1998). *Ideology: A Multidisciplinary Approach*. London: Sage.

СЕМАНТИКА І ПЕРЕКЛАД

УДК 81'255.2

Константинова О.В., канд. філол. наук
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

ПЕРЕКЛАД УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЙ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ В ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТАХ

Проблема перекладу лексичних одиниць на позначення національно-специфічних об'єктів і явищ залишається актуальною, адже постійно змінюється широкий позамовний контекст контактів двох культур, який впливає на прийняття перекладацького рішення, що вимагає не тільки знань мовних систем мови-джерела і цільової мови, але й урахування історичної, літературознавчої, політичної інформації тощо.

З огляду на практичні потреби вивчення способів перекладу особливих лексичних одиниць – реалій ми підтримуємо точку зору Р. П. Зорівчак на реалію як чітко окреслену категорію перекладознавства, пов'язану з бінарним зіставленням мов і культур, поза яким вона не існує. «Реалії – це моно- і полілексемні одиниці, основне лексичне значення яких вміщає (в плані бінарного зіставлення) традиційно закріплений за ними комплекс етнокультурної інформації, чужої для об'єктивної дійсності мови-сприймача». Надзвичайно важливим є також і прагматичний аспект перекладу таких лексичних одиниць – тобто, врахування чинника обізнаності читача і того, наскільки і якими способами необхідно здійснити експлікацію певних компонентів семантичної структури реалії в процесі перекладу (Зорівчак, 1989, с. 52-62).

Перекладацькі рішення стосовно цих лексичних одиниць також залежать від функціонального стилю і жанру тексту. Тексти, що належать до публіцистичного стилю, як відомо, розраховані на масового читача і виконують інформативну функцію, яка тісно пов'язана з функцією формування суспільної думки або впливу. Але прагматичні установки автора публіцистичного тексту розраховані на реципієнта – носія мови і можуть не спрацювати в перекладному варіанті тексту без експлікації деяких смислів. Зокрема, переклад

реалій в публіцистичних текстах вимагає від перекладача врахування цілого комплексу чинників мовного і екстралінгвістичного характеру.

Аналіз перекладів українських статей з газети «Історична правда» дозволяє відстежити деякі перекладацькі рішення щодо передачі українських реалій в перекладі англійською мовою.

Так, при першому згадуванні реалії в тексті перекладу одночасно застосовують способи калькування і транскрипції; в подальшому в тексті вживаються транскрибовані варіанти: *За Центральної Ради будинок передано під Генеральний секретаріат шляхів УНР (згодом Міністерство шляхів), довгий час в будинку в кількох кімнатах мешкали і міністри. – Under the Central Council (Rada) [of Ukraine] the building was handed over to the General Secretary of Railroads of the Ukrainian People's Republic (UNR), later — the Ministry of Railways. And, at some point, minsters resided in several of the building's rooms.*

У наступному прикладі бачимо застосування комбінованої реномінації (Зорівчак 1989, с. 122) – транскрипції з гіперонімом, де транскрибоване слово містить сему чужинності, приналежності іншій культурі, а гіперонім роз'яснює семантику реалії: *Який статус мала нарада і хто був присутнім? Микита Шаповал в одному місці говорить, що зібралася «президія УНСоюзу, представники військових кіл (власне – січових стрільців) і партій, які запропонували свої послуги»... – Who attended the session and what was its status? Mykyta Shapoval mentions, at one point, that there convened «the presidium of the UNUnion, representatives of military (namely, Sich Riflemen) and parties that offered their services...»*

У наступному прикладі застосовано дещо інший різновид комбінованої реномінації – калька одного елемента полілексемної одиниці і транскрипція іншого; при першому згадуванні реалії в текст вводиться експлікація-гіперонім, яку в подальшому випускають: *Універсал вийшов за підписом Головного отамана республіканських військ Симона Петлюри... – The Universal was signed by the Chief Ataman [Commander in Chief] of the UNR Army Symon Petliura... Реалію «республіканські війська» в перекладі замінено функціональним відповідником «UNR Army»; прямий словниковий відповідник цієї лексичної одиниці («republican») викликав би у англомовного читача хибні асоціації.*

Іноді пояснення вводяться безпосередньо в перекладному тексті у вигляді приміток редактора після відповідних лексичних одиниць, як-от в наступних прикладах для реалій «сотник» і «хохол»: а) *Sotnyk [author's edit: captain, commander of a hundred men]* б) *Oh, goddamnit,*

*I don't understand this **khokhol** [author's edit: ethnic slur for Ukrainians] language!»*

Цікаве рішення знайдено для розкриття смислу реалії «панахида», яка з'являється у заголовку статті. Застосовано метод уподібнення, або підбір аналога з цільової мови (requiem) і одночасно введення в текст перекладу чужомовної реалії шляхом комбінованої реномінації (panikhida service): *Панахида по Мазені: чому гетьман Скоропадський чинив спротив. – Requiem for Mazepa: Why Hetman Skoroparsky Opposed the Panikhida Service.* В тексті статті перекладач застосовує метод експлікації для цієї одиниці: *За задумом, це мав бути вихідний день, коли б урядові установи не працювали. Крім того, самостійники вимагали від членів уряду їхньої особистої присутності на панахиді. – The idea was to make it an official day off. In addition, the Independists demanded for personal presence of the Government representatives at the memorial service — panikhida.* У цьому ж реченні бачимо приклад калькування як способу перекладу: *самостійники – the Independists.*

Застосування одної лише транскрипції / транслітерації може призвести до втрати смислу реалії. Наприклад, з контексту наступного перекладного речення зрозуміло, що *Caucasian sirak* означає різновид верхнього одягу: *На пероні «...стояв Ф. Швець закутавшись в якесь не то пальто волохате, не то кавказький **сірак**, і повернувшись до стіни, ніби там щось розглядав». – There, on the platform «...was standing F. Shvets wrapped in some kind of wooly coat, or a Caucasian **sirak**, turned to the wall as if he was inspecting something out there.»* Але у англomовного читача може скластися хибне уявлення про те, що слово *сірак* (sirak) означає кавказький національний одяг, що не відповідає дійсності: «Сірак (сіряк) – старовинний верхній довгополий одяг із грубого сукна» (АТСУМ). В українському тексті слово «сірак» ужито як аналог з рідної мови на позначення чужої реалії. В англійському перекладі краще було б застосувати генералізацію або описовий переклад.

Список використаних джерел:

Академічний тлумачний словник української мови (АТСУМ). Режим доступу: <http://sum.in.ua/>
Зорівчак, Р.П. (1989). *Реалія і переклад*. Львів: Видавництво при Львівському державному університеті.
Історична правда. Режим доступу: <https://www.istpravda.com.ua/>
Історична правда. International Edition. Режим доступу: <https://www.istpravda.com.ua/eng/international/>

УДК 81'25

Христич Н.С., канд. пед. наук,
*Державний вищий навчальний заклад
«Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди» (Переяслав-Хмельницький, Україна)*

ПЕРЕКЛАД У СВІТЛІ РЕЦЕПТИВНОЇ ЕСТЕТИКИ

Переклад відіграє велику роль у розвитку цивілізацій. Метою перекладу є визначення функціонально-семантичної відповідності та ступеня еквівалентності засобів двох зіставляваних мов, яке передбачає встановлення зв'язків між відповідними мовними картинами світу. Переклад як комплексна наукова дисципліна синтезуючого типу, яка вивчає у певний спосіб відібрану й організовану сукупність культурних цінностей, досліджує способи мовного вираження особливостей національного менталітету, має можливість дати опис іншої мовної картини світу. Це можливо лише у світлі рецептивної естетики, що лежить в антропологічній площині. У центрі її уваги знаходиться людина, яка розглядається як носій мови і культури, її фонові знання, норми поведінки, що роблять її представником даної культури.

Переклад у світлі рецептивної естетики тісно перетинається з теорією пізнання, що є водночас об'єктом дослідження психології, психолінгвістики, когнітивної лінгвістики, лінгвокультурології та інших лінгвістичних та міждисциплінарних наук.

Існують відмінності у національних мовних картинах світу, які виявляються у тому, що один і той же об'єктивний світ може бути представлений різними граматичними й лексичними категоріями. З іншого боку, сама мова створює картину світу, використовуючи певні лексичні категорії відповідно до світогляду, мислення, поведінки етносу. Картина світу зберігає у собі певний образ, вона є його певним баченням та конструюванням відповідно до логічного умовиводу.

Формування світогляду людини починається з самого раннього дитинства. Дитина, пізнаючи світ, складає свою власну модель світу, що у мовному вираженні є концептуальною системою. Кожен концепт пов'язує в собі важливі знання людини про оточуючий світ. Система концептів формує в собі картину світу (світогляд, світосприйняття, рецепція), де відображається розуміння дитиною дійсності, формується особливий концептуальний малюнок, котрий є основою подальшого світосприйняття, тобто визначається певний досвід людини, який

представлений концептом. Звідси випливає, що носії мови – це носії певних концептуальних систем.

Між мовою та світом культури, який вона виражає, знаходиться мисляча людина, носій мови. Завдання перекладача – виявити й передати найбільш загальні закономірності, що впливають із взаємозумовленості й взаємодії мовної та культурної практики людини й суспільства.

Теорія рецептивної естетики лежить у площині концепту. У сучасній лінгвістиці тексту розробляється поняття художнього концепту, що характеризує авторський вибір лексичних засобів й формує індивідуально-авторську картину світу в художньому творі, яка визначається естетичними мірками письменника, які можна звести до простого «що таке добре?» (*What's right?*) і «що таке погано?» (*What's wrong?*), диференціація яких надзвичайно важлива для створення протагоніста та антагоніста. В авторській моделі світу відображається загальна та національна картина світу, в якій окремий індивід – автора, виражає продукт суб'єктивного світосприйняття, що базується на досвіді, умовах життя, віку.

При передачі рецепції твору необхідно зважати на всі ці напрями, адже рецепція торкається як структури всього твору у цілому, так і зміни їх понятійно-ціннісного та образно-ціннісного аспектів, зберігаючи при цьому функціональну подібність позначуваних явищ.

При цьому історичні трансформації окремих аспектів рецепції етики не ізоморфні, вони протікають з різною швидкістю і мають різний ступінь мовної адаптації. Рецепція висвітлює результати пізнання людиною світу, усвідомлення надбань цивілізаційного завоювання простору і часових параметрів нашого буття. Людина усвідомлює себе в закономірних вимірах і в оточенні. Ось чому при перекладі актуальною залишається проблема взаємодії процесів мислення людини і мови, яка і визначає функціонально-когнітивну домінанту структури перекладеного твору.

Успішний переклад у світлі рецептивної естетики базується не на конкретній передачі тексту першотвору, а на осмисленні логіко-композиційних схем, семантико-стилістичної структури, що включає не лише окремі фонему, слова, словосполучення, неологізми, авторські оказіоналізми чи інші мовні явища, а представляє текст у вигляді певної абстрактної моделі, яка виявляє його певні особливості й не зважає на неістотні риси, таким чином, виявляючи індивідуальний авторський стиль і зберігаючи його при перекладі.

Для аналізу візьмемо фрагмент із вірша Віктора Неборака «Земні душі». Переклад Михайла Найдана.

These are cavities of a vessel's nexus into which this world's substance is poured predatory drawn by evil ancient as the world sinuous iridescent even gold demons dress in our bodies in our notions about our very selves in our gray matter chatter with our tongues try to convince us they are truly us (Twenty-five years of Ukrainian poetry, 2010, c. 48).	Це порожнини гнізда посудини куди вливається субстанція світу цього хижа намагнічена злом давня як світ звивиста переливчаста аж золота демони зодягаються в наші тіла в наші уявлення про себе самих в нашу сіру речовину пащекують нашими язиками переконують нас, що вони – це і є справжні ми.
---	--

При перекладі виявлені такі художньо-образні засоби: 1) Епітети: «субстанція ... звивиста переливчаста аж золота» – «*substance ... sinuous iridescent even gold*»; «субстанція ... хижа намагнічена ...» – «*substance predatory*»; «в ... сіру речовину» – «*in ... gray matter*». 2) Метафора: «порожнини гнізда посудини» – «*these are cavities of a vessel's nexus*»; «вливається субстанція світу» – «*this world's substance is poured*»; «демони зодягаються в наші тіла, в наші уявлення про себе самих, в нашу сіру речовину, пащекують нашими язиками, переконують нас» ... – «*demons dress in our bodies in our notions about our very selves, in our gray matter chatter with our tongues, try to convince us*». 3) Порівняння: «давня як світ» – «*ancient as the world*».

Метафоризація епітета дозволяє автору і перекладачу через художнє акцентування певних ознак передавати те чи інше поняття в естетично ціннісне, супроводжуючи цей процес посиленням емоційної рецесії.

Підсумовуючи у цілому завдання, які стоять перед перекладом у світлі рецептивної естетики, ми відмічаємо, що даний аспект перекладу сприяє розвитку мов як феномену культури, інтерпретує культурні

цінності, досліджує особливе бачення світу крізь призму національного менталітету, вираженого авторським світосприйманням, а також передає опис мовних картин світу за допомогою тих художньо-образних знаків, яким вона володіє. У таких перекладах основним критерієм для визначення його достовірності постає прагматичність, образність та емотивність.

Список використаних джерел:

- Бурда-Лассен, О.В. (2005). Переклад як процес декодування ментальної ідентичності нації (на матеріалі українських і німецьких етнолексем міфологічного походження) : автореф. дис... канд. філол. наук : спец. Київ.
- Пермінова, А.В. (2015). Перекладацька рецепція сучасної американської поезії. Київ: Видав. дім Дмитра Бураго.
- Twenty-five years of Ukrainian poetry (1985-2010): new voices with the freedom to create. (2010) URL: http://bukvoid.com.ua/library/international_poetry_review/twenty-five_years_of_ukrainian_poetry_19852010_new_voices_with_the_freedom_to_create/

УДК 81'42:81'22

Жигadlo К.І., магістрантка
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

КОНСТАНТНА ТА ОКАЗІОНАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ ЯК АСПЕКТ ВИЯВУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ

Слово до початку його використання у мовленні містить у собі лексичні, граматичні та стилістичні значення. Проте актуалізуються вони лише під час мовлення. Тобто слово, перебуваючи у системі мови, являє собою віртуальний знак та володіє певним сигніфікативним значенням. Тоді як слово, що перебуває безпосередньо у мовленні, розвіртуалізовується та набуває актуальності, отримуючи денотативне значення (Загнітко, 1996, р. 286). Таким чином, слово у мовленні, а тим паче у художній літературі, окрім звичних йому значень, може набувати нових смислових та експресивних значень. Саме тому В. Виноградов пропонує впровадити поділ лексичної інформації, базуючись на її співвіднесеності з фактами мови та мовлення. Науковець зазначає, що так як мова – це є система, а мовлення – це функціонування цієї системи, то й інформація може бути *константною*, тобто стійкою, котра співвідноситься зі словом у мові, за котрим зафіксовано певний зміст у суспільній свідомості, та *оказіональною*, тобто контекстуальною, котра співвідноситься зі

словом у мовлення, проте така інформація виявляється лише в момент говоріння або письма (Виноградов, 2001, р. 60). У Тлумачному перекладознавчому словнику, Л. Нелюбін *оказіональний* визначає як «той, що не відповідає загальноприйнятому вживанню, характеризується індивідуальним смаком, зумовлений специфічним контекстом вживання» (Нелюбин, 2003, р. 127).

Людське спілкування було б неможливе без наявності стійкої суспільно закріпленої інформації, так само як і без новоутворень, які виражають особливості індивідуального мислення, своєрідність сприйняття дійсності, мовотворчий потенціал конкретного носія мови (Виноградов, 2001, р. 60).

В. Виноградов *константну інформацію* поділяє на екстралінгвістичну та лінгвістичну. Саме такий поділ науковець пояснює тим, що будь-яке слово завжди співвідноситься як з фактами об'єктивної дійсності, матеріальної і духовної, так і з мовною системою. Тому *екстралінгвістична інформація*, на його думку, відображує поняття та властивості, стан, особливості, якості слова, а лінгвістична інформація репрезентує виключно мовні характеристики слова (Виноградов, 2001, р. 54).

Екстралінгвістичну інформацію В. Виноградов додатково поділяє на смислову, емоційно-експресивну, соціолокальну, хронологічну, фонову та диференційну інформації. Смислова інформація (денотативна, семантична) відображає поняття та представлення про все реальне, абстрактне. Емоційно-експресивна інформація (стилістична, експресивна) виражає людські почуття, емоції. Соціолокальна інформація (соціальна, соціогеографічна), вказує на соціосферу функціонування слова. Хронологічна інформація (часова, діяхронічна) виражає часову характеристику через архаїзми або неологізми. Фонова інформація виражає реалії певного народу та вимагає знань культури та історії народу. Диференційна інформація вказує на особу суб'єкта або об'єкта дії, час дії, модальні відтінки і т.д. (Виноградов, 2001, р. 55).

Науковець вважає доцільним поділити також *лінгвістичну інформацію* на граматичну та формальну інформації. Граматична інформація відображає зміст граматичних категорій. Формальна інформація повідомляє відомості про план вираження слова (Виноградов, 2001, р. 59).

Н. Бабенко вважає, що хоч *оказіоналізм* є фактом мовлення, тим не менше він задається системою мови. Таким чином *оказіоналізм* проявляє і розвиває семантичні, словотвірні та граматичні можливості мовної системи та передвіщає тенденції її розвитку (Бабенко, 1997, р. 4).

Оказіональна інформація репрезентує лише *екстралінгвістичну* інформацію, котру В. Виноградов поділяє на асоціативно-образну, словотворчу експресивно-емоційну, алюзивну, функціональну та паралінгвістичну інформації. Асоціативно-образна інформація виражає зміст слова вжитого у переносному значенні, авторського тропа. Словотворча експресивно-емоційна інформація відображає новий смисловий та експресивний зміст, який виражений вже існуючим у мові або новоствореним словом. Алюзивна інформація відображує асоціацію, натяку, що виникає в свідомості читача. Функціональна інформація виникає на основі знаменної інформації та відображає емоційно-експресивне значення. Паралінгвістична інформація відображує особистісні риси автора мовного виразу (Виноградов, 2001, р. 61).

Виникнення okazіоналізмів може бути зумовленим необхідністю точно так коротко виразити думку, підкреслити своє відношення до предмету мовлення, дати йому власну характеристику та оцінку, уникнути тавтології. Подекуди, усі ці причини можуть накладатися одна на одну та спонукати автора до створення okazіоналізму (Бабенко, 1997, р. 5).

Для досягнення адекватного перекладу, перекладачеві варто зважати на інформативну структуру та розрізняти словесний зміст, що відноситься до лексичної системи загальноприйнятої мови і смисл, який може отримати слово під час індивідуального мовлення або у художньому творі (Виноградов, 2001, р. 65).

На думку О. Чередніченко у перекладі важливу роль відіграє естралінгвістична інформація, котра може бути як константною, так і okazіональною. Адже саме вона дозволяє перекладачеві заглибитись у семантичну структуру та підібрати адекватну перекладацьку пару (Чередніченко, 1995, р. 13).

Список використаних джерел:

- Бабенко, Н.Г. (1997). *Окказиональное в художественном тексте. Структурно-семантический анализ*. Калининград: Калининградский государственный университет.
- Виноградов, В.С. (2001). *Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы)*. Москва: Издательство института общего среднего образования РАО.
- Загнітко, А.П. (1996). *Теоретична граматики української мови. Морфологія*. Донецьк: ДонДУ.
- Нелюбин, Л.Л. (2003). *Толковый переводоведческий словарь*. Москва: Флинта, Наука.
- Чередніченко, О.І. (1995). *Теорія і практика перекладу. Французька мова*. Київ: Либідь.

УДК 81'25:811.112.2

Романюк В.В., магістрантка
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ ПОРІВНЯНЬ З НІМЕЦЬКОЇ МОВИ НА УКРАЇНСЬКУ

Для того, щоб передати ментальність певного народу та культури, автори використовують такий художній образний засіб як порівняння. Для розуміння авторського світобачення важливим є адекватний переклад порівнянь. Багато дослідників (Н. Комісаров, О. Молчко, О. Потебня, О. Селіванова) досліджували порівняння, конструкції порівняння, однак способи перекладу порівнянь недостатньо вивчені. Під час перекладу порівнянь виникає необхідність передати інформацію без втрати його національно-специфічного значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відомі науковці такі як І. Алексеева, І. Арнольд, Л. Голоух, В. Карабан, В. Комісарова, М. Ларсон, П. Ньюмарк, О. Селіванова, Д. Френк розглядали у своїх дослідженнях порівняння та його відтворення. Дослідники вважають, що при перекладі необхідно відтворювати не прийом, а функцію прийому. Тобто при відтворенні потрібно визначити, чи варто зберегти образ, чи краще замінити його іншим.

П. Ньюмарк зазначає, що порівняння необхідно перекладати так, щоб зберігся культурологічний аспект та щоб текст залишався зрозумілим. Науковець вважає, що порівняння не варто опускати чи замінювати нейтральним висловлюванням, навіть якщо це порівняння наявне у науково-технічному тексті (Newmark, 1981, p. 88).

Й. Нурізаде у своєму дослідженні «Different Techniques of Translating Simile» пише, що при відтворенні порівняння необхідно знайти такий порівняльний зворот, що міг би так само здивувати читача, як здивувало іноземного читача порівняння, написане в оригіналі (Nourizadeh).

А. Головня вказує, що найважче перекладати ті порівняння, образи яких відрізняються один від одного асоціаціями та змістом та ті, у яких описано національний колорит. Тому необхідно створити спеціальну стратегію, яка б допомогла зробити порівняння зрозумілим для читача (Головня, с. 3).

Недостатнім і неповним вивченням способів перекладу порівнянь в україномовному перекладі зумовлена **актуальність** нашого дослідження.

Метою розвідки є вивчення способів перекладу порівнянь з німецької мови на українську.

Виклад основного матеріалу. У багатьох творах автори використовують порівняння для того, щоб повноцінно передати образ. Завдяки порівнянням ми можемо побачити характер, мораль, ментальність того чи іншого народу. Однозначного визначення поняття «порівняння» не існує.

Лінгвіст З. Тодд пише: «Порівняння – це первинна, вихідна й тому найважливіша форма мовного образу, яка в художніх творах допомагає краще розкрити образи персонажів, виявляє найнесподіваніші зв'язки між двома поняттями та змушує твір заграли яскравими барвами» (Todd & Clark, p. 252).

О. Молчко зазначає, що «Порівняння – універсальна форма пізнання, оскільки, усе в довкіллі пізнається саме через порівняння» (Молчко, 2015, с. 11). Порівняння – це динамічна модель й гнучкий спосіб репрезентації змісту, – пише О. Донік, – саме тому воно покладене в основу багатьох образних засобів мови. Науковець теж вказує, що порівняння є синкретичним явищем, оскільки перебуває на межі між тропеїчними і нетропеїчними стилістичними прийомами й виконує дві основні функції – пізнання (когнітивну) та впливу (прагматичну) (Донік, 2018, с. 17). У Великому тлумачному словнику сучасної української мови наявна дефініція, яку будемо використовувати у нашій розвідці і яку вважаємо найбільш повнозначною: «Порівняння – це один з художніх засобів, у якому один предмет, подія зіставляються з іншими, у яких ці особливості виявлені різко, яскраво» (ВТССУМ). До структури порівняння належить суб'єкт, об'єкт та основа порівняння. Суб'єктом у порівнянні виступає те, що порівнюють, об'єктом – те, з чим порівнюють та основою порівняння – яскраво виражена ознака (Грипас, 2011, с. 297).

С. Єрмоленко та Г. Іщук пишуть, що зв'язок між об'єктом та суб'єктом виникає лише у свідомості мовця, який прагне відтворити певну ситуацію дійсності. Тому науковці виділяють чотири структури порівняння: суб'єкт, об'єкт, основа та показник (Єрмоленко & Іщук, 2018, с. 59).

Для того, щоб читач зміг зрозуміти те, що автор прагнув передати через порівняння, необхідно зробити адекватний переклад. При перекладі порівнянь використовують різні способи перекладу.

Найбільш повноцінною вважаємо класифікацію способів порівнянь українського мовознавця Т. Кияка. Науковець до способів перекладу відносить міжмовно-еквівалентні, парадигматичні, синтагматичні та епідигматичні способи перекладу. До міжмовно-еквівалентних належать транскрипція, транслітерація, калькування та добір закономірних відповідників, до якого у свою чергу належить еквівалент, аналог та описовий переклад. До парадигматичних способів належить спосіб генералізації, конкретизації та зміщення. До синтагматичних способів відносять компенсацію та перечленування, з яким пов'язане лексичне згортання та розгортання. Епідигматичний спосіб перекладу реалізується через смисловий розвиток поняття та цілісно-ситуативне перетворення.

П. Пієріні у «*Simile in English: from Description to Translation*» описала стратегію, яка могла б допомогти зробити адекватний переклад порівнянь:

- 1) дослівний переклад порівняння зі збереженням форми, тобто самої порівняльної конструкції;
- 2) заміна порівняльної конструкції мови оригіналу на конструкцію мови перекладу;
- 3) часткова втрата образу порівняння;
- 4) збереження порівняльної конструкції мови оригіналу з доданням нової інформації в мові перекладу, при цьому відбувається так звана експлікація, пояснення якогось явища;
- 5) заміна порівняльної конструкції мови оригіналу на більш яскраву та зрозумілу для реципієнтів, при цьому; відбувається часткова або ж узагалі повна заміна образу.
- 6) опущення порівняння в тексті перекладу (Pierini, 2007, p. 31).

Дослідивши перекладені порівняння з німецької мови на українську, нами було встановлено такі способи перекладу: дослівний переклад порівняння зі збереженням форми, тобто самої порівняльної конструкції (*Es war grau und grob wie Schotter, man musste es noch klopfen.* – Вона була сіра і кам'яниста, як гравій, її треба було розбивати; *doch kein Dreck war so zudringlich wie der Zement.* – Але жоден бруд не чіплявся так сильно, як цемент; *mir klopfte das Herz wie nach einem Zweikampf.* – Моє серце билось, як після бійки.), заміна порівняльної конструкції мови оригіналу на конструкцію мови перекладу (*Und hinter ihm die gefrorene Welt mit dem Mond wie ein Röntgenbild.* – А за ним застиглий від морозу світ із місяцем посередині, схожий на рентгенівську світлинку; *man nimmt vier Steine auf einmal, trägt sie aneinander-gepresst wie eine Ziehharmonika.* –

Береш по чотири цеглини за раз, притискаєш їх одну до одної, і виходить щось на зразок губної гармоніки; am Kopfende in Richtung Lagertor schimmerte das Bewachungslicht des Lagerhofs wie Kerzenleuchter. – З боку, ближчого до табірних воріт, блимало нічне світло табірного двору, схоже на вогник лампадки), опущення порівняння в тексті перекладу (Das Zimmer war niedrig, in der Wand das Fenster so tief wie mein Knie. – Кімната була низенька, вікно у стіні було пробито на рівні моїх колін), заміна порівняльної конструкції мови оригіналу на більш яскраву та зрозумілу для реципієнтів (Und dann legte er den Kopf auf den Tisch, ließ die Arme wie eine Fetzenpuppe am Stuhl herunterhängen und weinte. – А тоді він поклав голову на стіл, звисив руки, ніби ватна лялька, донизу, і заридав) та лексичне згортання (Man trägt sein Stück Kohle im Fetzen wie ein schlafendes Kind auf dem Arm. – Ти несеш своє вугілля загорнутим у шмаття, ніби немовля.)

Висновки. Отже, нами було проаналізовано 40 перекладених порівнянь з німецької мови на українську. Ми визначили такі способи перекладу як дослівний переклад зі збереженням порівняльних конструкцій (приблизно 58%), заміна порівняльної конструкції мови оригіналу на конструкцію мови перекладу (майже 33%), опущення порівняння в тексті перекладу (близько 3%), заміна порівняльної конструкції мови оригіналу на більш зрозумілу для реципієнтів (приблизно 3%) та лексичне згортання (майже 3%). Завдяки цим способам авторка перекладу змогла передати адекватно передати німецькі порівняння українському читачу.

Перспективами подальших розвідок вважаємо дослідження способів перекладу німецьких ФО на матеріалі казок братів Грімм.

Список використаних джерел:

- ВТССУМ (2005): Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ; Ірпінь: Перун.
- Головня, А.В. Способи передачі культурного компонента порівняння при перекладі художньої прози Редьярда Кіплінга. Національний авіаційний університет. Режим доступу: <http://er.nau.edu.ua:8080/bitstream/NAU/107-72/2/ГОЛОВНЯ%20А.В%20-%20стаття.pdf>.
- Грипас, О.Ю. (2011). До питання про термінологічний апарат для позначення компонентів структури компаративем. In: *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови*, 8. Київ: НПУ.
- Донік, О.М. (2018). Функційно-стилістичне навантаження порівняльних конструкцій у творах Надійки Гербіш. In: *Science and Education a New Dimension. Philology*, VI (43), I, 150.

- Срмоленко, С.І., & Іщук, Г.В. (2018). Специфіка порівняльних конструкцій у системі сучасної української літературної мови (на матеріалі прози Юрія Андруховича). In: *Мова. Свідомість. Концепт*, 8.
- Молчко, О.О. (2015). Художнє порівняння як категорія перекладознавства (на матеріалі української та англійської мов) : дис. на здоб. наук. ступеня канд. філолог. наук : 10.02.16 «Перекладознавство». Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка.
- Newmark, P. (1981). *Approaches to Translation*. Oxford: Pergamon Press.
- Nourizadeh, Y. Different techniques of translating simile. [Electronic resource]. Mode of access: <http://www.hrpub.org/download/20131107/LLS5-19300826.pdf>.
- Pierini, P. (2007). Simile in English: from Description to Translation [Electronic resource]. In: *Circulo de Linguistica Applicada a la Communication*. Mode of access: [http://www.ucm.es/info/ No 29/pierini.pdf](http://www.ucm.es/info/No%2029/pierini.pdf)
- Todd, Z, & Clark, D.H. When Is a Dead Rainbow Not Like a Dead Rainbow? Investigating Differences Between Metaphor and Simile [Electronic resource]. In: *Researching and Applying Metaphor* (ed. by L. Cameron and G. Low). Mode of access: <http://-stuttercut.org/Simile.pdf>.

УДК 81'25:811.112.2

Сьомик І.М., магістрантка
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ АВТОРСЬКИХ НЕОЛОГІЗМІВ У РОМАНІ ШАРЛОТТЕ КЕРНЕР «СВІТЛОКОПІЯ»

Постановка проблеми. Одним із найскладніших завдань у процесі перекладу є подолання мовного і міжкультурного бар'єру між автором і читачем. Оскільки лексика першотвору та цільового тексту істотно відрізняється, велику роль у цьому процесі відіграє адекватність перекладу лексичних структур. Насамперед йдеться про авторські неологізми. Проблема полягає в тому, наскільки цільовий текст рівноцінний внутрішній та зовнішній формі першотвору і чи вдається перекладачеві адекватно передати контекстні компоненти вихідного тексту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми перекладу неологізмів присвячені праці таких дослідників як В.І. Карабан, Т.Р. Кияк, В.Н. Комісаров, О. Селіванова, А. Москаленко та ін.

Метою цього дослідження є вивчення специфіки передачі авторських неологізмів на матеріалі роману Ш. Кернер «Світлокопія». У відповідності зі зазначеною проблематикою було сформульовано такі **завдання**: розкрити зміст поняття «неологізм» та «лексичні трансформації»; визначити найбільш яскраві способи перекладу неологізмів на українську мову; зробити відповідні висновки щодо специфіки відтворення авторських неологізмів роману засобами цільової мови.

Виклад основного матеріалу. О. Селіванова трактує неологізм як «слово чи сполука, використанні мовою в певний період на позначення нового або вже наявного поняття в новому значенні й усвідомлюються як такі носіями мови» (Селіванова, 2006, с. 417).

В ході досліджень авторських неологізмів у романі було виявлено, що найчастіше неолексеми перекладалися за допомогою використання лексичних трансформацій, які визначають як «різного роду зміни лексичних елементів мови оригіналу під час перекладу з метою адекватної передачі їх семантичних, стилістичних і прагматичних характеристик із врахуванням норм мови перекладу та мовленнєвих традицій культури мови перекладу» (Карабан, 2001, с. 39). Сюди належать транслітерація, транскрипція, калькування, описовий переклад та приблизний переклад (Драбов, 2015, с. 177–180).

Розглянемо особливості застосування лексичних трансформацій для перекладу неолексем на українську мову.

У нижче наведених прикладах спостерігається застосування такої перекладацької трансформації як калькування: *aber die Regeln des Klonopoly durchschaute ich noch nicht* (Kerner, 2012, ст. 73) // Але я ще не розгадала тоді правил гри у «**Клонополію**» (Кернер, 2018, с. 67).

Слово «Klonopoly» означає «гра в клонування». Цей неологізм дуже схожий на англійське слово «Monopoly» (гра в монополію). Переклад-калька дозволяє зберегти незмінну внутрішню форму наведеної лексичної одиниці.

Nach uns bleibt ein genetisches Hiroshima zurück (Kerner, 2012, S. 39) // Після нас залишиться **генетична Хіросіма** (Кернер, 2018, с. 36). **Genetisches Hiroshima** – катастрофа, яка викликана появою людських клонів. Даний вислів носить метафоричний характер.

Wir müssen erst noch Zwillinge werden mein kleiner Zweiling (Kerner, 2012, S. 27) // Ми спершу повинні стати близнятами моя маленька **двійничко** (Кернер, 2018, с. 25).

Zweiling – двійничка – слово, що протилежне за значенням до слова «Einling», яке означає «одинак, оригінал».

У перекладі також зустрічаються випадки застосування транслітерації: *Plötzlich war dieser Name da, einfach so: **Muzwi*** (Kerner, 2012, S. 71) // *І раптом з'явилося це ім'я, ось так просто: **Муцві*** (Кернер, 2018, с. 65).

Muzwi – мати-близнючка – неологізм, що складається з двох слів: Mutter – мати та Zwilling – близнюк.

*Und ein Klon-Junge hat dann einen **Vazwi*** (Kerner, 2012, S. 72) // *А клонований хлопчик має тоді свого **Фацві*** (Кернер, 2018, с. 67).

Vazwi – тато-близнюк. Слово теж складається з двох частин: Vazwi – тато та Zwilling – близнюк.

У тексті часто зустрічаються складні конструкції, які вирізняються своєю новизною та формою: Janeck liebte solche Wortschöpfungen. Ich sei eine «Ewig-am- Klavier-Rumhängerin» sagte er, aber zum Glück hätte ich ja meinen «**Kletter-auf-die Bäume-Bruder**». (Kerner, 2012, S. 46) // Янеку подобалися такі конструкції. Мене він називав «**Та-що-вічно-стирчить-за-піаніно**», але на щастя, у мене був мій «**Брат-який-лазить-по-деревах**» (Кернер, 2018, с. 43).

«Rumhängen» означає «тусувати/байдикувати». Тобто, героїня є тією, що занадто багато часу проводить за грою на інструменті. За допомогою трансформації цілісного перетворення перекладачці вдалося зберегти оригінальність сказаного.

Dann fühlte er sich abgeschoben und war eifersüchtig auf die mit dem «Ich-bin-die große-Pianistin-Getue». (Kerner, 2012, S. 46) // Тоді він почувався відсунутим на задній план, ревнував мене до цієї, як він тебе називав «**Я-вся-така-велика-піаністка-що-нема-ради**» (Кернер, 2018, с. 43).

Слово «Getue» означає «метушня». У даному контексті такий переклад не пасував би. Перекладачці вдалося зберегти зміст сказаного завдяки повній трансформації речення.

Висновки. Досягнення адекватності у процесі перекладу авторських неологізмів є однією з найбільш актуальних проблем сучасної теорії і практики перекладу, адже тут йдеться про тонкощі змісту іншомовного тексту та про збереження ідіостилю автора. Отже, здійснивши порівняльний аналіз роману німецької письменниці Ш. Кернер «Світлокопія» та його перекладу, ми дійшли висновку, що для того, щоб адекватно передати контекстні компоненти вихідного тексту, було застосовано такі перекладацькі трансформації як калькування, транслітерація та цілісне перетворення.

Перспективними є подальші дослідження граматичних особливостей роману Ш. Кернер «Світлокопія» та його перекладу.

Список використаних джерел:

- Драбов, Н.Ю. (2015). До питання перекладу англійських неологізмів. In: *Актуальні питання гуманітарних наук*, 13, 176–181.
- Карабан, В.І. (2001). Переклад англійської наукової і технічної літератури. Ч.2. Лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі. Вінниця.
- Кернер, Ш. (2018). Світлокопія. Пер. з нім. Н. Сняданко. Львів.
- Селіванова, О. (2006). Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Київ.
- Kerner, Ch. (2012). *Blueprint Blaupause*. Weinheim / Basel: Beltz & Gelberg.

УДК 81'22:811.111

Ільчук Л.С., студентка
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

**СТЕРЕОТИПНЕ УЯВЛЕННЯ ПРО ЧОЛОВІКА
В АНГЛІЙСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ**

Уявлення про чоловіка та жінку, їх соціальні ролі та місце в різноманітних сферах людської діяльності сформовані на основі гендерних стереотипів.

Стереотип – це уявлення про навколишній світ, усталене ставлення людини або людей до подій, яке вироблене протягом певного періоду часу та є зафіксований в уяві суспільства (Обласна універсальна бібліотека). Як зазначав Д. Б. Гудков, мовний стереотип – готова мовленнєва формула, що передає загальновідомий зміст в типових ситуаціях спілкування. Вибираючи певну мовленнєву формулу, продуцент мовлення формує позитивне, нейтральне чи негативне ставлення реципієнта до певної події (Мирончук, 2013).

Матеріал англійської фразеології засвідчує деяку невиразність чоловічого образу, який формується за такими параметрами як зовнішність, характер, сімейний стан, соціальний статус, поведінка, інтелект чоловіка.

З точки зору «зовнішності» чоловіки в англійському фразеологічному фонді представлені великою кількістю одиниць як з позитивною, так і з негативною емоційною оцінкою: *bald as a coot* (Кунин, 1998, с. 61) – лисий; *admiral of the red* (Баранцев, 2005, с. 19) – п'яниця з червоним носом; *blue-eyed boy* (Баранцев, 2005, с. 148) – улюбленець жінок (Кунин, 1998). Що стосується гендерних стереотипів, то чоловіча врода в фразеологізмах не має великого значення, натомість цінуються такі риси як спритність та

працелюбність. В англійській лінгвокультурі однією з найважливіших характеристик чоловіка є мужність: *as firm as a rock* (Кунин, 1998, с. 638) – стабільний, непохитний; *as safe as houses* (Кунин, 1998, с. 653) – дуже надійний; *as safe as the Bank of England* (Кунин, 1998, с. 653) – можна покластися як на кам'яну стіну; *as tough as nails* (Кунин, 1998, с. 523) – вольовий, незламний.

У фразеологізмах, які відображають вроду чоловіків, робиться акцент не на рисах обличчя чоловіка, а на окремих його частинах. Так, у фразеологізмах вродливий статний чоловік описується як: *be built like a castle* (Кунин, 1998, с. 131) – бути міцної статури; *look as big as a bull-beef* (Кунин, 1998, с. 469) – виглядати здоровим, великим, міцним.

Фразеологічні одиниці, що характеризують особисті якості чоловіка: *(as) gentle as a lamb* (Кунин, 1998, с. 308) – м'який як ягня; *a heart of oak* (Кунин, 1998, с. 375) – сміливий, відважний чоловік; *a tough nut* (Кунин, 1998, с. 547) – рішучий; *Jack among the maids* (Кунин, 1998, с. 413) – бабій. Також, існує стереотип, що чоловіки мають велику силу волі, твердість, непохитність та непорушність характеру: *as hard as a nut* (Баранцев, 2005, с. 359) – твердий як горіх (Дружинин, 2000; Билиця, 2015).

Соціальний статус інтерпретує професійні якості: *a back room boy* (Кунин, 1998, с. 103) – спеціаліст; *a man of rank* (Кунин, 1998, с. 482) – людина високого становища; *a broken man* (Кунин, 1998, с. 479) – розбійник.

Чоловік в англійській культурі завжди прагне до лідерства, влади і управління. Згідно з патріархальним уявленням, чоловік є главою сім'ї, і він повинен приймати рішення, що стосуються сім'ї: *lord and master* (Кунин, 1998, с. 469), *the good man of the house* (Кунин, 1998, с. 482) – людина, яка сама досягла високого становища. Є ще одна модель – чоловік, на якого тисне і керує його дружина: *a henpecked husband* (Баранцев, 2005, с. 487), *to be tied to one's wife's apron strings* (Баранцев, 2005, с. 951).

У досліджуваному комплексі англійських фразеологізмів є багато таких, що характеризують чоловіка як вірного помічника, порядну, добродушну людину, підкреслюють його гідність, сміливість, високий інтелект: *square John* (Кунин, 1998, с. 711) – чесний чоловік; *knight without Fear and without Reproach* (Кунин, 1998, с. 428) – безстрашний, сміливий чоловік; *clever dog* (Кунин, 1998, с. 219) – розумний хлопець. Існує досить поширений стереотип, що гроші та сила у суспільстві належать чоловікові: *a man of mark* (Кунин, 1998, с. 482) – людина

високого становища; *great lion* (Баранцев, 2005, с. 439) – сильний (про чоловіка); *a man about town* (Кунин, 1998, с. 481) – шляхетний чоловік; *he king of the castle* – лідер, шеф.

При семантичному підході до відбору гендерно маркованих ФО в ролі гендерних маркерів були зафіксовані різні іменники, що позначають стан, роль, якість, риси чоловіка: *a red coat* (Баранцев, 2005, с. 813) – англійський солдат. Сюди ж відносяться такі ФО, що характеризують турботу та шлюб: *dance attendance on smb. (in the first meaning)* (Баранцев, 2005, с. 259) – доглядати за жінкою; *marry money* – одружитись на багатій жінці; *rob the cradle* – одружитись на молодшій (набагато) за себе жінці.

Аналіз гендерних стереотипів чоловіків, показує, що чоловікам притаманні ще такі позитивні стереотипи:

- «володіння фізичною силою»: *(as) strong as a bull / lion / an ox* (Кунин, 1998, с. 733) – дуже сильний, міцний як бик / лев / віл; *to be built like a castle / a tank* (Кунин, 1998, с. 131) – бути міцним (Дружинин, 2000; Билиця, 2015).

- «сміливість, хоробрість, мужність, відвага»: *(as) brave as a lion* (Кунин, 1998, с. 463) – хоробрий як лев; *(as) game as a cockerel* (Кунин, 1998, с. 159) – відважний, хоробрий як бійцівський півень (Дружинин, 2000; Билиця, 2015).

- «велика працездатність, працелюбність, постійна зайнятість працею»: *(as) busy as a beaver* (Кунин, 1998, с. 171) – працюючий як бобер; *to work like the a horse* (Кунин, 1998, с. 838) – дуже багато працювати як кінь (Дружинин, 2000; Билиця, 2015).

- «стриманість, врівноваженість»: *(as) cold as ice / iceberg / stone* (Баранцев, 2005, с. 406) – спокійний, незворушний, холонокровний як лід / як крига, як камінь (Дружинин, 2000; Билиця, 2015).

Негативні характеристики образу чоловіка, виражені у фразеологізмах, пов'язані із такими стереотипами, як:

- «підлеглість жінці, залежність від неї»: *to be / to behave / to look like a mother's boy* (Кунин, 1998, с. 196) – бути / вести себе / виглядати як мамин синочок; *to live like under the cat's foot* – бути у жінки під каблуком (Дружинин, 2000; Билиця, 2015).

- «схильність до п'янства»: *(as) drunk as a beggar / a fiddler / a lord* [4, с. 228] – п'яний як жебрак / як скрипаль / як лорд; *to drink like a fish / a horse* (Баранцев, 2005, с. 290) – пиячити, пити як риба (воду) / як кінь (Дружинин, 2000; Билиця, 2015).

- «грубість, нетактовність»: *(as) gruff as a bear* (Кунин, 1998, с. 443) – дуже грубий, брутальний, непривітний; *to be / to behave like a*

bull at a gate / a bear with a sore head (Баранцев, 2005, с. 72) – поводитися нахабно, грубо, як бик біля воріт / як ведмідь з хворою головою тощо (Дружинин, 2000; Билиця, 2015).

Як бачимо, англомовне суспільство бачить чоловіка фізично сильним і з твердим характером, сміливим і хоробрим, витриманим й урівноваженим, наполегливим і працелюбним, розумним і надійним (Билиця, 2015). Проте, у ФО також представлені і негативні риси характеру чоловіка: схильність до пияцтва, грубість, залежність від жінки.

Список використаних джерел:

- Баранцев, К.Т. (2005). Англо-український фразеологічний словник. Київ: Т-во «Знання», КОО.
- Билиця, У.Я. (2015). Гендерна релевантність компаративних фразеологічних номінацій людини в англомовній картині світу. In: *Прикарпатський вісник НТШ. Слово*, 2, 158-167. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pvntsh_sl_2015_2_17
- Дружинин, В.Н. (2000). Психология семьи. Екатеринбург: Деловая Книга.
- Кунин, А.В. (1998). Англо-русский фразеологический словарь. Москва: Живой язык.
- Мирончук, Н.В. (2013). Мовні стереотипи в комунікативних актах. *Студентські наукові записки. Серія Філологічна*, 6, 202–204. Режим доступу: https://eprints.ua.edu/1611/1/6_2013_28.pdf
- Обласна універсальна бібліотека імені Д.І. Чижевського. «Що таке стереотип?». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://library.kr.ua/woa/2013/stereotup.html>

Наукове видання

ПРОБЛЕМИ
ЛІНГВІСТИЧНОЇ СЕМАНТИКИ

Збірник матеріалів
V Міжнародної науково-практичної
інтернет-конференції
20 листопада 2020 року, м. Рівне

THE PROBLEMS
OF LINGUISTIC SEMANTICS

The Collection of Conference Proceedings
The 5th International Scientific and Practical Internet Conference
November 20, 2020, Rivne

Формат 60x84^{1/16}.
Папір офсетний. Друк ризографічний.
Гарнітура Century Schoolbook.
Ум. др. арк. 7,3. Наклад 100.

Редакційно-видавничий відділ
Рівненського державного гуманітарного університету
м. Рівне, 33000, вул. Ст. Бандери, 12,
тел.: (0362) 26-48-83

Друк: "ПараГраф+",
м. Рівне, 33000, вул. Гетьмана Мазепи, 6/8,
тел.: (0362) 26-49-27